

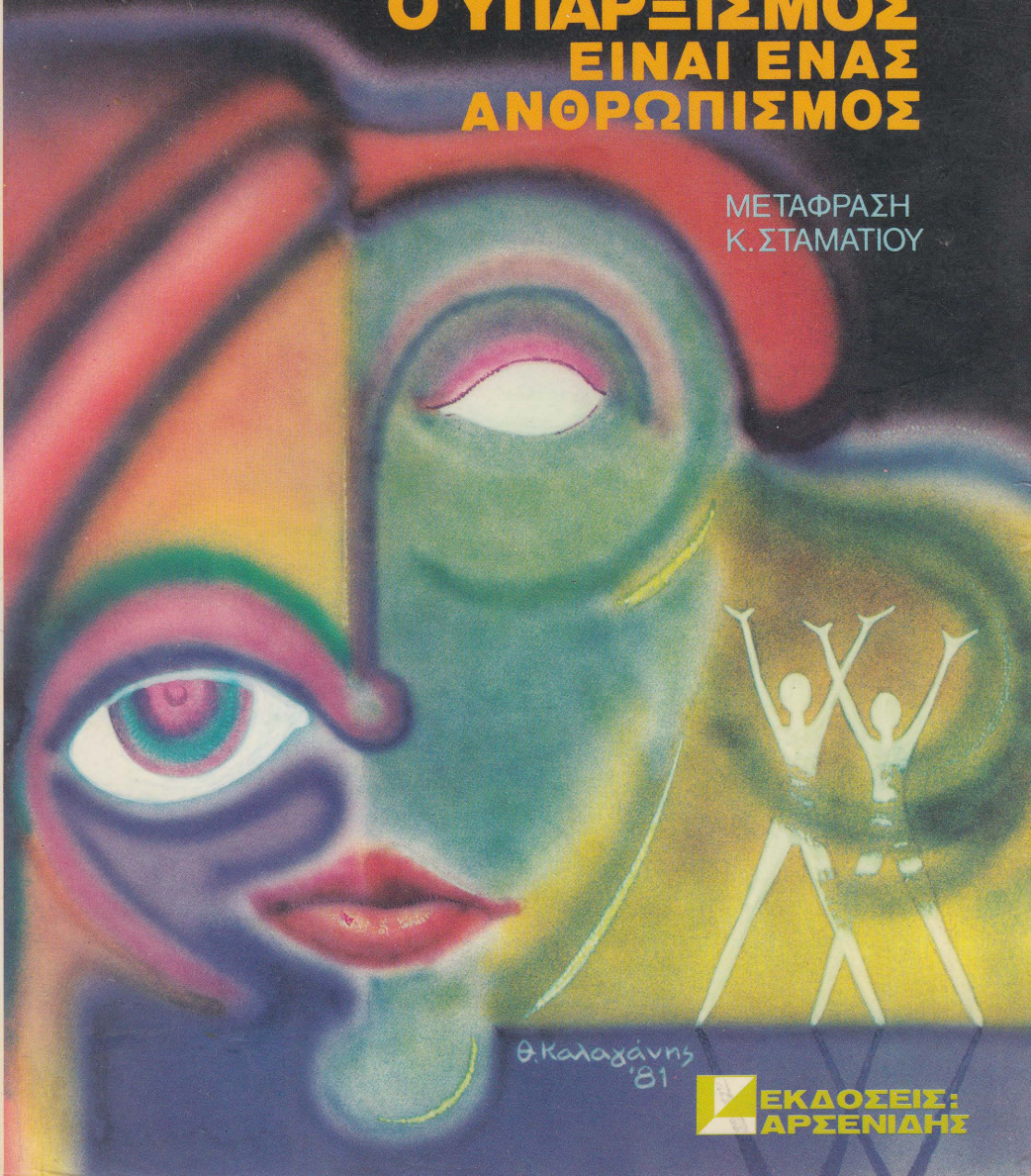

ΣΑΡΤΡ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΝΟΜΠΕΛ

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Κ. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

Α. Καλαγάνης
'81

ΕΚΔΟΣΕΙΣ:
ΑΡΣΕΝΙΔΗΣ

ΖΑΝ - ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 1984

Ο ΥΠΑΡΕΙΣΜΟΣ
ΕΙΝ' ΕΝΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΚΩΣΤΑ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ι. Δ. ΑΡΣΕΝΙΔΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 - ΑΘΗΝΑ

Ο ΥΠΑΡΕΙΣΜΟΣ

ΕΙΝ' ΕΝΑΣ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ὁ Ζάν - Πώλ Σάρτρ ἀνάπτυξε τίς βασικές ιδέες πού ἐκφράζονται σ' αὐτό τό κείμενο μέ τήν εὐκαιρία μιᾶς διάλεξης, πού ἔδωσε τό 1946 στό «Club Maintenant». Τήν ἴδια διάλεξη ἐπανέλαβε σέ ἰδιωτική συγκέντρωση, γιά νά δώσει στούς ἀντιπάλους τῆς θεωρίας του τή δυνατότητα νά ἐκφέρουν τίς ἀντιρρήσεις τους.

ΞΑΝ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Φιλόσοφος, θεατρικός συγγραφέας, μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος, εκδότης περιοδικού, πολιτικός άρθρογράφος, κοινωνικός μαχητής, ο Ξάν - Πώλ Σάρτρ αποτελεί αναμφισβήτητα τό ισχυρότερο σ' ακτινοβολία πνεύμα τής εποχής μας.

Ο στοχασμός του, ή φιλοσοφία του, ή εμπειρική πορεία του ανάμεσα απ' τά γεγονότα και τά ρεύματα του αιώνα μας, πού τόν οδήγησε σέ μιά προσπάθεια σύζευξης δυό κατ' αρχήν αντίθετων κοσμοθεωριών, του υποκειμενικού Ύπαρξισμού και του αντικειμενικού Μαρξισμού, έπηρέασαν, και έξακολουθούν νά έπηρεάζουν, χιλιάδες διανοουμένων σ' όλες τίς χώρες.

Στήν Ελλάδα, τό όνομα του Σάρτρ είναι πλέον πασίγνωστο και ή θεωρία του άρκετά γνωστή — περισσότερο σάν «κλίμα», αίσθηση, άπόρροια συζητήσεων παρά σάν άκριβής γνωσιολογική πρόσληψη—, όταν άπευθυνόμαστε στους πολλούς φίλους του βιβλίου κι' όχι σ' αυτούς πού ευτύχησαν ν' άποκτήσουν κάποια ή όλα τά υπεύθυνα μεταφρασμένα στή γνώσσα μας έργα του Ξ. Π. Σάρτρ και πού σήμερα αυτοί οί άνθρωποι άποτελούν τό σχετικά ευρύ πιά προβληματιζόμενο Έλληνικό Κοινό πάνω στήν τόσο πολύπτυχη και άνήσυχνη σκέψη του μεγάλου στοχαστή.

Κάτω άπ. αυτό τό πρίσμα, πρέπει νά θεωρηθεί άληθινή προσφορά ή παρούσα έκδοση του Οΐκου «Άρσενίδη», γιά τό άριστουργηματικό φιλοσοφικό δοκίμιο - διάλεξη «Ο Ύπαρξισμός εϊν' Ένας Άνθρωπισμός», μοναδική άπόπειρα έκλαίκευσης τής

φιλοσοφίας του. Ὑπέροχο δείγμα κρουστοῦ κι' ἀπλοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ὑποδειγματική ἀνάλυση μιᾶς συγκροτημένης κοσμοθεωρίας, πού δείχνει ἀπό ἐντελῶς δική του ὀπτική γωνιά μιὰ βασική φάση ἐνός κινούμενου, διαρκῶς «ἐν ἐρηγήρσει» πνεύματος παγκόσμιας ἐμβέλειας.

Γι' αὐτό, καί ὅλα του τ' ἄλλα ἔργα ὁ Σάρτρ τιμήθηκε τό 1964 μέ τήν ὕψιστη παγκόσμια πνευματική δάφνη τό Βραβεῖο Νόμπελ Λογοτεχνίας πού ὅμως ὁ ἴδιος τό ἀρνήθηκε. Ἀρνήθηκε ἕνα Νόμπελ, πού ἄλλοι μόνο μ' αὐτό γίνονται μεγάλοι.

Πιστεύουμε πῶς, μέ τ' ἀναλυτικά βιογραφικά καί βιβλιογραφικά στοιχεία, πού παρατίθενται στό τέλος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης θά μπορέσει νά σχηματίζει μιὰ πιό ὁλοκληρωμένη, ἀπ' ὅ,τι ὡς τώρα, ἰδέα γύρω ἀπ' τόν ἄνθρωπο Σάρτρ τίς φιλοσοφικές του θεωρίες καί τό ἔργο του.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ

ΟΙ ΕΠΙΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΘΕΣΗ μου είναι να υπερασπιστώ τόν Ύπαρξισμό από μιά σειρά επικρίσεων πού τοῦ ἔχουν ἀπευθύνει.

Τόν κατηγορήσαν πρῶτα - πρῶτα, πώς καλεῖ τούς ἀνθρώπους νά διαβιοῦν ἀπαθεῖς, σέ μίαν ἀπελπισμένη ἐφησύχαση, γιατί, ἀφοῦ ὅλες οἱ λύσεις εἶναι ἀπ' ἐξαρχῆς ἀποκλεισμένες, θα ἔπρεπε νά θεωρήσουμε πώς ἡ δράση σ' αὐτό τόν κόσμο εἶναι ἀδύνατη καί νά καταλήξουμε τελικά σέ μίαν ὀμφαλοσκοπική φιλοσοφία, μ' ἄλλα λόγια σέ μίαν ἀστική φιλοσοφία, ἀφοῦ ἡ ὀμφαλοσκόπησι, ἡ ἀδρανὴς θεώρησι τῶν πραγμάτων εἶναι μιά πολυτέλεια. Αὐτό, κυρίως, μᾶς προσάπτουν οἱ κομμουνιστές.

Ἄλλη ἐπίκρισις: ὑπογραμμίζουμε, λέει, τήν κακή πλευρά τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, δείχνουμε παντοῦ τή ρυπαρότητα, τή βρωμιά, τήν ἀτιμία, τή γλοιώδη λαγνεία καί παραγνωρίζουμε πολλές γελαστές ὁμορφιές, τή φω-

ΟΙ ΕΠΙΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ

τεινή πλευρά της ανθρώπινης φύσης.

Ένα παράδειγμα: η Δεσποινίς Μερσιέ μᾶς προσάπτει ὅτι ξεχάσαμε τό «χαμόγελο τοῦ παιδιοῦ»! Καί οἱ μέν καί οἱ δέ, μᾶς κατηγοροῦν ὅτι ἀγνοοῦμε τήν ἀνθρώπινη ἀλληλεγγύη, ὅτι θεωροῦμε πώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπομονωμένος, κυρίως ἐπειδή ξεκινᾶμε — λένε οἱ κομμουνιστές — ἀπό τήν «καθαρή ὑποκειμενικότητα, δηλαδή ἀπό τό καρτεσιανό «ἀκέφτομαι, ἄρα ὑπάρχω»¹, ξεκινᾶμε μ' ἄλλα λόγια ἀπ' τή στιγμή ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τόν ἑαυτό του στή μοναξιά του, πρᾶγμα πού πρέπει νά μᾶς καθιστᾷ ἀνίκανους νά ἐπιστρέψουμε σέ συνέχεια στήν ἀλληλεγγύη μέ τούς ἄνθρώπους πού εἶναι ἔξω ἀπό μᾶς καί πού δέν μπορούμε νά τούς συλλάβουμε μέσα στό (καρτεσιανό) cogito.

1. Σημ. τ. Μετ.: «Cogito, ergo sum», ἡ βάση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Descartes (1596 - 1650), πού διατυπώθηκε στόν «Λόγο περί Μεθόδου» (1637).

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΠΙΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ

Ἀπό χριστιανικῆς πλευρᾶς, πάλι, μᾶς προσάπτουν ὅτι ἀρνιούμαστε τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν σοβαρότητα τῶν ἀνθρωπίνων ἐγχειρημάτων, ἀφοῦ — λένε — ἂν διαγράψουμε τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καὶ τίς ἀξίες πού ἔχουν ἐγγραφεῖ μιά γιά πάντα στήν αἰωνιότητα, δέν ἀπομένει πιά παρά ἡ πλήρης ἀσυδοσία, κι' ὁ καθένας μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι θέλει, ἐνῶ παράλληλα δέν μπορεῖ ἀπ' τὴν ἄποψή του νά καταδικάσει τίς ἀπόψεις καὶ τίς πράξεις τῶν ἄλλων.

Σήμερα, λοιπόν, θέλω ν' ἀπαντήσω στίς διάφορες αὐτές ἐπικρίσεις· γι' αὐτό καί τιτλοφόρησα τὴ σύντομη αὐτὴ ἐκθεση: ὁ ὑπαρξισμός εἶν' ἓνας ἀνθρωπισμός.

ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

Πιθανόν πολλοί νά ἐκπλαγοῦν πού μιλάμε γιά ἀνθρωπισμό. Θά προσπαθήσουμε νά δοῦμε ποιὰν ἔννοια δίνουμε στὸν ὅρο. Αὐτό, πάντως, πού μπορούμε νά ποῦμε εὐθύς ἐξαρχῆς εἶναι ὅτι, μέ τὸν ὅρο «Ὑπαρξισμός», ἐννοοῦμε μιά θεωρία πού καθιστᾷ τὴ Ζωὴ δυνατὴ, βιώσιμη, καὶ πού διακηρύσσει ὅτι κάθε ἀλήθεια καὶ κά-

θε πράξη έξυπακούουν ένα (κοινωνικό) περιβάλλον καί μιάν ανθρώπινη ύποκειμενικότητα.

Ἡ βασική μομφή πού μᾶς προσάπτουν, καθώς θά ξέρετε, εἶναι πώς τονίζουμε ἰδιαίτερα τήν κακή πλευρά τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Μοῦ μιλοῦσαντε τελευταῖα γιά μιά κυρία, πού, ὅταν ἀπό ἐκνευρισμό προφέρει μιά χυδαία λέξη, δηλώνει ζητώντας συγγνώμη: νομίζω πώς γίνομαι ὑπαρξίστρια! Κατά συνέπεια, ὁ κόσμος ταυτίζει τήν ἀσχήμια μέ τόν ὑπαρξισμό· γι' αὐτό καί μᾶς χαρακτηρίζουν «νατουραλιστές»· ἀλλά κι ἂν ἀκόμη εἴμαστε, αὐτό πού μ' ἐκπλήσσει εἶναι πώς ἐμεῖς φοβίζουμε καί σκανδαλίζουμε πολύ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ὁ ἴδιος ὁ νατουραλισμός, πού δέν τρομάζει καί δέν κάνει κανένα ν' ἀγανακτεῖ σήμερα.

ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

Ὁ κ. Τάδε, πού δέχεται ἀδιαμαρτύρητα ἕνα μυθιστόρημα τοῦ Ἐμίλ Ζολᾶ, ὅπως «Ἡ Γῆ», γίνεται ἔξω φρενῶν μόλις διαβάσει ἕνα ὑπαρξιστικό μυθιστόρημα· ἄλλος πάλι, πού χρησιμοποιοῖ τήν «σοφία τῶν ἐθνῶν» — πού

είναι πολύ θλιβερή — μᾶς βρίσκει ακόμη πιό θλιβερούς. Ὡστόσο, τί πιό ἀπλό ἀπ' τό νά πεί κανείς «ἡ καλὰ ὁργανωμένη φιλανθρωπία ἀρχίζει ἀπ' τόν ἑαυτό μας», ἢ ακόμη «χαϊδεψε τόν κακό, θά σέ οἰκτίρει· χτύπησε τόν κακό, θά σέ χαϊδέψει»;

Η ΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Εἶναι γνωστές οἱ κοινοτοπίες πού προσφέρει ἡ «σοφία τῶν ἐθνῶν» καί πού πάντα δείχνουν τό ἴδιο πρᾶγμα: δέν πρέπει νά παλεύει κανείς κόντρα στήν καθεστηκυῖα τάξη, δέν πρέπει νά παλεύει κόντρα στή δύναμη, δέν πρέπει νά ἐπιχειρεῖ κάτι πού ξεπερνάει τίς δυνατότητές του καί τή θέση του, κάθε πράξη πού δέν ἐνσωματώνεται σέ μιά παράδοση εἶναι ρομαντισμός, κάθε ἐγχείρημα πού δέν βασίζεται σέ μιά δοκιμασμένη ἐμπειρία εἶναι καταδικασμένο σ' ἀποτυχία. Κι ἡ πείρα δείχνει πώς οἱ ἄνθρωποι πηγαίνουν πάντα πρὸς τά κάτω, πώς χρειάζονται στέρεα σώματα γιά νά τοὺς συγκρατήσεις, ἀλλοιῶς πέφτουμε στήν ἀναρχία.

Ὡστόσο, οἱ ἴδιοι ἀκριβῶς ἀν-

θρωποι πού μηρυκάζουν τίς θλι-
βερές αυτές παροιμίες, οί ίδιοι
λένε: «πόσο είναι ανθρώπινο»
κάθε φορά πού τούς δείχνει κα-
νείς μιά μάλλον αποκρουστική
πράξη· αὐτοί οί ἄνθρωποι πού ἡ-
δονίζονται μέ τά «ρεαλιστικά»
τραγούδια, αὐτοί οί ίδιοι κατηγο-
ροῦν τόν ὑπαρξισμό ὅτι εἶναι ὑ-
περβολικά «σκοτεινός», κατα-
θλιπτικός. Τελικά, ἀναρωτιέμαι,
μήπως τοῦ προσάπτουν ὄχι τήν
ἀπαισιοδοξία του, ἀλλά μάλλον
τήν Αἰσιοδοξία του. Ἀναρωτιέ-
μαι, δηλαδή, μήπως, αὐτό πού
κατά βάθος φοβίζει, στή θεωρία
πού θά προσπαθῶ νά σᾶς ἐκ-
θέσω, εἶναι τό γεγονός ὅτι ἀφή-
νει μιά δυνατότητα ἐκλογῆς
στόν ἄνθρωπο; Γιά νά δώσουμε
μιάν ἀπάντηση, πρέπει νά ξανα-
τοποθετήσουμε τό ζήτημα σέ
αὐστηρά φιλοσοφικό ἐπίπεδο.
Τί εἶν' αὐτό, λοιπόν, πού λέγε-
ται «ὑπαρξισμός»;

Η ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ «ΜΟΔΑ»

Οί περισσότεροι πού χρησιμο-
ποιοῦν αὐτή τή λέξη θά ἔνοιω-
θαν πολύ ἀμήχανα ἂν κάποιος
τούς ζητοῦσε νά τήν αἰτιολογή-
σουν, γιατί σήμερα πού ἐγινε
τῆς μόδας, εὐχαρίστως δηλώ-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

νουν για ένα μουσικό ή ένα ζωγράφο πώς είναι υπαρξιστής. Ένας δημοσιογράφος, που γράφει διάφορα κουτσομπολιά στο περιοδικό «Clartés» υπογράφει «Ο Ύπαρξιστής». Κατά βάθος, η λέξη έχει πάρει σήμερα τέτοιαν ευρύτητα και τέτοιαν έκταση, που δεν σημαίνει πιά απολύτως τίποτε.

Φαίνεται πώς, έπειδή δεν υπάρχει καμιά πρωτοποριακή θεωρία ανάλογη με τον υπερρεαλισμό, οι άνθρωποι που διψούσαν για σκάνδαλο και κίνηση απευθύνθηκαν σ' αυτή τη φιλοσοφία, που άλλωστε δεν μπορεί να τους προσφέρει τό παραμικρό στήν πραγματικότητα, είναι ή λιγότερο σκανδαλώδης θεωρία, ή πιο λιτή και αυστηρή· προορίζεται αποκλειστικά και μόνο για τους τεχνικούς και τους φιλόσους.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΥΟ
ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΕΣ
ΣΧΟΛΕΣ

Όστόσο, εύκολα μπορεί να την καθορίσει κανείς. Αυτό που μπερδεύει κάπως τα πράγματα, είναι τό γεγονός όπι υπάρχουν δύο είδη υπαρξιστών: οι πρώτοι, που είναι χριστιανοί, όπως ό

Η ΥΠΑΡΞΗ
ΠΡΟΗΓΕΙΤΑΙ
ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ

Γερμανός Κάρλ Γιάσπερς¹ και ό Γάλλος Γκαμπριέλ Μαρσέλ², και οι δύο τους καθολικοί· απ' τήν άλλην μεριά, οι άθεοι ύπαρξιστές· ανάμεσα στους όποιους πρέπει νά περιλάβουμε τόν Γερμανό Μάρτιν Χάιντεγγερ³, τούς Γάλλους ύπαρξιστές και μένα τόν ίδιο.

Τό κοινό πού έχουν μεταξύ τους, είναι απλούστατα τό γεγονός ότι θεωρούν πώς ή ύπαρξη προηγείται τής ούσίας· ή αν θέλετε, πώς πρέπει νά ξεκινάμε απ' τήν ύποκειμενικότητα. Τί ακριβώς έννοοϋμε μ' αυτό; Όταν παρατηρούμε ένα κατασκευασμένο αντικείμενο, όπως για παράδειγμα ένα βιβλίο ή ένα χαρτοκόπη, πρέπει νά σκεφτοϋμε πώς τό αντικείμενο αυτό κατασκευάστηκε από ένα χειροτέχνη, πού έμπνεύσθηκε από μιάν έννοια· ξεκίνησε έχοντας στό μυαλό του τήν έννοια «χαρ-

1. Σημ. τ. Μετ.: Γεννήθηκε τό 1883.

2. Σημ. τ. Μετ.: Γεννήθηκε τό 1889.

Κύριο έργο του τό «Μεταφυσικό Έμπερολόγιο».

3. Σημ. τ. Μετ.: Γεννήθηκε τό 1889.

Κύριο έργο του «Τό Όν και ό Χρόνος».

τοκόπτης»· καθώς επίσης και μία προϋπάρχουσα τεχνική παραγωγής πού αποτελεί μέρος της έννοιας· και πού, στο βάθος, είναι αυτό πού λέμε «μιά συνταγή». Έτσι, ο χαρτοκόπτης είναι ταυτόχρονα ένα αντικείμενο πού παράγεται κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο και πού, απ' την άλλη πλευρά, έχει μία καθορισμένη χρησιμότητα· δέν μπορούμε ούτε υποθετικά νά φανταστούμε έναν άνθρωπο, πού θά κατασκεύαζε ένα χαρτοκόπτη χωρίς νά ξέρει σέ τί πρόκειται τό αντικείμενο αυτό νά χρησιμεύσει.

ΤΕΧΝΙΚΗ
ΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Θά πούμε, λοιπόν, συμπερασματικά, πώς, γιά τόν χαρτοκόπτη, ή ουσία — δηλαδή τό σύνολο τών συνταγών και τών ιδιοτήτων πού επιτρέπουν την παραγωγή και τόν προσδιορισμό του — προηγείται της ύπαρξης· κι' έτσι, ή παρουσία απέναντί μου του τάδε χαρτοκόπτη ή του δεινά βιβλίου είναι καθορισμένη. Έχουμε, μ' άλλα λόγια, σ' αυτή την περίπτωση, μία τεχνική θεώρηση του κόσμου, κατά την οποία μπορούμε νά πούμε πώς ή

παραγωγή, ή κατασκευή προηγείται της ύπαρξης.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΚΑΙ Ο ΘΕΟΣ
ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣ
ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

"Όταν συλλαμβάνουμε την ιδέα ενός Θεού πλάστη, δημιουργού ο Θεός αυτός άφομοιώνεται τίς περισσότερες φορές μ' έναν ανώτερης κλάσης χειροτέχνη· και άπ' τή σκοπιά όποιας θεωρίας κι' άν έξετάσουμε τά πράγματα, είτε τής θεωρίας του Καρτέσιου (Descartes), είτε του Λάϊμπνιτς, δεχόμαστε πάντα ότι ή θέληση άκολουθεϊ λίγο - πολύ τήν λογική σύλληψη ή τουλάχιστο τήν συνοδεύει και ότι ο Θεός, όταν δημιουργεί, ξέρει έπακριβώς αυτό πού δημιουργεί. "Έτσι, ή έννοια του ανθρώπου, στό μυαλό του Θεού, είναι άφομοιώσιμη μέ τήν έννοια του χαρτοκόπτη στό μυαλό του βιομήχανου· και ο Θεός παράγει σύμφωνα μέ όρισμένη τεχνική και μέ μιά συγκεκριμένη αντίληψη, άκριβώς όπως ο χειροτέχνης κατασκευάζει ένα χαρτοκόπτη σύμφωνα μέ μιά μέθοδο και μιά τεχνική. "Έτσι, ο κάθε άνθρωπος πραγματώνει μίαν όρισμένη έννοια πού βρίσκεται μέσα στή θεϊκή λογική.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Τόν 18ο αιώνα, μέ τήν ἀθεία τῶν φιλοσόφων, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ διαγράφεται, ἀλλά ὄχι καί ἡ ἰδέα ὅτι ἡ οὐσία προηγείται τῆς ὑπαρξης. Τήν ἰδέα αὕτη τήν ἀπαντοῦμε σχεδόν παντοῦ: τήν βρίσκουμε στόν Ντιντερό, στόν Βολταῖρο κι' ἀκόμα στόν Κάντ.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ

Ὁ ἄνθρωπος — μᾶς λένε — εἶναι κάτοχος μιᾶς ἀνθρώπινης φύσης· αὕτη ἡ ἀνθρώπινη φύση πού εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔννοια «ἄνθρωπος», ἀπαντιέται σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους, πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἰδιαίτερο δείγμα μιᾶς καθολικῆς ἔννοιας, ἐκείνης τοῦ ἀνθρώπου· στόν Κάντ, ἀπ' αὕτη τήν καθολικότητα τῆς ἔννοιας συνάγεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν δασῶν, ὁ ἄνθρωπος τῆς φύσης καί ταυτόχρονα ὁ ἀστός, ὅλοι, ὑπάγονται στόν ἴδιον ὀρισμό καί κατέχουν τίς ἴδιες βασικές ιδιότητες. Ἔτσι, κι' ἐκεῖ ἀκόμη, ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου προηγείται αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς ὑπαρξης πού συναντᾶμε στή φύση.

Ὁ ἄθεος ὑπαρξισμός, πού ἀντιπροσωπεύω εἶναι πιά συγκροτη-

Ο ΑΘΕΟΣ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

μένος, πίο συνεπής. Διακηρύσσει ότι, αν ο Θεός δεν υπάρχει, υπάρχει ένα τουλάχιστον όν, στο οποίο η ύπαρξη προηγείται της ουσίας ένα όν που υπάρχει προτού νά μπορέσει νά προσδιοστεί από καμμιά έννοια και πώς αυτό τό όν είναι, ο άνθρωπος, ή όπως λέει ο Χάιντεγκερ, ή ανθρώπινη πραγματικότητα.

Τί σημαίνει έδω τό ότι η ύπαρξη προηγείται της ουσίας; Αυτό σημαίνει πώς ο άνθρωπος πρώτα υπάρχει, απαντιέται μέ τόν έαυτό του. Ξεπετάγεται μέσα στον κόσμο και ύστερα προσδιορίζεται.

Η ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Ο "Άνθρωπος, όπως τόν συλλαμβάνει ο υπαρξιστής φιλόσοφος, αν δεν είναι προσδιορισμένος, αυτό σημαίνει πώς στήν αρχή, απ' τά πρην, δεν είναι τίποτα. Θά γίνει μετά και θά γίνει αυτό που θά φτιάξει ο ίδιος τόν έαυτό του. Έτσι, δεν υπάρχει ανθρώπινη φύση, αφού δεν υπάρχει Θεός για νά τήν συλλάβει.

Ο άνθρωπος είναι, όχι μόνον ή

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΦΤΙΑΧΝΕΤΑΙ

αντίληψη πού ο ἴδιος ἔχει γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά κι' αὐτός πού θέλει νά εἶναι, κι' ὅπως συλλαμβάνει τόν ἑαυτό του, μετά τήν ὑπαρξη, κι' ὅπως θέλει τόν ἑαυτό του μετά ἀπ' αὐτήν τήν ὁρμή πρὸς τήν ὑπαρξη· ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά αὐτό πού ὁ ἴδιος φτιάχνεται. Αὐτή εἶναι ἡ πρώτη ἀρχή τοῦ ὑπαρξισμοῦ.

Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ λεγόμενη «ὑποκειμενικότητα», πού μέ τό ἴδιο αὐτό ὄνομα μᾶς προσάπτουν. Ἀλλά τί ἄλλο θέλουμε νά ποῦμε μέ τά παραπάνω, ἂν ὅχι πῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχει μεγαλύτερη ἀξία, μεγαλύτερη ἀξιοπρέπεια ἀπ' ὅτι ἡ πέτρα ἢ τό τραπέζι; Γιατί αὐτό πού θέλουμε νά ποῦμε εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει πρῶτα, δηλαδή ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα αὐτό πού ρίχνεται πρὸς ἓνα μέλλον κι' αὐτό πού ἔχει συνείδηση πῶς προβάλλεται στό μέλλον.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι στήν ἀρχή ἓνα σχέδιο πού βιώνεται ὑποκειμενικά, ἀντὶ νά εἶναι ἀφρόδ, ἔνα σκουπίδι ἢ ἓνα κουνουπίδι

τίποτα δέν ὑπάρχει προγενέστερα ἀπ' αὐτό τό σχέδιο· τίποτα τό νοητά διαγνώσιμο δέν εἶναι χαραγμένο στόν οὐρανό κι' ὁ ἄνθρωπος θά γίνει πάνω ἀπ' ὅλα αὐτό πού θά ἔχει σχεδιάσει νά γίνει. "Οχι αὐτό πού θά θελήσει νά γίνει. Γιατί αὐτό πού συνήθως ἐννοοῦμε μέ τή λέξη «θέληση» εἶναι μιὰ συνειδητή ἀπόφαση, πρᾶγμα πού γιά τούς περισσότερους ἀπό μᾶς ἔρχεται μεταγενέστερα ἀπ' ὅ,τι γίνεται ἀπό μόνο του. Μπορῶ νά θέλω νά προσχωρήσω σ' ἓνα κόμμα, νά γράψω ἓνα βιβλίο, νά παντρευθῶ, ὅλ' αὐτά δέν εἶναι παρά ἡ ἐκδήλωση μιᾶς ἐκλογῆς πιά πρωταρχικῆς, πιά αὐθόρμητης ἀπ' αὐτό πού λέμε «θέληση».

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΛΥΤΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

"Αν, ὅμως, πραγματικά ἡ ὕπαρξη προηγείται τῆς οὐσίας, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος γιά ὅ,τι εἶναι. "Ετσι, τό πρῶτο διάβημα τοῦ ὑπαρξισμοῦ εἶναι νά καταστήσει τόν κάθε ἄνθρωπο κάτοχο αὐτοῦ πού εἶναι καί νά ἀκούμπήσει πάνω του τήν πλήρη εὐθύνη τῆς ὕπαρξής του. Καί ὅταν λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύ-

θυνος γι τόν ἑαυτό του, δέν ἐννοοῦμε πώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος γιά τήν συγκεκριμένη, τήν περιορισμένη ἀτομικότητά του, ἀλλά πώς εἶναι ὑπεύθυνος γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ λέξη «ὑποκειμενισμός» ἔχει δύο ἔννοιες κι' οἱ ἀντίπαλοί μας παίζουν ἀκριβῶς μέ τίς δύο αὐτές ἔννοιες. Ὑποκειμενισμός πάει νά πεῖ ἀπ' τή μιά μεριά ἐκλογή τοῦ ἀτομικοῦ ὑποκειμένου ἀπ' τόν ἑαυτό του, καί, ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, ἀδυναμία γιά τόν ἄνθρωπο νά ξεπεράσει τήν ἀνθρώπινη ὑποκειμενικότητα.

Η ΕΚΛΟΓΗ

Ὅταν λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκλέγει τόν ἑαυτό του, ἐννοοῦμε ὅτι καθένας ἀπό μᾶς διαλέγεται αὐτό πού εἶναι, ἀλλά ἐπίσης ὅτι ἐκλέγοντας τόν ἑαυτό του, ἐκλέγει ταυτόχρονα καί ὅλους τούς ἀνθρώπους. Πραγματικά, δέν ὑπάρχει ἔστω καί μιά ἀπ' τίς πράξεις μας πού, δημιουργώντας τόν ἄνθρωπο πού θέλουμε νά εἶμαστε, δέν δημιουργεῖ ταυτόχρονα μιάν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου γενικά, ὅπως θεωροῦμε ὅτι πρέπει νά εἶναι. Ἐκλέγοντας νά

είμαστε τουτο ή τό άλλο, έπιβε-
βαιώνουμε ταυτόχρονα τήν άξία
αυτοῦ πού έκλέγουμε, γιατί δέν
μπορούμε ποτέ νά έκλέξουμε τό
κακό· αυτό πού έκλέγουμε, είναι
πάντα τό καλό, καί τίποτα δέν
μπορεῖ νά είναι καλό γιά μᾶς
χωρίς νά είναι καί γιά όλους
τούς άλλους.

"Αν, πάλι, ή ὕπαρξη προηγείται,
καθώς λέμε, τῆς οὐσίας καί θέ-
λουμε νά ὑπάρξουμε ένῶ ταυ-
τόχρονα έπεξεργαζόμαστε, δια-
μορφώνουμε τήν εἰκόνα μας,
αὐτή ή εἰκόνα ισχύει γιά όλους
καί γιά ολόκληρη τήν έποχή μας.

Η ΕΥΘΥΝΗ
ΔΕΣΜΕΥΕΙ
ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ

"Ετσι, ή εὐθύνη μας είναι πολύ
μεγαλύτερη απ' ό,τι θά μπορού-
σαμε νά ὑποθέσουμε, γιατί δε-
σμεύει ολόκληρη τήν άνθρωπό-
τητα. "Αν, γιά παράδειγμα, είμαι
εργάτης κι' αποφασίσω νά προ-
σχωρήσω σ' ένα χριστιανικό
συνδικάτο κι' όχι νά γίνω κομ-
μουνιστής, άν μ' αὐτή τήν προ-
σχώρηση θέλω νά δείξω πώς,
κατά τή γνώμη μου, ή έγκαρτέ-
ρηση είναι στό βάθος ή λύση
πού ταιριάζει στόν άνθρωπο καί
πώς τό βασίλειο τοῦ ανθρώπου

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

δέν βρίσκεται πάνω στη γῆ, δέν δεσμεύω μόνο τόν ἑαυτό μου, τήν ἀτομική μου περίπτωση: θέλω νά νά εἶμαι ὑποταγμένος γιά ὅλους, πρεσβεύω καί προβάλλω τήν ὑποταγή, κατά συνέπεια τό διάβημά μου ἐδέσμευσε ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα.

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΔΕΣΜΕΥΕΙ ΟΛΗ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ

Κι' ἂν θέλω, πάλι γεγονός πιά ἀτομικό, νά παντρευτῶ, ν' ἀποχτήσω παιδιά, ἀκόμα κι' ὅταν ὁ γάμος αὐτός ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπ' τήν οἰκονομική μου κατάσταση, ἤ ἀπ' τό πάθος μου, ἤ ἀπ' τήν ἐπιθυμία μου, δεσμεύω μέ τήν πράξη μου ὄχι μόνο τόν ἑαυτό μου, ἀλλά κι' ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, στόν δρόμο τῆς μονογαμίας. "Ετσι, εἶμαι ὑπεύθυνος γιά τόν ἑαυτό μου καί γιά ὅλους καί δημιουργῶ μιάν ὀρισμένη εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πού διαλέγω, ἐκλέγοντας, λοιπόν, τόν ἑαυτό μου, ἐκλέγω τόν ἀνθρωπο. Αὐτό μᾶς ἐπιτρέπει νά καταλάβουμε τί καλύπτουν οἱ κάπως πομπώδεις λέξεις ἄγχος, ἐγκατάλειψη, ἀπελπισία. "Ὅπως θά δεῖτε, τό πρᾶγμα εἶναι ἐξαιρετικά ἀπλό.

ΤΟ ΑΓΧΟΣ

ΑΓΧΟΣ ΚΑΙ ΚΑΚΗ ΠΙΣΤΗ

Πρώτο - πρώτο. τί έννοοῦμε μι-
λώντας γιά άγχος;

Ο ύπερξιστής φιλόσοφος διακη-
ρύσσει πώς ό άνθρωπος ίσον άγ-
χος. Νά τί σημαίνει αυτό: ό άν-
θρωπος πού εκλέγει καί δεσμεύ-
ει καί πού έχει τή συναίσθηση
πώς δέν είναι μόνο αυτό πού δι-
άλεξε νά είναι. αλλά κι ένας νο-
νοθέτης πού εκλέγει ταυτόχρο-
να γιά τόν έαυτό του καί τήν άν-
θρωπότητα ολόκληρη. δέν είναι
δυνατό νά ξεφύγει άπ' τό συναί-
σθημα της πλήρους καί βαθειās
του εύθύνης.

Βέβαια. πολλοί άνθρωποι δέν εί-
ναι καθόλου άγχώδεις· ίσχυριζό-
μαστε. όμως. πώς άπλούστατα
κρύβουν τό άγχος τους άπ' τόν
έαυτό τους. προσπαθοῦν νά τοῦ
ξεφύγουν· βέβαια. πολλοί πι-
στεύουν πώς. ενεργώντας. δέν
δεσμεύουν παρά τόν έαυτό τους
κι' όταν τούς λέει κανείς: μά άν
όλος ό κόσμος εκσνε τό ίδιο;
σηκώνουν τούς ώμους καί άπαν-
τοῦν: όλος ό κόσμος δέν κάνει
τό ίδιο. Ώστόσο. πρέπει πραγμα-
τικά ν' άναρωτιέται κανείς: τί
θά συνέβαινε άν όλος ό κόσμος

ΚΙΡΚΕΓΚΑΡΝΤ
ΚΑΙ ΑΓΧΟΣ

ἔκανε τό ἴδιο; Καί δέν ξεφεύγει κανείς ἀπ' τήν ἀνησυχητική αὐτή σκέψη παρά μ' ἓνα εἶδος κακῆς πίστης.

Αὐτός πού λέει ψέματα κι' ὕστερα ζητάει συγγνώμη δηλώνοντας: ὁλος ὁ κόσμος δέν κάνει τό ἴδιο, αὐτός δέν νοιώθει ἀνετα μέ τήν συνείδησή του, γιατί τό γεγονός ὅτι ψεύδεται ἐξυπακούει πώς ἀναγνωρίζει τό ψέμα σάν μιὰ καθολική, παγκόσμια ἀξία.

Ἀκόμα κι' ὅταν κρύβει τό πρόσωπό του, τό ἄγχος ἐμφανίζεται. Εἶναι τό ἄγχος πού ὁ Κίρκεγκαρντ ἀποκαλοῦσε «τό ἄγχος τοῦ Ἀβραάμ». Γνωρίζετε τήν ἱστορία: ἓνας ἄγγελος ἐπρόσταξε τόν Ἀβραάμ νά θυσιάσει τόν γιό του: ὅλα πᾶνε καλά, ἂν πραγματικά ἦταν ἄγγελος αὐτός πού ἦρθε καί εἶπε: εἶσαι ὁ Ἀβραάμ, θά θυσιάσεις τό γιό σου. Καθένας, ὅμως, μπορεῖ ν' ἀναρωτηθεῖ: πρῶτα - πρῶτα, πρό-

1. Σημ. τ. Μετ.: Soeren Aadye Kierkégaard, Δανός ὑπαρξιστής φιλόσοφος (1813 - 1855).

κειται για γνήσιον ἄγγελο, κι' ὕστερα, εἶμαι τάχα ἐγώ ὁ Ἀβραάμ, ποῦχει σπό νοῦ του; Τί μοῦ τό ἀποδείχνει;

Μιά φορά, ἦταν μιά τρελλή πού εἶχε φαντασιώσεις: τῆς μιλοῦσαν ἀπ' τό τηλέφωνο καί τίς ἐδιναν διάφορες προσταγές. Ὁ γιὰ πρὸς τή ρώτησε: «Μά ποιός εἶν' αὐτός πού σᾶς μιλάει;» Κι' ἐκείνη ἀπάντησε: «Λέει πὺς εἶναι ὁ Θεός!» Τί, ὅμως, τῆς ἀπόδειχνε πὺς ἦταν πράγματι ὁ Θεός; Ἄς ὑποθέσουμε πὺς μοῦ παρουσιάζεται ἓνας ἄγγελος· τί ἀποδείχνει πρῶτα - πρῶτα πὺς εἶναι ἄγγελος; Κι' ἂν μοῦ συμβαίνει ν' ἀκούω φωνές, τί μοῦ ἀποδείχνει πὺς προέρχονται ἀπ' τόν οὐρανὸ κι' ὄχι ἀπ' τὴν κόλαση ἢ ἀπὸ κάποιο ὑπασυνειδητο, ἢ ἀπὸ μιά παθολογικὴ κατάσταση; Τί ἀποδείχνει πὺς ἀπευθύνονται σέ μένα; Τί ἀποδείχνει πὺς εἶμαι ὁ «προκαθορισμένος» γιὰ νὰ ἐπιβάλω τὴν ἀντίληψή μου γιὰ τόν ἄνθρωπο καί τὴν ἐκλογή μου στήν ἀνθρωπότητα;

Δέν θά βρῶ ποτέ καμμίαν ἀποδείξη, κανένα σημάδι γιὰ νὰ πει-

Ο ΑΒΡΑΑΜ
ΚΙ' Ο ΑΓΓΕΛΟΣ

σθῶ. "Αν μιά φωνή ἀπευθύνεται σέ μένα, ἐ γ ὡ πάντα θ' ἀποφασίσω ἂν ἡ φωνή αὐτή εἶναι φωνή ἀγγέλου· ἂν θεωρῶ πώς ἡ δεῖνα πράξη εἶναι καλή, ἐγὼ διαλέγω νά πῶ πώς αὐτή ἡ πράξη εἶναι μᾶλλον καλή παρά κακή. Τίποτα δέν μέ προκαθορίζει νά γίνω Ἀβραάμ, κι' ὥστόσο εἶμαι ὑποχρεωμένος νά κάνω κάθε στιγμή ὑποδειγματικές πράξεις. "Ολα συμβαίνουν σάν ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα νά εἶχε στραμμένα τά βλέμματά της πάνω στόν κάθε ἄνθρωπο. σ' αὐτό πού κάνει, σάν νά κανόνιζε τή θέση της ἀνάλογα μέ ὅ,τι κάνει ὁ καθένας. Καί κάθε ἄνθρωπος πρέπει ν' ἀναρωτιέται: εἶμαι τάχα αὐτός πού ἔχει τό δικαίωμα νά ἐνεργεῖ κατά τέτοιο τρόπο, πού ἡ ἀνθρωπότητα νά εὐθυγραμμίζεται στίς πράξεις μου; "Αν αὐτό δέν τό ἀναρωτιέται, τότε σημαίνει πώς κρύβει τό ἄγχος, του ἀπ' τόν ἑαυτό του.

ΤΟ ΑΓΧΟΣ
ΔΕΝ ΟΔΗΓΕΙ
ΣΤΗΝ ΑΠΡΑΞΙΑ

Τό ἄγχος πού μᾶς ἀπασχολεῖ δέν ὀδηγεῖ στήν ἐφησύχαση, στήν ἀπραξία. Πρόκειται γιά ἓνα «ἀπλό» ἄγχος, πού γνωρίζουν ὅλοι ὅσοι ἔτυχε ν' ἀναλάβουν εὐθύ-

νες στή ζωή τους. Όταν, για παράδειγμα, ένας στρατιωτικός ήγέτης αναλαμβάνει την εύθυνη μιὰς επίθεσης καί στέλνει έναν όρισμένο αριθμό ανδρῶν στό θάνατο, διαλέγει νά τό κάνει, καί στό βάθος διαλέγει μόνος. Αναμφισβήτητα, οί διαταγές προέρχονται απ' τά πάνω, αλλά είναι υπερβολικά εύρειες κι' επιβάλλεται μιὰ έρμηνεία, πού θά δώσει αυτός ό ίδιος· κι' απ' αυτή την έρμηνεία έξαρτάται ή ζωή δέκα ή δεκατεσσάρων ή είκοσι ανθρώπων.

Δέν μπορεί, δέν γίνεται νά μη νοιώθει, καθώς παίρνει την απόφαση, ένα κάποιο άγχος. Όλοι οί ήγέτες, γνωρίζουν αυτό τό άγχος. Κι' ώστόσο, δέν τούς εμποδίζει νά ενεργοῦν, τό αντίθετο, είναι αυτή ή ίδια ή προϋπόθεση της δράσης τους· γιατί υποτίθεται πώς αντιμετωπίζουν πολλαπλές δυνατότητες καί όταν διαλέγουν την μιάν απ' αυτές, καταλαβαίνουν πώς δέν έχει αξία παρά μόνο γιατί διαλέχτηκε.

Κι' αυτό τό είδος άγχους, πού

ΑΓΧΟΣ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ

ἀκριβῶς περιγράφει ὁ ὑπαρξισμός· θά δοῦμε ὅτι ἐξηγεῖται, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί ἀπό μίαν ἀμεση εὐθύνη ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού δεσμεύονται μέ τίς πράξεις μας. Τό ἀγχος δέν εἶναι ἓνα παραπέτασμα πού μᾶς χωρίζει ἀπ' τή δράση, ἀλλ' ἀποτελεῖ μέρος αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς δράσης.

Κι' ὅταν μιλάμε γιά «ἐγκατάλειψη» τοῦ ἀνθρώπου, ἔκφραση ἀγαπημένη τοῦ Χαϊντεγγερ, θέλουμε νά ποῦμε μονάχα πώς ὁ Θεός δέν ὑπάρχει καί πώς πρέπει νά τροβήξουμε ὥς τά ἄκρα τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς κατάστασης. Ὁ ὑπαρξιστής φιλόσοφος ἀντιτίθεται ἐντονα σ' ἓναν τύπο κοσμικῆς¹ ἠθικῆς, πού θάθελε νά ἐξαφανίσει τό Θεό μέ τά λιγότερα δυνατά ἔξοδα.

Η ΚΟΣΜΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Ὅταν, γύρω στά 1870, οἱ Γάλλοι καθηγητές, προσπάθησαν νά συγκροτήσουν μιὰ κοσμική ἠθική, εἶπαν περίπου τά ἑξῆς: ὁ Θεός εἶναι μιὰ ἄχρηστη καί πολυέ-

1. Σημ. τ. Μετ.: «Κοσμική», μέ τήν ἐννοια τῆς μὴ θρησκευτικῆς, χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Ξοδη υπόθεση, τόν καταργούμε, αλλά είναι αναγκαίο, για να υπάρχει μιά ήθικη, μιά κοινωνία, ένας εϋνομούμενος κόσμος, όρισμένες άξίες να παίρνονται στα σοβαρά και να θεωροϋνται σαν υπάρχουσες a priori· πρέπει να είναι a priori υποχρεωτικό νάναι κανένας τίμιος, να μη λείψέματα, να μη χτυπάει τή γυναίκα του, να κάνει παιδιά κ.τ.λ. κ.τ.λ..... Θα κάνουμε, λοιπόν μιά μικρή εργασία, πού θα μās επιτρέψει ν' αποδείξουμε πώς αυτές οι άξίες, υπάρχουν έτσι κι άλλοιως, γραμμένες σ' ένα νοητό ουρανό μολονότι δέν υπάρχει Θεός.

Ο ΡΙΖΟΣΠΑ- ΣΤΙΣΜΟΣ

Μ' άλλα λόγια — και πιστεύω πώς αυτή είναι ή τάση πού λέμε στη Γαλλία «Ριζοσπαστισμός» — τίποτα δέν αλλάζει είτε υπάρχει Θεός, είτε δέν υπάρχει. Θα έξακολουθήσουν να ισχύουν οι ίδιοι κανόνες, οι ίδιοι «νόρμες» τιμιότητας, προόδου, ανθρωπισμοϋ, και θάχουμε κάνει τό Θεό μιά ξεπερασμένη υπόθεση, πού θα έκλείψει ήσυχα και από μόνη της.

Ό υπαρξισμός, αντίθετα, πρε-

σβεύει πώς τό γεγονός ότι δέν
ύπάρχει Θεός είναι πολύ ένο-
χλητικό, γιατί μαζί του εξαφανί-
ζεται κάθε δυνατότητα νά θρεί
κανείς άξίες σ' ένα νοητό ούρα-
νό· δέν μπορεί πιά νά ύπάρχει
κάτι τό α priori καλό, άφου δέν
ύπάρχει μιά άπέραντη καί τέ-
λεια συνείδηση γιά νά τό συλλά-
βει. Πουθενά δέν είναι γραμμέ-
νο πώς τό καλό ύπάρχει, πώς
πρέπει νά είναι κανείς τίμιος, νά
μή λείψι ψέματα, άφου άκριβώς
βρισκόμαστε σ' ένα επίπεδο ό-
που ύπάρχουν μόνον άνθρωποι
καί τίποτε άλλο.

Ο ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΥ ΚΙ' Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

Ό Ντοστογιέφσκυ είχε γράψει:
«άν δέν ύπήρχε Θεός, θά έπιτρέ-
πονταν τά πάντα». Έδω βρίσκεται
τό σημείο άφετηρίας του ύ-
παρξισμού. Πραγματικά, τά πάν-
τα έπιτρέπονται άφου δέν ύπάρ-
χει Θεός καί, κατά συνέπεια, ό
άνθρωπος είναι «έγκαταλειμμέ-
νος», γιατί δέν βρίσκει ούτε μέ-
σα του ούτε έξω άπ' τόν έαυτό
του μιά δυνατότητα ν' άρπαχτεί
άπό κάτι. Πρώτ' άπ' όλα, δέν
βρίσκει καμμιά δικαιολόγηση.
"Αν, πραγματικά, ή ύπαρξη προ-
ηγείται της ουσίας, δέν θά μπο-

ρέσουμε ποτέ νά ἐξηγήσουμε
κάτι μ' ἀναφορά σέ μιὰ δεδομέ-
νη καί πάγια ἀνθρώπινη φύση
μ' ἄλλα λόγια δέν ὑπάρχει τίπο-
τα τό προκαθορισμένο, ὁ ἄνθρω-
πος εἶναι ἐλεύθερος, ὁ ἄνθρω-
πος εἶναι ἐλεύθερία.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ

Ἀκόμα, ἂν δέν ὑπάρχει Θεός,
δέν βρίσκουμε ἀπέναντί μας ἁ-
ξίες ἢ ἐπιταγές, πού νά νομιμο-
ποιοῦν τή διαγωγή μας. "Ἐτσι,
δέν ἔχουμε οὔτε πίσω μας, οὔτε
μπροστά μας, στή φωτεινή πε-
ριοχή τῶν ἀξιῶν οὔτε δικαίωση
οὔτε δικαιολόγηση. Εἴμαστε μό-
νοι, ἀσυγχώρητα μόνοι. Αὐτό θά
ἐκφράσω λέγοντας πώς ὁ ἄν-
θρωπος εἶναι καταδικασμένος
νά εἶναι ἐλεύθερος.

Καταδικασμένος, γιατί δέν ἐδη-
μιούργησε, δέν ἔπλασε μόνος
του τόν ἑαυτό του, κι' ὥστόσο
ταυτόχρονα ἐλεύθερος, γιατί
ἀπ' τή στιγμή πού πετάχτηκε
στόν κόσμο, εἶναι ὑπεύθυνος γιά
ὅ,τι κάνει.

Ὁ ὑπαρξισμός δέν πιστεύει στή
δύναμη τοῦ πάθους. Ὁ ὑπαρξι-
στής φιλόσοφος δέν θά σκεφτεῖ

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ποτέ πώς ένα ωραίο πάθος είν' ένας καταστρεπτικός χείμαρρος, πού οδηγεί μοιραία τόν άνθρωπο σ' όριαμένες πράξεις, καί πού, κατά συνέπεια άποτελεί μία δικαιολογία. Σκέφτεται πώς ό άνθρωπος είναι υπεύθυνος γιά τό πάθος του. Ό υπαρξιστής δέν θά σκεφτεί άκόμα πώς ό άνθρωπος μπορεί νά βρεί μία βοήθεια σ' ένα δεδομένο «σημάδι», πάνω στή γή, πού θά τόν καθοδηγήσει, θά τόν προσανατολίσει· κι αυτό, γιατί πιστεύει πώς ό άνθρωπος αποκρυπτογραφεί τά «σημάδια» όπως του άρέσει αúτου του

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΦΕΥΡΙΣΚΕΙ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Ό υπαρξιστής σκέφτεται, λοιπόν, πώς ό άνθρωπος, χωρίς καμμιάν υποστήριξη από πουθενά, χωρίς καμμιά βοήθεια, είναι καταδικασμένος νά έφευρίσκει τήν κάθε στιγμή τόν άνθρωπο. Ό Πόνζι έίπε, σ' ένα πολύ όμορφο άρθρο: «Ό άνθρωπος είναι τό μέλλον του ανθρώπου». Αυτό είναι άπόλυτα άκριβές. Άν, όμως, έρμηνεύει κανείς τή φρά-

1. Σημ. τ. Μετ.: Francis Ponge, Γάλλος ποιητής. Γενν. τό 1899.

ση μέ την έννοια: πώς αυτό τό μέλλον βρίσκεται γραμμένο στον ούρανό καί πώς τό βλέπει ό Θεός, τότε είναι λάθος: γιατί αυτό δέν θά ήταν πιά μ έ λ ο ν. Αντίθετα, αν έννοοῦμε πώς, όποιος καί νάναι ό άνθρωπος πού εμφανίζεται πάνω στή γῆ, ἔχει νά πραγματοποιήσει ένα μέλλον, ένα παρθένο μέλλον πού τόν περιμένει, τότε ή φράση είναι σωστή.

Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ

Τότε, όμως, ό άνθρωπος είναι «ἐγκαταλειμμένος», άφημένος στή δική του πρωτοβουλία. Για νά σās δώσω ένα παράδειγμα, πού θά σās ἐπιπρέψει νά καταλάβετε καλύτερα τήν «ἐγκατάλειψη», θ' αναφέρω τήν περίπτωση ενός άπ' τούς μαθητές μου, πού ἦρθε νά μέ βρει κάτω άπ' τίς ακόλουθες συνθήκες: ό πατέρας του είχε τσακωθεί μέ τή μητέρα του καί μάλιστα ἔδειχνε πώς είχε κλίση νά γίνει συνεργάτης τῶν Γερμανῶν· ό μεγαλύτερος άδελφός του είχε σκοτωθεῖ στή γερμανική ἐπίθεση τοῦ 1940 κι' αὐτός ό νέος, μέ κάπως πρωτόγονα συναισθήματα, αλλά καί περίσσια γενναι-

οψυχία· ἐπιθυμοῦσε νά ἐκδικηθῇ τό θάνατό του. Ἡ μητέρα του Ζοῦσε μαζί του, πολύ στενοχωρημένη ἀπ' τήν ἡμι-προδοσία τοῦ πατέρα του καί τόν χαμό τοῦ πρωτότοκου γιοῦ της, καί δέν ἔβρισκε παρηγοριά παρά σ' αὐτόν, τόν μικρότερο.

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Τή στιγμή ἐκείνη, λοιπόν, ὁ νεαρός ἔπρεπε νά διαλέξει: ἢ νά φύγει στήν Ἀγγλία καί νά προσχωρήσει στίς Ἐλεύθερες Γαλλικές Δυνάμεις¹ — δηλαδή νά ἐγκαταλείψει τή μητέρα του — ἢ νά παραμείνει κοντά στή μητέρα του καί νά τή βοηθήσει νά ζήσει. Εἶχε ἀπόλυτα συνειδητοποιήσει πώς αὐτή ἡ γυναίκα δέν Ζοῦσε παρά χάρη στήν παρουσία του καί πώς ἡ ἔξαφάνισή του — καί ἴσως ὁ θάνατός του — θά τήν ἐδύθιζαν στήν ἀπελπισία. Ἦξερε ἀκόμα πώς, στό βάθος, σὺγκεκριμένα, κάθε πράξη πού ἔκανε ἀπέναντι στή μητέρα του εἶχε τό ἀντίκρουσμά της, μέ τήν ἐννοια πώς τήν βοηθοῦσε νά ζήσει ἐνῶ κάθε πράξη πού θά ἔκα-

1. Σημ. τ. Μετ.: Forces Françaises Libres, τοῦ στρατηγοῦ Ντέ Γκώλλ.

νε γιά νά φύγει καί νά πολεμήσει ἦταν διαφορούμενη, ἀμφίβολης ἀποτελεσματικότητας, μπορούσε κάλλιστα νά χαθεῖ στήν ἄμμο καί νά μή χρησιμέψει σέ τίποτα.

Γιά παράδειγμα: φεύγοντας γιά τήν Ἀγγλία, μπορούσε νά συλληφθεῖ καί νά κλειστεῖ ἐπ' ἄοριστο σ' ἓνα ἰσπανικό στρατόπεδο, καθώς θά περνοῦσε ἀπ' τήν Ἰσπανία, μπορούσε πάλι νά φτάσει κάποτε στήν Ἀγγλία ἢ στό Ἀλγέρι κι' ἐκεῖ νά τόν ρίξουν σέ κανένα γραφεῖο νά μουτζουρώνει χαρτιά.

ΔΥΟ ΤΥΠΟΙ ΗΘΙΚΗΣ

Βρισκόταν, κατά συνέπεια, ἀπέναντι σέ δύο τύπους δράσης πολύ διαφορετικούς: ἡ μιά ἦταν συγκεκριμένη, ἄμεση, ἀλλά δέν ἀπευθυνόταν παρά σέ ἓνα μόνο ἄτομο· ἡ ἄλλη, πού ἀπευθυνόταν σ' ἓνα πολύ εὐρύτερο σύνολο, σέ μιάν ἐθνικήν ὁλότητα, ἦταν ἀπ' αὐτόν ἀκριβῶς τόν προσανατολισμό της διαφορούμενη καί μπορούσε νά διακοπεῖ στά μισά τοῦ δρόμου. Ταυτόχρονα, ἐδίσταζε ἀνάμεσα σέ δύο τύπους ἠθικῆς. Ἀπ' τή μιά μεριά εἶχε νά κάνει μέ μιάν ἠθική τῆς συμ-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

πάθειας, τῆς ἀτομικῆς ἀφοσίωσης· ἀπ' τήν ἄλλη, ἀντιμετώπιζε μιάν πολύ εὐρύτερη ἠθική ἀλλά πολύ ἀμφισβητήσιμης ἀποτελεσματικότητας.

ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

Ἔπρεπε νά διαλέξει ἀνάμεσα στίς δύο. Ποιός μπορούσε νά τόν βοηθήσει νά διαλέξει; Τό χριστιανικό δόγμα; Ὁχι. Τό χριστιανικό δόγμα λέει: ἔσο φιλάνθρωπος, ἀγάπα τόν πλησίον σου, θυσίασε τόν ἑαυτό σου στούς ἄλλους, διάλεξε τόν πιό τραχύ δρόμο, κ.τ.λ., κ.τ.λ. Ποιός ὅμως, εἶναι ὁ πιό τραχύς δρόμος; Ποιόν πρέπει ν' ἀγαπᾶμε «ὡς ἀδελφόν», τόν συμμαχητή μας ἢ τή μητέρα μας; Τί εἶναι πιό ὠφέλιμο, ἡ ἀόριστη συμμετοχή στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις ἐνός συνόλου ἢ ἡ συγκεκριμένη βοήθεια σ' ἓνα συγκεκριμένο ὄν γιά νά ζήσει; Ποιός μπορεῖ ν' ἀποφασίσει ἀπ' τά πρὶν γι' αὐτά; Κανένας. Καμμιά γραπτή ἠθική δέν μπορεῖ νά πεί μέ βεβαιότητα τό ἓνα ἢ τό ἄλλο.

Ἡ καντιανή ἠθική λέει: μή χρησιμοποιεῖτε ποτέ τούς ἄλλους σάν μέσα ἀλλά σάν σκοπό. Πά-

ει καλά: ἂν παραμείνω κοντά
στη μητέρα μου, θά τῆς φερθῶ
σάν νά ἦταν σκοπός καί ὄχι μέ-
σο, ἀλλά, ἀπ' αὐτό τό ἴδιο τό γε-
γονός, κινδυνεύω νά χρησιμο-
ποιήσω σάν μέσο αὐτούς πού
πολεμᾶνε γύρω μου· καί ἀντί-
στροφα ἂν πάω κ' ἐγώ νά πολε-
μήσω, θά φερθῶ στούς συμμα-
χητές μου σάν νά ἦταν σκοπός,
ἐνῶ κινδυνεύω ἔτσι νά χρησιμο-
ποιήσω τή μητέρα μου σάν μέ-
σο.

ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

"Αν οἱ ἀξίες εἶναι ἀόριστες, κι'
ἂν εἶναι παραπολύ πλατείες γιά
τή συγκεκριμένη περίπτωση πού
ἐξετάζουμε, δέν μᾶς μένει πα-
ρά νά ἐμπιστευθοῦμε τό ἐνστι-
κτό μας. Αὐτό ἀκριβῶς προσπά-
θησε νά κάνει κι' ὁ νεαρός· κι'
ὅταν τόν εἶδα, ἔλεγε: σπό βά-
θος, αὐτό πού ἔχει σημασία εἶ-
ναι τό συναίσθημα· θά ἔπρεπε
νά διαλέξω αὐτό πού μέ σπρώχ-
νει ἀληθινά πρὸς κάποια κατεύ-
θυνση. "Αν αἰσθάνομαι πῶς ἀ-
γαπᾶω ἀρκετά τή μητέρα μου
γιά νά θυσιάσω πρὸς χάρη της
ὅλα τ' ἄλλα — τήν ἐπιθυμία μου
γιά ἐκδίκηση, τήν ἐπιθυμία μου
γιά δράση, τήν ἐπιθυμία μου γιά

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

περιπέτειες — μένω κοντά της.
"Αν, αντίθετα, αισθάνομαι πώς
ή αγάπη για τή μητέρα μου δέν
είναι αρκετή, τότε φεύγω.

Πώς, όμως, νά καθορίσει κανείς
τήν αξία ενός συναισθήματος;
Τί έδινε αξία στο συναισθημά
του; Τό γεγονός ακριβώς ότι έ-
μενε για χάρη της. Μπορώ νά
πώ: αγαπάω αρκετά τόν τάδε
φίλο μου για νά του θυσιάσω τό
δείνα ποσό χρημάτων' δέν μπο-
ρώ νά τό πώ σπάληθεια παρά
μόνον αν τ'όχω κιόλας κάνει.
Μπορώ νά πώ: αγαπάω αρκετά
τή μητέρα μου ώστε νά μείνω
αν έχω ήδη μείνει κοντά της.
Δέν μπορώ νά καθορίσω τήν ά-
ξία αυτής τής άφοσίωσης, παρά
μόνο αν έχω κάνει μιά πράξη
πού νά τήν επικυρώνει καί νά
τήν προσδιορίζει. Καθώς, όμως,
εγώ ζητάω απ' αυτή τή άφοσίω-
ση νά δικαιολογήσει τήν πράξη
μου, παρασύρομαι σ' ένα φαύλο
κύκλο.

ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ
ΟΙΚΟΔΟΜΕΙΤΑΙ
ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΜΑΣ

"Αλλωστε ό Άντρέ Ζίντ είπε,
πολύ σωστά, πώς ένα συναισθη-
μα πού ύποκρινόμαστε ή ένα συ-
ναίσθημα πού ζούμε σάν βίωμα

εἶναι δύο πράγματα σχεδόν α-
διαχώριστα: τό ν' ἀποφασίσω
πώς ἀγαπάω τή μητέρα μου μέ-
νοντος κοντά της ἢ νά παίξω
θέατρο μ' ἀπατέλεσμα νά φαίνε-
ται πώς μένω γιά τή μητέρα
μου. εἶναι λιγάκι τό ἴδιο πραγμα.
Μ' ἄλλα λόγια: τό συναίσθημα
οἰκοδομεῖται μέ τίς πράξεις πού
κάνουμε· ἄρα, δέν μπορῶ νά τό
συμβουλευθῶ καί νά τό χρησιμο-
ποιήσω σάν ὁδηγό. Αὐτό σημαί-
νει πώς δέν μπορῶ οὔτε ν' ἀνα-
ζητήσω μέσα μου τήν αὐθεντική
διάθεση πού θά μέ σπρώξει νά
δράσω. οὔτε καί νά ζητήσω ἀπό
μιάν ἔτοιμη ἠθική ἔννοιες πού
θά μοῦ ἐπιτρέψουν νά δράσω.

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΣΗ

Θά μοῦ πεῖτε: πῆγε τουλάχιστο
σ' ενα καθηγητή γιά νά τοῦ ζη-
τήσῃ συμβουλή. "Αν, ὅμως πᾶ-
τε νά ζητήσετε συμβουλή σ' ἔ-
ναν ἱερέα, γιά παράδειγμα, ἔχε-
τε ἤδη διαλέξει αὐτόν τόν ἱερέα
κί ὄχι ἄλλον. Εἴρατε ἤδη στό
βάθος, κατὰ τό μᾶλλον ἢ ἥττον,
αὐτό πού θά σᾶς συμβούλευε. Μ'
ἄλλα λόγια: διαλέγοντας τόν
σύμβουλο, σημαίνει κοί πάλι πώς
δεσμεύετε τόν ἑαυτό σας. Ἡ ἀ-
πόδειξη εἶναι πώς, ἂν σᾶς ρωτή-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

σουν κι' εἰσαστε χριστιανός. ἀμέσως θά πείτε: πηγαίνετε νά συμβουλευθεῖτε ἕναν ἱερέα.

Ἀλλά ὑπάρχουν ἱερεῖς πού συνεργάστηκαν μέ τούς Γερμανούς, ἱερεῖς πού περίμεναν νά δοῦν κατά ποῦ θά κλίνει ἡ πλάστιγγα καί ἱερεῖς πού πῆραν μέρος στήν Ἀντίσταση. Ποιόν νά διαλέξει κανείς; Κι' ἂν ὁ νεαρός διαλέξει ἕναν ἱερέα πού ἀνῆκε στήν Ἀντίσταση, ἢ ἀντίθετα, ἐνα συνεργάτη τῶν Γερμανῶν, ἔχει κίόλας ἀποφασίσει τό εἶδος συμβούλης πού θά τοῦ δοθεῖ.

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΓΕΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Ἔτσι, καθὼς ἦρθε νά βρεῖ ἐμένα, ἤξερε τήν ἀπάντηση πού θά τοῦ ἔδινά καί δέν εἶχα παρά μιάν ἀπάντηση νά τοῦ δώσω: εἰσαστε ἐλεύθερος, διαλέχτε μόνο σας, δηλαδή ἐφεύρετε. Καμμιά γενική ἠθική δέν μπορεῖ νά υποδείξει τί πρέπει νά γίνει: δέν ὑπάρχουν «σημάδια» στόν κόσμο. Οἱ καθολικοί θά ἀπαντήσουν: μά ὑπάρχουν «σημάδια». Ἄς τό δεχτοῦμε πάντως, ἐγώ διαλέγω τό νόημα πού θά τοῦς δώσω.

ΕΝΑ
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Όταν ήμουν αιχμάλωτος, γνώ-
ρια έναν αρκετά αξιοπρόσεκτο
άνθρωπο, πού ήταν ιησουΐτης·
είχε μπει στο τάγμα των ιησουΐ-
τών με τόν έΞής τρόπο: είχε ύ-
ποστεϊ στή ζωή του μιά σειρά ά-
πό τσουχτερές άποτυχίες· όταν
ήταν παιδί, ο πατέρας του είχε
πεθάνει αφήνοντάς τον πάμ-
πτωχο καί είχε πάρει μιάν ύπο-
τροφία σ' ένα θρησκευτικό ίδρυ-
μα, όπου συνεχώς του έδιναν νά
καταλάβει πώς τόν είχαν δεχτεί
άπό εύσπλαχνία· σέ συνέχεια
δέν κατάφερε νά κερδίσει καμ-
μιάν άπ' τίς τιμητικές διακρίσεις
πού τόσο άρέσουν στά παιδιά·
ύστερα, γύρω στά δεκαοχτώ
του χρόνια απέτυχε στήν πρώτη
του συναισθηματική περιπέτεια·
τέλος, όταν έγινε είκοσιδύο —
πράγμα βέβαια, αρκετά παιδα-
ριώδες, αλλά πού γι' αυτόν ύ-
πήρξε ή σταγόνα νερού πού έ-
κανε τό ποτήρι νά ξεχειλίσει —
τόν έκριναν άκατάλληλο γιά τόν
στρατό καί τόν απέλυσαν. Ό νε-
αρός αυτός, λοιπόν, μπορούσε
νά πιστέψει πώς είχε άποτύχει
σ' όλα· αυτό ήταν ένα σημάδι,
αλλά ένα σημάδι γιά τί πράγμα;
Μπορούσε νά καταφύγει στήν

πικρία ἢ σπὴν ἀπελπισία. "Ἐκρνε, ἀντίθετα, πολὺ ἐπιδέξια γιὰ τὸν ἑαυτό του, πὼς ἡ σειρά αὐτῇ ἀποτυχῶν ἦταν τό σημάδι πὼς δέν ἦταν φτιαγμένος γιὰ νά θριαμβεύσει σπὴν ἐπίγεια Ζωή καί πὼς μόνον οἱ θρίαμβοί τῆς θρησκείας, τῆς ἀγιωσύνης, τῆς πίστεως τοῦ ἦταν προσιτοί. Θεώρησε, λοιπόν, πὼς εἶχε νά κάνει μέ θεϊκή ἐντολή καί ἀσπάσθηκε τό μοναχικὸ σχῆμα.

Ποιὸς δέν βλέπει πὼς ἡ ἀπόφαση, σχετικὰ μέ τό νόημα τοῦ σημαδιοῦ, πάρθηκε ἀπ' αὐτόν καί μόνον ἀπ' αὐτόν; Θά μπορούσε κανεὶς νά βγάλει διαφορετικὰ συμπεράσματα ἀπ' αὐτὴ τὴ σειρά ἀποτυχῶν: γιὰ παράδειγμα, πὼς ἦταν προτιμώτερο νά γίνει οἰκοδόμος ἢ ἐπαναστάτης. Φέρει, λοιπόν, ἀκέραια τὴν εὐθύνη τῆς ἀποκρυπτογράφησης τοῦ «σημαδιοῦ».

Η ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἑαυτό του ἔχει σὰ συνέπεια τό ὅτι διαλέγουμε μόνοι μας αὐτό πού εἴμαστε. Ἡ ἐγκατάλειψη αὐτῇ συμβαδίζει μέ τό ἄγχος. "Ὅσο γιὰ τὴν ἀπελπισί-

α· ή έκφραση αυτή έχει έξαιρετικά απλό νόημα. Πάει νά πει πώς θά περιοριστοῦμε νά ὑπολογίζουμε σ' ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέλησή μας, ἥ στό σύνολο τῶν πιθανοτήτων πού καθιστοῦν τή δράση μας δυνατή.

ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Όταν θέλει κανείς κάτι, ὑπάρχουν πάντα τά πιθανά στοιχεία. Μπορῶ νά ὑπολογίσω πώς θά ἔρθει ἕνας φίλος. Αὐτός ὁ φίλος ἔρχεται μέ τό σιδηρόδρομο ἢ μέ τό τράμ· αὐτό προϋποθέτει ὅτι ἡ ἀμαξοστοιχία θά φτάσει στήν ὥρα της ἢ ὅτι τό τράμ δέν θά ἐκτροχιασθεῖ. Μένω στήν περιοχή τῶν δυνατοτήτων· τό θέμα εἶναι, ὅμως, ὅτι δέν μπορούμε νά βασιζόμαστε στά ἐνδεχόμενα δυνατά στοιχεία παρά μόνο κατά τό αὐστηρό μέτρο πού ἡ δράση μας καλύπτει τό σύνολο τῶν δυνατοτήτων. Ἀπ' τή στιγμή πού οἱ δυνατότητες πού μέ ἀπασχολοῦν δέν μπαίνουν ὀλοκληρωτικά σ' ἐνέργεια ἀπ' τή δράση μου, δέν «ἐπιστρατεύονται» ἀπόλυτα· πρέπει νά πάσουν νά μ' ἐνδιαφέρουν· γιατί κανένας Θεός, κανένα προδιαγραφμένο σχέδιο δέν μπορεῖ νά προ-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

σαρμόσει τόν κόσμο καί τίς δυνατότητες πού περικλείει στή θέλησή μου.

ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ

Στό βάθος, όταν ὁ Καρτέσιος ἔλεγε «καλύτερα νά νικήσεις τόν ἑαυτό σου παρά τόν κόσμο» ἤθελε νά πεί τό ἴδιο πράγμα: νά δράς χωρίς ἐλπίδα. Οἱ μαρξιστές, μέ τούς ὁποίους κουβέντισα σχετικά μού ἀπαντοῦν: μπορεῖτε στή δράση πού φυσικά περιορίζεται ἀπ' τόν θάνατό σας, νά ὑπολογίζετε στήν ὑποστήριξη τῶν ἄλλων. Αὐτό σημαίνει πώς μπορεῖ κανένας νά βασίζεται ταυτόχρονα σ' αὐτό πού θά κάνουν οἱ ἄλλοι ἄλλοῦ, στήν Κίνα, στή Ρωσία, γιά νά τόν βοηθήσουν, καθώς καί σ' αὐτό πού θά κάνουν ἀργότερα, μετά τόν θάνατό του, γιά νά συνεχίσουν τή δράση καί νά τήν φέρουν στό τέρμα της, πού θά εἶναι ἡ ἐπανάσταση. Πρέπει — μάλιστα — νά ὑπολογίζετε στήν παραπάνω βοήθεια καί στή συνέχεια, γιατί ἄλλοιῶς δέν εἴσαστε ἠθικά ἐντάξει.

Ἀπαντάω: πρῶτα - πρῶτα, ὑπολογίζω πάντα στούς συντρό-

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΗ

φους μου τῆς πάλης κατά τό μέτρο πού αὐτοί οἱ σύντροφοι ἔχουν στρατευθεῖ μαζί μου σ' ἓνα συγκεκριμένο καί κοινό ἀγῶνα· στήν ἐνότητα τοῦ κόμματος ἢ μιᾶς ὁμάδας πού μπορῶ λίγο - πολύ νά ἐλέγχω· ὅπου δηλαδή εἶμαι μάχιμος ὁπαδός καί ξέρω τήν κάθε στιγμή τίς κινήσεις ὅλου τοῦ μηχανισμοῦ. Σ' αὐτή τήν περίπτωση· τό νά ὑπολογίζω στήν ἐνότητα καί στή θέληση αὐτοῦ τοῦ κόμματος· ἰσοδυναμεῖ ἀκριβῶς μέ τό νά βασιζομαι στήν προσδοκία ὅτι τό τράμ θά φτάσει στήν ὥρα του κι' ἡ ἀμαξοστοιχία δέν θά ἐκτροχιασθεῖ.

Δέν μπορῶ· ὅμως, νά βασιστῶ σέ ἀνθρώπους πού δέν γνωρίζω· θεμελιώνοντας τίς προσδοκίες στήν «ἀνθρώπινη καλωσύνη» ἢ στό ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου γιά τό καλό τῆς κοινωνίας· δεδομένου ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καί δέν ὑπάρχει καμμιά ἀνθρώπινη φύση, πού νά μπορῶ νά τῆς δώσω πίστη.

Η ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Δέν ξέρω τί θ' ἀπογίνει ἡ ρωσική ἐπανάσταση μπορῶ νά τήν θαυμάζω καί νά τήν ἔχω γιά πα-

ράδειγμα κατά τό μέτρο ὅπου σήμερα μοῦ ἀποδείχνει ὅτι τό προλεταριάτο παίζει στή Ρωσία ἓνα ρόλο πού δέν παίζει σέ καμμιάν ἄλλη χώρα. Ὡστόσο, δέν μπορῶ νά διαβεβαιώσω πώς ἡ ρωσική ἐπανάσταση θά ὀδηγήσει ἀναγκαστικά στόν θρίαμβο τοῦ προλεταριάτου· πρέπει νά περιοριστῶ σ' αὐτό πού βλέπω· δέν μπορῶ νά εἶμαι σίγουρος πώς ἄλλοι σύντροφοι τῆς πάλης θά συνεχίσουν τό ἐπαναστατικό ἔργο μου μετά τόν θάνατό μου καί θά τό φέρουν στόν μέγιστο βαθμό τελειότητας· κι αὐτό γιατί αὐτοί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι καί αὐριο θ' ἀποφασίσουν ἐλεύθερα γιά τό πῶς θά εἶναι ὁ ἄνθρωπος· αὐριο λοιπόν, μετά τόν θάνατό μου, ἄλλοι ἄνθρωποι μπορεῖ ν' ἀποφασίσουν νά ἐγκαθιδρύσουν τόν φασισμό καί δέν ἀποκλείεται οἱ ὑπόλοιποι ν' ἀποδειχτοῦν ἀρκετὰ δειλοί καί χαμένοι καί νά τοὺς ἀφήσουν νά τό κάνουν· ἐκείνη τῇ στιγμή, ὁ φασισμός θά εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀλήθεια — καί τόσο τό χειρότερο γιά ὅλους μας· στήν πραγματικότητα, ἡ κατάσταση θά εἶναι αὕτη πού

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΚΛΟΓΗ

θ' αποφασίσει ὁ ἄνθρωπος νά εἶ-
ναι.

Μήπως αὐτό σημαίνει πώς ὀφεί-
λω νά ἀφεθῶ στήν ἐφησύχηση;
"Ο χι! Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, πρέπει
νά στρατευθῶ πρὸς μία κατεύ-
θυνση κι ὕστερα νά δράσω σύμ-
φωνα μέ τό παλιό ρητό «δέ
χρειάζεται νά ἐλπίζεις γιά νά ἐ-
πιχειρήσεις». Αὐτό δέν σημαίνει
πώς δέν πρέπει ν' ἀνήκω σ' ἓνα
κόμμα, ἀλλά πώς θά εἶμαι χωρίς
καμμιά φευδαίσθηση καί πώς θά
κάνω ὅ,τι περνάει ἀπ' τό χέρι
μου. "Αν, γιά παράδειγμα, ἀνα-
ρωτιέμαι: ἡ κολλεκτιβοποίηση,
καθ' ἑαυτήν, θά γίνει μιά μέρα
πραγματικότητα; Ἡ ἀπάντηση
εἶναι: Δέν ξέρω τί πρόκειται νά
γίνει. Ξέρω μονάχα πώς ὅ,τι περ-
νάει ἀπ' τό χέρι μου γιά νά
πραγματοθεῖ αὐτός ὁ σκοπός,
ἐγώ θά τό κάνω. Πέρα ἀπ' αὐτό,
δέν μπορῶ νά ὑπολογίζω σέ τί-
ποτα.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΑΝΤΙΤΙΘΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΦΗΣΥΧΑΣΗ

Ἡ ἐφησύχηση εἶναι ἡ στάση
τῶν ἀνθρώπων πού λένε: οἱ ἄλ-
λοι μποροῦν νά κάνουν αὐτό
πού ἐγώ δέν μπορῶ νά κάνω. Ἡ
θεωρία πού σᾶς παρουσιάζω εἶ-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ναι ακριβῶς τό αντίθετο τῆς ἐφησύχησης· ἀφοῦ διακηρύσσει· δέν ὑπάρχει πραγματικότητα παρά μόνο στή δράση· πηγαίνει· ἄλλωστε, ἀκόμη μακρύτερα ἀφοῦ προσθέτει· ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρ' ἐκτός τό σχέδιό του· δέν ὑπάρχει παρά κατὰ τό μέτρο πού τό σχέδιο αὐτό πραγματώνεται· ἄρα δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά τό σύνολο τῶν πράξεών του· τίποτ' ἄλλο παρά ἡ ζωή του.

Η ΚΑΚΗ ΠΙΣΤΗ

Τώρα μπορούμε νά καταλάβουμε καλύτερα γιατί ἡ θεωρία μας προξενεῖ φρίκη σέ μερικούς ἀνθρώπους. Γιατί συχνά ἕνα μόνο τρόπο ἔχουν γιά νά ἀντέχουν τήν ἀθλιότητά τους· νά σκέφτονται· οἱ περιστάσεις ὑπῆρξαν ἐναντίον μου. «τά πράγματα μου πήγανε κόντρα», ἄξιζα πολύ περισσότερο ἀπ' ὅτι ἔγιναν· βέβαια, δέν γνώρισα τόν μεγάλο ἔρωτα ἢ τή μεγάλη φιλία· ἀλλ' αὐτό φταίει τό γεγονός ὅτι δέν ἔλαχε νά συναντήσω τόν ἄντρα ἢ τή γυναίκα πού νά ἦταν ἄξιοι γιά τήν ἀγάπη ἢ γιά τή φιλία μου· δέν ἔγραψα πολύ καλά βιβλία καί γι' αὐτό φταίει τό ὅτι

δέν είχα πολύ διαθέσιμο, ελεύθερο καιρό στή διάθεσή μου δέν έκανα παιδιά γιά νά τούς άφιερωθώ, γιατί δέν βρηκα τόν άνθρωπο πού θά μπορούσα νά φτιάξω μαζί του τή ζωή μου. Έμειναν, λοιπόν, άχρησιμοποίητες μέσα μου καί είναι πάντα βίωσιμες, ένα πληθος από διαθέσεις, κλίσεις, δυνατότητες, πού μου δίνουν μιάν άξία, τήν όποία άσφαλώς δέν μου έπιτρέπει νά επικαλεσθώ ή σειρά των πράξεών μου.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΚΑΝΕΙ

Στήν πραγματικότητα, όμως, γιά τόν ύπαρξιστή, δέν ύπάρχει άλλος έρωτας άπ' αυτόν πού όκοδομεΐται, πραγματώνεται δέν ύπάρχει δυνατότητα έρωτα παρά μόνο αύτή πού έκδηλώνεται σ' έναν έρωτα δέν ύπάρχει μεγαλοφυΐα παρά μόνο αύτή πού έκφράζεται στά έργα τέχνης: ή μεγαλοφυΐα του Προύστ είναι τό σύνολο των έργων του Προύστ. Η μεγαλοφυΐα του Ρακίνα είναι ή σειρά των τραγωδιών του κοί τίποτ' άλλο, γιατί νά όποδίδουμε στον Ρακίνα τή δυνατότητα νά γράψει μιá νέα τραγωδία, άφού άκριβώς δέν

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

τήν ἔγραψε; Ὁ ἄνθρωπος στρατεύει τόν ἑαυτό του στή ζωή, σχεδιάζει ὁ ἴδιος τή φυσιογνωμία του, τήν προσωπικότητά του καί πέρα ἀπ' αὐτή τήν προσωπικότητα δέν ὑπάρχει τίποτα. Φυσικά, ἡ σκέψη αὐτή μπορεῖ νά φανεῖ σκληρή σέ κάποιον πού δέν πέτυχε στή ζωή του. Ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, ὅμως, προδιαθέτει τοὺς ἀνθρώπους νά καταλάβουν πώς μόνον ἡ πραγματικότητα μετράει πώς τὰ ὄνειρα, οἱ προσδοκίες, οἱ εὐσεβεῖς πόθοι, οἱ ἐλπίδες, ἄλλο δέν κάνουν ἀπ' τό νά καθιστοῦν τελικά τόν ἄνθρωπο ἓνα χαμένο ἀπογοητευμένο ὄνειρο, γεμᾶτο ἐλπίδες ἀνεκπλήρωτες, προσμονές ἀνώφελες, τόν καθορίζουν δηλαδή ἀρνητικά καί ὄχι θετικά.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ
ΠΑΡΑ Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Ὡστόσο, ὅταν λέμε «δέν εἶσαι τίποτ' ἄλλο παρά ἡ ζωή σου» αὐτό δέν σημαίνει πώς ὁ καλλιτέχνης θά κριθεῖ ἀποκλειστικά καί μόνο μέ βάση τὰ ἔργα τέχνης πού θά ἔχει κάνει, χίλιοι ἄλλοι παράγοντες συμβάλλουν τό ἴδιο γιά νά τόν κατατάξουν. Αὐτό πού θέλουμε νά ποῦμε εἶναι πώς ὁ ἄνθρωπος δέν εἶν' ἄλλο

ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ
ΚΑΙ ΑΙΣΙΟΔΟΞΗ
ΣΚΛΗΡΟΤΗΤΑ

από μιά σειρά έγχειρημάτων, πώς είναι τό ἄθροισμα, ή όργάνωση, τό σύνολο τών σχέσεων πού συνθέτουν αὐτά τά έγχειρήματα.

Κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθήκες, εἶναι φανερό πώς, κατά βάθος, αὐτό πού μᾶς προσάπτουν δέν εἶναι ή ἀπαισιοδοξία, μας, ἀλλά ή αἰσιόδοξη σκληρότητά μας. "Αν οἱ ἄνθρωποι, γύρω μας μᾶς προσάπτουν τά μυθιστορηματικά έργα μας, στά όποία περιγράφουμε ὕπουλα, ἀδύναμα, δειλά καί καμμιά φορά ξεκάθαρα κακά όντα, αὐτό δέν όφείλεται ἀποκλειστικά καί μόνο στό γεγονός ότι τά όντα αὐτά εἶναι ὕπουλα, ἀδύναμα, δειλά ή κακά: γιατί ἄν, όπως κάνει ό Ζολᾶ, διακηρύσσαμε πώς εἶν' έτσι έξαιτίας τῆς κληρονομικότητας, έξαιτίας τῆς επίδρασης τοῦ περιβάλλοντος, έξαιτίας όργανικῶν ή ψυχολογικῶν παραγόντων, οἱ ἄνθρωποι θά σιγουρεύονταν καί θά ἔλεγαν: τί νά γίνει; έτσι εἴμαστε, κανείς δέν μπορεῖ νά κάνει τίποτα γι' αὐτό: ό ὑπαρξιστής, όμως, όταν περιγράφει ἕνα δειλό, λέει πώς ό δειλός αὐτός εἶναι ὑπεύ-

θνος γιά τή δειλία του. Δέν είν' έτσι γιατί τάχα ἔχει δειλή καρδιά ἢ δειλούς πνεύμονες ἢ δειλόν ἐγκέφαλο. Δέν είν' έτσι ἐξαιτίας μιᾶς δειλῆς φυσιολογικῆς σύστασης, ἀλλά γιατί φτιάχτηκε έτσι. Δειλός, μέ τίς πράξεις του.

Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Δέν ὑπάρχει, λοιπόν, δειλή ἰδιοσυγκρασία· ὑπάρχουν ἄνθρωποι μέ νευρική ἰδιοσυγκρασία, μέ «φτωχό αἷμα» πού λέει ὁ κόσμος· κι ὑπάρχουν ἄνθρωποι μέ πλούσια ἰδιοσυγκρασία. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, πού συμβαίνει νά ἔχει «φτωχό αἷμα» δέν εἶναι αὐτόματα δειλός, γιατί αὐτό πού συνιστᾷ τή δειλία του εἶναι ἡ πράξη παραίτησης ἢ ὑποταγῆς πού κάνει. Μιά ἰδιοσυγκρασία δέν εἶναι πράξη· ὁ δειλός γίνεται δειλός ἀπ' τίς πράξεις πού κάνει.

Αὐτό πού οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται κάπως σκοτεινά καί πού τούς προκαλεῖ φρίκη εἶναι ὅτι ὁ δειλός πού παρουσιάζουμε ἀτά ἔργα μας εἶναι ἔνοχος δειλίας. Αὐτό πού θέλουν οἱ ἄνθρωποι εἶναι νά γεννιέται κανείς

δειλός ή ήρωας. Καί μιά από τίς επικρίσεις πού έγιναν πολύ συχνά στή μυθιοπορηματική μας σειρά «Οί Δρόμοι τής Έλευθερίας» είναι ή εξής: μά, επιτέλους, πώς μπορείτε νά κάνετε ήρωες του έργου σας αυτούς τούς άνθρωπους, πού είναι τόσο δειλοί καί ύπουλοι;

Η αντίρρηση αυτή μάς προκαλει μάλλον γέλια, γιατί υποθέτει πώς οί άνθρωποι γεννιοῦνται ήρωες. Καί, στό βάθος, οί άνθρωποι αυτό επιθυμοῦν νά σκέφτονται: αν γεννιόμαστε δειλοί, μπορούμε νά εἴμαστε απόλυτα ήσυχοί, αφού έτσι είναι, τίποτα δέν μπορούμε ν' αλλάξουμε, θά εἴμαστε δειλοί σ' ὅλη μας τή ζωή, ὅ·τι καί νά κάνουμε· αν, πάλι, συμβεῖ νά γεννηθοῦμε ήρωες, θά εἴμαστε τό ἴδιο ήσυχοί, θά εἴμαστε ήρωες ὅλη μας τή ζωή, θά πίνουμε σάν ήρωες, θά τρώμε σάν ήρωες.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ
ΑΙΣΙΟΔΟΞΗ
ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ

Ο ύπαρξιστής, ὅμως, λέει πώς ὁ δειλός δέν γεννιέται ἀλλά γίνεται δειλός, πώς ὁ ήρωας δέν γεννιέται ἀλλά γίνεται ήρωας· ὑπάρχει πάντα μιά δυνατότητα

γιά τόν δειλό, νά πάψει νά εἶναι δειλός καί γιά τόν ἥρωα, νά πάψει νά εἶναι ἥρωας. Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ἡ ὁλοκληρωτική στράτευση· μιὰ ἰδιαίτερη περίπτωση, μιὰ ἰδιαίτερη ἐνέργεια δέν σέ δεσμεύουν ὁλοκληρωτικά. "Ετσι, ἀπαντήσαμε — πιστεύω — σέ ὀρισμένες μομφές πού ἀπευθύνονται στόν ὑπαρξισμό. "Ὅπως βλέπετε, δέν μπορεῖ νά θεωρηθῇ σάν φιλοσοφία τῆς ἐφησυχασΗΣ, ἀφοῦ προσδιορίζει τόν ἄνθρωπο μέ βάση τή δράση· οὔτε καί σάν μιὰ ἀπαισιόδοξη περιγραφή τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά θεωρηθεῖ· δέν ὑπάρχει πιά αἰσιόδοξη κοσμοθεωρία, ἀφοῦ τό πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου τό τοποθετεῖ στά ἴδια του τά χέρια· τέλος, ὁ ὑπαρξισμός δέν εἶναι μιὰ ἀπόπειρα ἀποθάρρυνσης τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ τοῦ λέει πώς δέν ὑπάρχει ἐλπίδα παρά μόνο στή δράση του καί πώς τό μόνο πρᾶγμα πού ἐπιτρέπει στόν ἄνθρωπο νά ζεῖ εἶναι ἡ πράξη.

Κατά συνέπεια, σ' αὐτό τό ἐπίπεδο, ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιάν ἠθική δράσης καί στράτευ-

σης. Παρ' όλα αυτά, εξοκολο-
θοῦν νά μᾶς προσάπτουν, ξεκι-
νώντας ἀπ' τὰ λίγα παραπάνω
δεδομένα, ὅτι ἐντοιχίζουμε τόν
ἄνθρωπο μέσα στήν ἀτομική
του ὑποκειμενικότητα. Κι' ἐκεῖ
ἀκόμα, ὅμως, μᾶς καταλαβαί-
νουν πολύ ὁσχημα.

Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙ- ΚΟΤΗΤΑ

Τό σημεῖο ἐκκίνησής μας εἶναι
πράγματι, ἡ ὑποκειμενικότητα
τοῦ ἀτόμου κι' αὐτό γιά λόγους
αὐστηρό φιλοσοφικούς. "Ὅχι
γιατί τόχα εἴμαστε ἀσασί, ἀλλά
γιατί θέλουμε μιά κοσμοθεωρία
βασισμένη στήν ἀλήθεια καί ὄχι
ἓνα σύνολο ἀπό ὠραῖες θεωρί-
ες, ὅλο ἐλπίδα, ἀλλά χωρίς
πραγματικά θεμέλια. Στό ξεκί-
νημα δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἄλ-
λη ἀλήθεια ἐκτός ἀπ' αὐτήν: co-
gito ergo sum, σκέφτομαι ἄρα ὑ-
πάρχω· εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια
τῆς συνείδησης πού πραγματώ-
νεται, φτάνει στόν ἑαυτό της.
Κάθε θεωρία πού παίρνει τόν
ἄνθρωπο ἔξω ἀπ' αὐτή τή στιγ-
μή ὅπου φτάνει στόν ἑαυτό του
εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα μιά θεωρία
πού καταργεῖ τήν ἀλήθεια, γιατί,
ἔξω ἀπ' αὐτό τό καρτεσιανό co-
gito ὅλα τὰ ἀντικείμενα εἶναι μό-

ΤΟ ΚΑΡΤΕΣΙΑΝΟ ΟΟΓΙΤΟ

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

νο πιθανά. Καί μιά θεωρία τῶν πιθανοτήτων, πού δέν βασίζεται σέ μίαν ἀλήθεια, κατακρημνίζεται στό μηδέν. Γιά νά καθορίσει κανείς τό πιθανό πρέπει νά εἶναι κάτοχος τοῦ ἀληθινοῦ.

Μ' ἄλλα λόγια: γιά νά ὑπάρξει μιά ἐπιμέρους ἀλήθεια, χρειάζεται προηγούμενα μιά ἀπόλυτη ἀλήθεια: κι' αὐτή εἶναι ἀπλῆ, εὐκολή, στό χέρι τοῦ καθενός· συνίσταται στό νά κατανοήσι κανείς τόν ἑαυτό του χωρίς ἐνδιάμεσο.

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΛΙΣΜΟΣ

Ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, ὁ ὑπαρξισμός εἶναι ἡ μόνη θεωρία πού δίνει ἀξία στόν ἄνθρωπο, ἡ μόνη πού δέν τόν βλέπει σάν ἀντικείμενο. Κάθε ὑλισμός συνεπάγεται μιά θεώρηση τῶν ἀνθρώπων σάν ἀντικείμενων, δηλαδή σάν ἓνα σύνολο καθορισμένων ἀντιδράσεων, πού τίποτα δέν διακρίνει ἀπ' τό σύνολο τῶν ιδιοτήτων καί τῶν φαινομένων πού συνθέτουν ἓνα τραπέζι ἢ μιά καρέκλα ἢ μιά πέτρα. Ἐμεῖς, ἀντίθετα, θέλουμε ἀκριβῶς νά ἐγκαθιδρύσουμε τή βασιλεία τοῦ ἀνθρώπινου σάν ἓνα σύνολο ἀξιῶν

ΚΑΡΤΕΣΙΑΝΗ
ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ
ΥΠΟΚΕΙΜΕ-
ΝΙΚΟΤΗΤΑ

Η ΥΠΑΡΞΗ
ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ

πού διαφέρουν από τό ύλικό βασίλειο.

Ἡ υποκειμενικότητα, ὅμως, πού πρεσβεύουμε σάν ἀλήθεια δέν εἶναι μιὰ καθαρά ἀτομική υποκειμενικότητα, γιατί ἀποδείξαμε πώς μέσα στό cogito, στό «σκέφτομαι», δέν ἀνακαλύπτουμε μόνο τόν ἑαυτό μας ἀλλά καί τούς ἄλλους. Μέ τό «σκέφτομαι» αὐτό, ἀντίθετα ἀπ' τή φιλοσοφία τοῦ Καρτέσιου, ἀντίθετα ἀπ' τή φιλοσοφία τοῦ Κάντ, ἀνακαλύπτουμε τόν ἑαυτό μας ἀπέναντι στούς ἄλλους καί οἱ ἄλλοι εἶναι τό ἴδιο σίγουροι γιά μᾶς ὅσο κι' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι.

Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος πού ἀνακαλύπτει τόν ἑαυτό του μέ τό «σκέφτομαι» ἀνακαλύπτει ταυτόχρονα καί ὅλους τούς ἄλλους καί τούς ἀνακαλύπτει σάν τήν προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς του. Καταλαβαίνει πώς δέν μπορεῖ νά εἶναι τίποτα (μέ τήν ἔννοια πού λέμε γιά κάποιον πώς εἶναι ἔξυπνος ἢ πώς εἶναι κακός ἢ πώς εἶναι ζηλιάρης) παρά μόνο ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀναγνωρίζουν σάν ἔξυπνο, κακό ἢ ζηλιάρη. Γιά

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

νά πετύχω μιάν οποιαδήποτε αλήθεια γύρω απ' τόν εαυτό μου, πρέπει νά περάσω απ' τόν άλλο. 'Ο άλλος είναι απαραίτητος γιά τήν ὕπαρξή μου, καθώς επίσης καί γιά τήν γνώση τοῦ εαυτοῦ μου.

Κάτω απ' αὐτές τίς συνθήκες, ἡ ἀνακάλυψη τῆς ἐσώτερης ὑπόστασής μου, μοῦ ἀποκαλύπτει ταυτόχρονα τόν άλλο, σάν μιάν ἐλευθερία τοποθετημένη ἀπέναντί μου, πού δέν σκέφτεται καί πού δέν θέλει κάτι παρά γιά τό καλό μου ἢ γιά τό κακό μου. "Ετσι, ἀνακαλύπτουμε ἀμέσως ἕναν κόσμο πού θ' ἀποκαλέσουμε «δι - ὑποκειμενικότητα» καί μέσα σ' αὐτόν ἀκριβῶς τόν κόσμο ὁ ἄνθρωπος ἀποφασίζει τί εἶναι ὁ ἴδιος καί τί εἶναι οἱ ἄλλοι.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΙΡΑ

Ἐξ ἄλλου, ἂν εἶναι ἀδύνατο νά βροῦμε στόν κάθε ἄνθρωπο μιά πανανθρώπινη οὐσία πού θά ἀποτελοῦσε τήν «ἀνθρώπινη φύση» μπορούμε ἀντίθετα νά διαπιστώσουμε τήν ὕπαρξή μιᾶς παγκόσμιας ἀνθρώπινης μοίρας. Δέν εἶναι τυχαῖο, ἄλλωστε, τό γεγονός ὅτι οἱ σημερινοί

στοχαστές προτιμοῦν νά μιλᾶνε γιά τή μοίρα τοῦ ἀνθρώπου παρὰ γιά τήν φύση του. Μέ τήν λέξη «Μοίρα» ἐννοοῦν — ἄλλος μέ περισσότερη κι' ἄλλος μέ λιγότερη σαφήνεια — τό σύνολο τῶν αὐριῶν «ὁ ρ ῖ ω ν», πού διαγράφουν τήν βασική του ὑπόσταση μέσα στόν κόσμο.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΙΡΑ

Οἱ ἱστορικές συνθήκες ποικίλουν: ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά γεννηθεῖ δοῦλος σέ μιά παγανιστική κοινωνία ἢ φεουδάρχης ἢ ἀκόμα προλετᾶριος. Αὐτό πού δέν ἀλλάζει εἶναι ἡ ἀνάγκη γι' αὐτόν νά βρίσκεται μέσα στόν κόσμο, ν' ἀσχολεῖται μέ μιά ὅποια ἐργασία, νά εἶναι ἀνάμεσα στούς ἄλλους καί τέλος, νά εἶναι θνητός.

Τά «ὅρια» δέν εἶναι οὔτε ὑποκειμενικά οὔτε ἀντικειμενικά ἢ μᾶλλον ἔχουν μιά πλευρά ὑποκειμενική κα μιά πλευρά ἀντικειμενική. Τά «ὅρια» εἶναι ἀντικειμενικά γιατί ἀπαντῶνται παντοῦ καί τ' ἀναγνωρίζει κανεῖς παντοῦ κι' εἶναι ὑποκειμενικά γιατί εἶναι βιωματικά καί δέν εἶναι ἀπολύτως τίποτε ἄν

δέν τά Ζήσει ὁ ἄνθρωπος, ἂν δηλαδή δέν καθορίσει ἐλεύθερα τήν ὑπαρξή του σέ σχέση μ' αὐτά. Κί' ἂν τό σχέδιο πού συλλαμβάνει καί διαγράφει ὁ κάθε ἄνθρωπος διαφέρει, κανένα ἀπ' αὐτά δέν μοῦ εἶναι ἐντελῶς ξένο, γιατί ὅλα παρουσιάζονται σάν μιά ἀπόπειρα γιά νά ξεπεράσει αὐτά τά ὅρια ἢ νά τά ἀπωθήσει ἢ νά τ' ἀρνηθεῖ ἢ τέλος, γιά νά βουλευτεῖ μέσα σ' αὐτά.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΖΩΗΣ

Κατά συνέπεια, κάθε σχέδιο ζωῆς, ὅσο ἀτομικό κι' ἂν εἶναι, ἔχει μιά καθολική, παγκόσμια ἀξία. Κάθε σχέδιο, ἀκόμα κι' ἐκεῖνο τοῦ Κινέζου, τοῦ Ἰνδοῦ ἢ τοῦ Νέγρου, μπορεῖ νά γίνει καταληπτό ἀπό ἕναν Εὐρωπαῖο. Ὅταν λέμε «μπορεῖ νά γίνει καταληπτό», ἐννοοῦμε πώς ὁ Εὐρωπαῖος τοῦ 1945 μπορεῖ νά φτάσει ὡς τά ὅρια τοῦ ἑαυτοῦ του, ξεκινώντας ἀπό μιά κατάσταση ὅπου ἀντιλαμβάνεται πώς μπορεῖ νά ἐφαρμόσει στόν ἑαυτό του τό διάγραμμα ζωῆς τοῦ Κινέζου, τοῦ Ἰνδοῦ ἢ τοῦ Ἀφρικανοῦ.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Υπάρχει μ' άλλα λόγια παγκοσμιότητα κάθε σχεδίου, κάθε σχήματος ζωής, με την έννοια πώς κάθε σχέδιο μπορεί να γίνει κατανοητό από τόν κάθε άνθρωπο. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει πώς τό σχέδιο αυτό καθορίζει τόν άνθρωπο μιά για πάντα, αλλά πώς μπορεί να ξαναεφαρμοστεί σ' οποιοδήποτε μέρος. Υπάρχει πάντα ένας τρόπος να καταλάβει κανείς τόν ήλίθιο τό παιδί, τόν πρωτόγονο ή τόν ξένο, φτάνει να διαθέτει έπαρκείς πληροφορίες. Μ' αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε πώς υπάρχει μιά παγκοσμιότητα του ανθρώπου, δεν είναι, όμως, δεδομένη μιά για πάντα, αλλά οίκοδομείται διαρκώς. Οίκοδομώ την παγκοσμιότητα διαλέγοντας τόν έαυτό μου, την οίκοδομώ με τό να καταλαβαίνω τό σχέδιο ζωής του κάθε άλλου ανθρώπου, της οποιασδήποτε εποχής. Ο απόλυτος αυτός χαρακτήρας της έκλογής δεν καταργεί την σχετικότητα της κάθε εποχής. Αυτό που ό ύπαρξισμός θέλει να δείξει είναι ό σύνδεσμος του απόλυτου χαρακτήρα της ελεύθερης δέσμευ-

Η ΔΕΣΜΕΥΣΗ

σης, μέ την όποία ό κάθε άνθρωπος πραγματώνει τόν έαυτό του πραγματώνοντας ταυτόχρονα έναν τύπο ανθρωπότητας, δέσμευση πάντα κατανοητή σ' όποιαδήποτε εποχή κι' άπ' τόν όποιονδήποτε, καθώς και τή σχετικότητα του συνόλου κουλτούρας πού μπορεί νά προκύψει άπό μιá παρόμοια έκλογή. Πρέπει, δηλαδή, νά τονισθεϊ ταυτόχρονα ή σχετικότητα του καρτεσιανισμού και ό άπόλυτος χαρακτήρας τής καρτεσιανής δέσμευσης.

Άπ' αύτή τήν άποψη, μπορούμε, άν θέλουμε, νά πούμε πώς καθένας άπό μās κάνει τό άπόλυτο αναπνέοντας, τρώγοντας, κοιμώμενος ή ενεργώντας μέ τόν όποιοδήποτε τρόπο. Δέν υπάρχει καμμιά διαφορά ανάμεσα στό «έλευθέρας εϊναι», τό «εϊναι σάν σχέδιο», σάν ύπαρξη πού διαλέγει τήν ούσία της, και τό «άπόλυτο εϊναι» και δέν υπάρχει καμμιά διαφορά ανάμεσα στό «χρονικά έντοπισμένο άπόλυτο», δηλαδή στό έντοπισμένο σπήν ιστορία, και στό «παγκόσμια καταληπτό εϊναι».

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΥΠΟ- ΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ

Αυτό δέν εξαφανίζει έντελώς τήν αντίρρηση γιά τόν υποκειμενισμό τοῦ υπαρξισμού. Πραγματικά, ἡ αντίρρηση αὐτή παίρνει κι' ἄλλες μορφές. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ὥστε, λοιπόν, μπορείτε νά κάνετε τό ὅ-τι-δή-ποτε — μᾶς λένε· πράγμα πού ἐκφράζουν μέ διάφορους τρόπους. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα μᾶς κατηγοροῦν γιά ἀναρχία· ὕστερα, διακηρύσσουν: δέν μπορείτε νά κρίνετε τούς ἄλλους, γιατί δέν ὑπάρχει λόγος νά προτιμήσει κανεῖς ἓνα σχέδιο ζωῆς ἀπό ἓνα ἄλλο· τέλος, μποροῦν νά μᾶς ποῦν: ὅλα εἶναι ἄσκοπα σ' ὅτι ἐκλέγετε, δίνετε μέ τὸνα χέρι αὐτό πού κάνετε πώς δεχόσαστε μέ τ' ἄλλο.

Οἱ τρεῖς αὐτές ἀντιρρήσεις δέν εἶναι πολύ σοβαρές. Ἄς ἀρχίσουμε ἀπ' τήν πρώτη: δέν εἶναι σωστό πώς μπορεῖ κανεῖς νά διαλέξει τό ὅ-τι-δή-ποτε. Ἡ ἐκλογή εἶναι δυνατή πρὸς μία κατεύθυνση· αὐτό, ὅμως, πού δέν εἶναι δυνατό, εἶναι νά μ ἡ διαλέξει κανεῖς. Μπορῶ πάντα νά διαλέξω, ἀλλά πρέπει νά ξέρω

πώς κι' ἂν δέν διαλέξω, πάλι διαλέγω.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Αὐτό, ἂν καί φαίνεται αὐστηρά τυπικό, ἔχει πολύ μεγάλη σημασία γιά τόν περιορισμό τῆς αὐθαίρετης διάθεσης καί τοῦ καπρίτσιου. "Ἄν εἶν' ἀλήθεια πώς ἀπέναντι σέ μιά κατάσταση, γιά παράδειγμα στήν κατάσταση πού κάνει νά ἔχω γεννητικά ὄργανα, νά μπορῶ νά ἔχω σχέσεις μ' ἓνα ὄν τοῦ ἄλλου φύλου, νά μπορῶ ν' ἀποκτήσω παιδιά, εἶμαι ὑποχρεωμένος νά διαλέξω μιά στάση καί ὅπωςδήποτε φέρω τήν εὐθύνη μιᾶς ἐκλογῆς πού, δεσμεύοντας ἐμένα, δεσμεύει τήν ἀνθρωπότητα, ἀκόμα κι' ἂν καμμιά *a priori* ἀξία δέν προσδιορίζει τήν ἐκλογή μου, πάντως αὐτή ἡ τελευταία δέν ἔχει καμμιά σχέση μέ τό ἀπλό καπρίτσιο· κι' ἂν μερικοί πιστεύουν πώς ξαναβρίσκουν ἐδῶ τήν θεωρία τῆς «ἄσκοπης πράξης», τοῦ Ἀντρέ Ζίντ, αὐτό σημαίνει πώς δέν βλέπουν τήν τεράστια διαφορά ἀνάμεσα στή δική μας θεωρία καί κείνη τοῦ Ζίντ.

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ
«ΑΣΚΟΠΗ ΠΡΑΞΗ»
ΤΟΥ ΖΙΝΤ

Ο Ζίντ, πράγματι, δέν ξέρει τί θά πεί κατάσταση· ενεργεί από απλό καπρίτσιο. Γιά μᾶς, ἀντίθετα, ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται στό ἐσωτερικό μιᾶς ὀργανωμένης κατάστασης· ὅπου δεσμεύεται αὐτός ὁ ἴδιος, δεσμεύει μέ τήν ἐκλογή του ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα καί δέν μπορεῖ ν' ἀποφύγει νά ἐκλέξει· ἢ θά μείνει παρθένος, ἐγκρατής ἢ θά παντρευτεῖ καί δέν θά κάνει παιδιά ἢ θά παντρευτεῖ καί θά κάνει παιδιά· σέ κάθε περίπτωση, ὅτι καί νά κάνει, εἶναι ἀδύνατο νά μήν πάρει μιάν ὁλοκληρωτικήν εὐθύνη ἀπέναντι σ' αὐτό τό πρόβλημα.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς διαλέγει χωρίς ν' ἀναφερθεῖ σέ προεγκαθιδρυμένες ἀξίες· ἀλλά εἶναι ἄδικο νά χαρακτηρίσουμε τήν ἐκλογή του καθαρό καπρίτσιο. "Ἀς ποῦμε καλύτερα πώς πρέπει νά συγκρίνουμε τήν ἠθική ἐκλογή μέ τήν κατασκευή ἑνός ἔργου τέχνης.

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ
ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Καί ἐδῶ πρέπει νά σταματήσουμε γιά λίγο γιά νά ποῦμε ξεκάθαρα πώς δέν πρόκειται γιά μι-

άν αισθητική ήθική, γιατί οι αντίπαλοί μας είναι τόσο κακόηστοι πού μᾶς προσάπτουν κι' αυτό ακόμη. Τό παράδειγμα πού διάλεξα δέν είναι παρά ἓνα μέσο σύγκρισης. Κι' ἐδῶ πού τά λέμε, κατηγορήσε ποτέ κανείς ἓναν καλλιτέχνη πού φτιάχνει ἓναν πίνακα ζωγραφικῆς ὅτι δέν ἐμπνέεται ἀπό κανόνες καθιερωμένους *a priori*; Τοῦ εἶπαν ποτέ ποιόν ἀκριβῶς πίνακα πρέπει νά κάνει; Εἶναι αὐτονόητο πώς δέν ὑπάρχει προκαθορισμένος πίνακας· ἐξυπακούεται πώς ὁ καλλιτέχνης δεσμεύεται φτιάχνοντας τόν πίνακά του καί πώς ὁ πίνακας πού πρέπει νά γίνει εἶναι ἀκριβῶς ὁ πίνακας πού τελικά θά φτιάξει.

Τό ἴδιο ἐξυπακούεται πώς δέν ὑπάρχουν αισθητικές ἀξίες *a priori*, καθορισμένες ἀπ' τά πρίν, ἀλλ' ἀξίες πού διαπιστώνονται ἐκ τῶν ὑστέρων στήν ἐσωτερική συνοχή τοῦ πίνακα, στίς σχέσεις ἀνάμεσα στή θέληση δημιουργίας καί στό ἀποτέλεσμα. Κανένας δέν μπορεῖ νά πεῖ τί θά εἶναι ἡ ζωγραφική τῆς αὔριον· δέν μπορεῖ νά κρίνει κανείς τή

Ζωγραφική παρά μόνο μετά την πραγμάτωσή της, τό «τελείωμά» της.

Ποιά σχέση έχουν τά παραπάνω μέ την ήθική; Βρισκόμαστε στήν ίδια δημιουργική διαδικασία, στήν ίδια δημιουργική κατάσταση. Δέν μιλάμε ποτέ γιά τό άσκοπο ενός έργου τέχνης. Όταν μιλάμε γιά ένα πίνακα του Πικάσσο, δέν λέμε ποτέ πώς είναι «άσκοπος»· καταλαβαίνουμε άριστα πώς φτιάχτηκε αυτό πού είναι την ώρα πού τον ζωγράφιζε, πώς τό σύνολο του έργου του ζωγράφου ένσωματώνεται στή Ζωή του.

Η ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Τό ίδιο ακριβώς ίσχύει καί στο ήθικό πεδίο. Τό κοινό στοιχείο ανάμεσα στήν τέχνη καί στήν ήθική είναι ότι καί στίς δυό περιπτώσεις έχουμε νά κάνουμε μέ δημιουργία, μέ έφεύρεση. Δέν μπορούμε ν' άποφασίσουμε α priori τί πρέπει νά γίνει. Πιστεύω πώς αυτό σ'ας τό άπόδειξα άρκετά, μιλώντας σας γιά την περίπτωση του μαθητή μου πού ήρθε νά μέ βρεϊ καί πού μπορούσε νά άπευθυνθεϊ σέ όλες τίς ύ-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

πάρχουσες ήθικες, την καντιανή ήθική και τις άλλες, χωρίς να βρει σ' αυτές καμιά ένδειξη για την περίπτωση του· ήταν υποχρεωμένος να έφεύρει μόνος του τό νόμο του. Δεν θα πούμε ποτέ πως αυτός ο άνθρωπος, πού τελικά θα διαλέξει ένδεχόμενος να παραμείνει με τη μητέρα του, παίρνοντας για ήθική βάση τα συναισθήματα, την ατομική δράση και τη συγκεκριμένη φιλανθρωπία, ή πάλι, πού θα διαλέξει να φύγει για την 'Αγγλία, προτιμώντας τη θυσία, θα έχει κάνει μίαν «άσκοπη» έκλογή.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΔΙΑΛΕΓΕΙ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ

Ο άνθρωπος φτιάχνεται· δεν είναι ολοκληρωμένος απ' τα πρίν, φτιάχνεται διαλέγοντας την ήθική του και η πίεση των περιστάσεων είναι τέτοια ώστε δεν μπορεί να μην διαλέξει μίαν ήθική. Δεν καθορίζουμε τόν άνθρωπο παρά μόνο σε σχέση με μιά δέσμευση, πού μόνος του αναλαμβάνει. Είναι, λοιπόν, παράλογο να μᾶς προσάπτουν τό «άσκοπο» της έκλογής.

Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ

Μᾶς λένε ὕστερα: δεν μπορείτε να κρίνετε τούς άλλους. Αυτό

είν' αλήθεια από μιά άποψη καί
δέν είναι από μίαν άλλη. Είναι
αλήθεια μέ τήν έννοια πώς, κά-
θε φορά πού ο άνθρωπος διαλέ-
γει τή δέσμευσή του καί τό σχέ-
διο πορείας του, μέ κάθε είλικρί-
νεια καί μέ τά μάτια όρθάνοιχτα,
όποιοδήποτε κι' άν είναι αυτό τό
σχέδιο πορείας είναι άδύναπτο
νά προτιμήσει ένα άλλο, είναι ά-
λήθεια κατ' αυτή τήν έννοια πώς
δέν πιστεύουμε στήν πρόοδο· ή
πρόδος σημαίνει βελτίωση· ο
άνθρωπος είναι πάντα ο ίδιος ά-
πέναντι σέ μιά κατάσταση πού
αλλάζει, ποικίλλει κι' ή έκλογή
μένει πάντα μιά «έκλογή μέσα
σέ μιά δεδομένη κατάσταση».

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

Τό ήθικό πρόβλημα δέν άλλα-
ξε άπ' τή στιγμή πού μπορούσε
κανείς νά διαλέξει, γιά παρά-
δειγμα, τόν καιρό του άμερικα-
νικού Έμφυλίου Πολέμου άνα-
μεσα σ' αυτούς πού ήταν υπέρ
της δουλείας κι' αυτούς πού
μάχονταν γιά τήν κατάργησή
της, καί τήν παρούσα στιγμή, ό-
που μπορεί νά διαλέξει κανείς
ανάμεσα στό Λαϊκό Καθολικό
Κόμμα της Γαλλίας καί τούς
Κομμουνιστές.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΔΙΑΛΕΓΕΤΑΙ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ

Όσο, μπορούμε να κρίνουμε τους άλλους, γιατί, όπως σ'ας είπα, διαλέγουμε έχοντας απέναντί μας τους άλλους και διαλεγόμαστε αυτό που είμαστε σέ σχέση με τους άλλους. Μπορούμε πρωτ' απ' όλα να κρίνουμε (κι' αυτό δέν είναι ίσως μιά κρίση αξίας, αλλά μιά κρίση λογικής), πώς μιά όρισμένη έκλογή βασίζεται σέ λάθος, ένω μιά άλλη ή άλλες βασίζονται στήν αλήθεια. Μπορούμε να κρίνουμε έναν άνθρωπο λέγοντας πώς είναι κακής πίστης. "Αν καθορίσουμε τήν κατάσταση του ανθρώπου σάν μιάν ελεύθερη έκλογή, χωρίς ελαφρυντικά και χωρίς καμιά βοήθεια απ' τά έξω, κάθε άνθρωπος που ζητάει καταφύγιο πίσω απ' τό ελαφρυντικό των παθών του, κάθε άνθρωπος που εφευρίσκει έννα απ' τά πρίν καθορισμένο άλλοθι, είναι άνθρωπος κακής πίστης.

Η ΚΑΚΗ ΠΙΣΤΗ

Θά μ'ας αντιπείνουν: γιατί τάχα δέν μπορεί ό άλλος να διαλέξει να είναι κακής πίστης; Απαντάω: δέν τόν κρίνω από ήθική άποψη, αλλά κρίνω και κατα-

τάσσω τήν κακή του πίστη σάν σφάλμα, σάν λάθος έκλογῆς. Ἐδῶ, δέν μπορεί κανείς νά ξεφύγει ἀπό μιὰ κρίση ἀλήθειας. Ἡ κακή πίστη εἶναι ὀλοφάνερα ἓνα ψέμα, γιατί ἀποκρύπτει τήν ἀπόλυτη ἐλευθερία τῆς δέσμευσης. Στό ἴδιο ἐπίπεδο, θά πῶ πώς εἶναι κακῆς πίστεως ὅποιος δηλώνει πώς ὀρισμένες ἀξίες ὑπάρχουν πρὶν ἀπ' αὐτόν· μ' ἄλλα λόγια, βρίσκομαι σέ ἀντίθεση μέ τόν ἑαυτό μου ἂν ταυτόχρονα τίς θ έ λ ω καί δηλώνω πώς τάχα μοῦ ἐπιβάλλονται. Ἄν πάλι μοῦ ποῦν: κι' ἂν θ έ λ ω νά εἶμαι κακῆς πίστεως; Θά ἀπαντήσω: δέν ὑπάρχει κανένας λόγος νά μήν εἴσαστε κακῆς πίστεως, ἀλλά ἐγώ διακηρύσσω πώς εἴσαστε καί πώς ἡ στάση τῆς αὐστηρῆς συνοχῆς καί συνέπειας εἶναι ἡ μόνη καλόπιστη στάση.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἄλλωστε, μπορῶ νά ἐκφέρω μιάν ἠθική κρίση. Ὄταν διακηρύσσω ὅτι ἡ ἐλευθερία σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, δέν μπορεί νάχει ἄλλο σκοπό παρά νά θέλει τόν ἴδιο τόν ἑαυτό της, ἂν μιὰ φορά ὁ ἄνθρω-

πος αναγνωρίσει πώς παραδέχεται όρισμένες άξίες· μέσα στην «εγκατάλειψη» του· δέν μπορεί πιά νά θέλει παρά ένα πράγμα· τήν έλευθερία σάν θεμέλιο όλων τών άξιών.

Αυτό· βέβαια· δέν σημαίνει πώς θέλει τήν έλευθερία άφηρημένα· Αυτό σημαίνει απλούστατα πώς οί πράξεις τών καλής πίστης ανθρώπων έχουν σάν ύστατο νόημα τήν αναζήτηση τής έλευθερίας σάν έλευθερίας· Ένας άνθρωπος πού προσχωρεί σ' ένα κομμουνιστικό ή επαναστατικό συνδικάτο· έπιζητεί συγκεκριμένους σκοπούς· οί σκοποί αύτοί έξυπακούουν μιάν άφηρημένη θέληση έλευθερίας· ή έλευθερία αύτή· όμως· έπιζητείται μέσα στό συγκεκριμένο·

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ

Θέλουμε τήν έλευθερία για τήν έλευθερία και σέ κάθε ιδιαίτερη περίπτωση· Και θέλοντας τήν έλευθερία· ανακαλύπτουμε πώς αύτή έξαρτάται απόλυτα από τήν έλευθερία τών άλλων και πώς ή έλευθερία τών άλλων έξαρτάται από τήν δική μας· Βέβαια· ή έλευθερία σάν όρισμός του ανθρώπου· δέν έξαρτάται

ἀπ' τόν ἄλλοι· ἀλλά μόλις ὑπάρ-
ξει ἐκλογή καί δέσμευση, εἶμαι
ὕποχρεωμένος νά θέλω ταυτό-
χρονα μέ τή δική μου ἐλευθερία
καί τήν ἐλευθερία τῶν ἄλλων,
δέν μπορῶ νά πάρω τήν ἐλευθε-
ρία σάν σκοπό μου, παρά μόνο
ἂν πάρω καί τήν ἐλευθερία τῶν
ἄλλων, ἐπίσης σάν σκοπό μου.

Η ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑ

Κατά συνέπεια, στό ἐπίπεδο τῆς
ἀπόλυτης αὐθεντικότητας, ἀνα-
γνώρισα πώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι
ἓνα ὄν στό ὅποιο ἡ ὕπαρξη προ-
ηγεῖται τῆς οὐσίας, πώς εἶν' ἓ-
να ὄν ἐλεύθερο πού δέν μπο-
ρεῖ, κάτω ἀπό διάφορες συνθη-
κες, παρά νά θέλει τήν ἐλευθε-
ρία του, ἀναγνώρισα ταυτόχρο-
να καί δέν μπορῶ νά θέλω παρά
τήν ἐλευθερία καί τῶν ἄλλων.
"Ἔτσι, στόνομα αὐτῆς τῆς θέλη-
σης ἐλευθερίας, πού ἐξυπακούε-
ται ἀπ' αὐτή τήν ἴδια τήν ἐλευθε-
ρία, δέν μπορῶ νά ἐκφέρω κρί-
σεις γύρω ἀπ' αὐτούς πού πα-
σχίζαν νά κρύβουν ἀπ' τόν ἐ-
αυτό τους τό ἐντελῶς ἄσκοπο
τῆς ὕπαρξής τους καί τήν ἀπό-
λυτη ἐλευθερία της.

Αὐτούς πού θά κρύβουν ἀπ' τά
μάτια τους, ἀπό πνεῦμα σοβα-

ρότητας ή κάτω από τελεολογικά προσχήματα την ολοκληρωτική ελευθερία τους, θά τους αποκαλέσω δειλούς· τούς άλλους πού θά προσπαθήσουν ν' αποδείξουν πώς ή ύπαρξή τους σ' αυτόν τόν κόσμο ήταν αναγκαία, ενώ δέν είναι παρά ή συνέπεια τής συμπτωματικής ύπαρξης του ανθρώπου πάνω στη γη, θά τους αποκαλέσω άτιμους. Άλλά δειλοί ή άτιμοι δέν μπορούν νά κριθούν παρά στό επίπεδο τής αύστηρής αύθεντικότητας. Έτσι, αν καί τό περιεχόμενο τής ήθικης ποικίλλει, μιά όρισμένη μορφή αύτής τής ήθικης είναι καθολική, παγκόσμια.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΗΘΙΚΗ

Ο Κάντ διακηρύσσει πώς ή ελευθερία θέλει τόν έαυτό της καί την ελευθερία των άλλων. Σύμφωνοι, αλλά θεωρεί πώς τό τυπικό καί τό καθολικό άρκοῦν γιά νά συγκροτήσουν μιά ήθική. Έμείς, αντίθετα, νομίζουμε πώς οί ύπερβολικά άφηρημένες άρχές δέν καταφέρνουν νά προσδιορίσουν τή δράση. Άς πάρουμε άκόμη μιά φορά την περίπτωση του μαθητή

πού ἤδη συναντήσαμε· στὸνομα
τίνος, στὸνομα ποιανοῦ μεγά-
λου ἠθικοῦ ἀποφθέγματος νο-
μίζετε πὼς θά μπορούσε ν' ἀ-
ποφασίσει, μὲ κάθε ἡρεμία
πνεύματος, νά ἐγκαταλείψει τή
μητέρα του ἢ νά μείνει μαζί
της; Δέν ὑπάρχει κανένα μέσο
πού νά μᾶς ἐπιτρέπει νά κρίνου-
με. Τό περιεχόμενο εἶναι πάντα
συγκεκριμένο καί κατὰ συνέπεια
ἀπρόβλεπτο. Τό μόνο πρᾶγμα
πού ἔχει σημασία εἶναι νά ξέ-
ρουμε ἂν ἡ ἐφεύρεση πού κά-
νει καθένας μας γίνεται στὸνο-
μα τῆς ἐλευθερίας.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ «ΜΥΛΟΥ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΦΛΟΣ»

"Ας ἐξετάσουμε, γιά παράδει-
γμα, τίς δυό παρακάτω περι-
πτώσεις: θά δεῖτε ὡς ποιά ση-
μεῖο συμπίπτουν κι' ὥστόσο δι-
αφέρουν. "Ας πάρουμε τό μυ-
θιστόρημα «Ὁ Μύλος πάνω στο
ποτάμι Φλός»¹. Βρίσκουμε σ'
αὐτό μιά νέα κοπέλλα, τήν Μά-
τζι Τάλλιφερ, πού ἐνσαρκώνει
τήν ἀξία τοῦ πάθους καί πού ἔ-
χει συνείδηση τοῦ γεγονότος·
εἶν' ἐρωτευμένη μ' ἓνα νεαρό,
τόν Στῆβεν, πού εἶναι ἄρραβω-
νιασμένος μέ μιάν ἄλλη κοπέλ-
λα, ἐντελῶς ἀσήμαντη. Αὐτή ἡ

Μάτζι Τάλλιφερ αντί να προτιμήσει ανέμελα τή δική της εύτυχία, διαλέγει να θυσιαστεί και παραπειται απ' τόν άνθρωπο πού αγαπάει.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
ΤΟΥ «ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΡΜΑΣ»

Ἀντίθετα, ἡ Σανσεβερίνα, στό «Μοναστήρι τῆς Πάρμας» τοῦ Σταντάλ, θεωρώντας πώς τό πάθος ἀποτελεῖ τήν πραγματικὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, θά δῆλωνε πώς ἓνας μέγας ἔρωτας ἀξίζει τὴν ὁποιαδήποτε θυσία καὶ πώς πρέπει νά τόν προτιμήσει κανεὶς ἀπ' τὴν κοινοτοπίαν μιᾶς συζυγικῆς ἀγάπης, πού θά ἔνω-νε τόν Στῆβεν μέ τὴν κουτόχη-να πού ἔπρεπε νά παντρευτεῖ ἔτσι, ἡ Σανσεβερίνα θά θυσία-ζε τὴν ἀνόητη μνησπὴ γιὰ νά πραγματώσει τὴ δική της εὐτυ-χία· καί, ὅπως μᾶς δείχνει ὁ Σταντάλ, εἶν' ἔτοιμη νά θυσια-στεῖ ἂν ἡ πραγμάτωση αὐτοῦ πού νομίζει εὐτυχία της τό ἀ-παιτεῖ.

Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά

1. Μυθιστόρημα τῆς Ἀγγλίδας συγ-γραφέως Τζώρτζ Ἑλιοτ (ψευδώνυμο τῆς Μαίρη Ἀνν Ἡβανς, 1819-1880).

σέ δυό διαμετρικά αντίθετες ή-
θικές· Ισχυρίζομαι πώς είναι ι-
σάξεις, γιατί, καί στίς δυό περι-
πτώσεις, αυτό πού τίθεται σάν
τελικός σκοπός είναι ή έλευθε-
ρία. Καί μπορείτε νά φαντασθεί-
τε δυό στάσεις αύστηρά παρό-
μοιες ως πρός τ' αποτελέσματα:
μιά κοπέλλα, από πνεύμα ύπο-
ταγής, προτιμάει νά παραιτηθεί
από έναν έρωτα, ενώ μιά άλλη,
από σεξουαλική παρόρμηση
προτιμάει νά άγνοήσει τούς πα-
λιότερους δεσμούς του άντρα
π' άγαπάει. Κί' οί δυό αύτές έ-
νέργειες μοιάζουν έξωτερικά
μ' αύτές πού περιγράψαμε πα-
ραπάνω. Είναι, ωστόσο, στό βά-
θος, απόλυτα διαφορετικές· ή
στάση της Σανσεβερίνα είναι
πολύ πιό κοντά πρός εκείνη
της Μάτζι Τάλλιφερ παρά πρός
μιάν άνέμελη άπληστεία. "Ετσι,
βλέπετε πώς ή δεύτερη μομφή
πού διατυπώνουν έναντίον μας
είναι ταυτόχρονα καί άληθινή
καί ψεύτικη. Μπορεί κανείς νά
διαλέξει τά πάντα, άπ' τή στι-
γμή πού τοποθετείται στό επί-
πεδο της έλεύθερης δέσμευ-
σης.

ΟΙ ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

Ἡ τρίτη ἀντίρρηση εἶναι ἡ ἀκόλουθη: παίρνετε μέ τὸνα χέρι αὐτό πού δίνετε μέ τ' ἄλλο· μ' ἄλλα λόγια, στό βάθος, οἱ ἀξίες δέν εἶναι σοβαρές, ἀφοῦ τίς διαλέγετε ἐσεῖς ὁ ἴδιος. Σ' αὐτό ἔχω ν' ἀπαντήσω πώς κι' ἐγώ ἐξοργίζομαι πού τό πράγμα εἶναι ἔτσι· ἀλλ' ἀφοῦ ὑποτίθεται πώς κατάργησα τόν πατέρα Θεό, χρειάζεται ἀναγκαστικά κάποιος ἄλλος γιά νά ἐφεύρει τίς ἀξίες. Πρέπει νά πάρουμε τά πράγματα ὅπως εἶναι. "Ἀλλωστε τό νά ποῦμε πώς ἐφευρίσκουμε ἀξίες δέν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρά ὅτι ἡ Ζωή δέν ἔχει νόημα a priori. Προποῦ νά Ζήσετε, ἡ Ζωή δέν εἶναι τίποτα σέ σᾶς ἐναπόκειται νά τῆς δώσετε ἓνα νόημα καί ἡ ἀξία δέν εἶν' ἄλλο παρά αὐτό τό νόημα πού διαλέγετε νά τῆς δώσετε. "Ὅπως βλέπετε, ἔτσι ὑπάρχει δυνατότητα δημιουργίας μιᾶς ἀνθρώπινης κοινότητος.

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Μοῦ προσάπτουν τό γεγονός ὅτι ἀναρωτιέμαι ἂν ὁ ὑπαρξισμός εἶν' ἓνας ἀνθρωπισμός. Μοῦ εἶπαν, γιά παράδειγμα: μά ἐσεῖς γράψατε στό μυθιστόρημά σας «Ἡ Ναυτία» πώς οἱ ἀνθρωπιστές

είχαν άδικο, έσείς κοροϊδέψατε έναν όρισμένο τύπο άνθρωπισμοϋ, γιατί επανέρχεσθε τώρα; Στήν πραγματικότητα, ή λέξη άνθρωπισμός έχει δυό πολύ διαφορετικές έννοιες. Λέγοντας «άνθρωπισμός», μπορεί νά έννοούμε μιá θεωρία πού παίρνει τόν άνθρωπο σάν σκοπό και σάν ανώτερη αξία. Υπάρχει μ' αυτή τήν έννοια άνθρωπισμός στα έργα του Κοκτώ, γιά παράδειγμα, όταν στό αφήγημά του «Ό Γύρος του κόσμου σέ 80 ώρες» ένας άπ' τούς ήρωες διακηρύσσει, έπειδή πετάει μ' άεροπλάνο πάνω άπ' τά βουνά: ό άνθρωπος είναι καταπληκτικός.

Τί σημαίνει αυτό; Σημαίνει πώς έγώ, προσωπικά, πού δέν κατασκεύασα ποτέ άεροπλάνο, θά έπωφεληθώ άπ' αυτές τίς συγκεκριμένες έφευρέσεις και πώς θά μπορέσω προσωπικά, νά θεωρήσω τόν έαυτό μου υπεύθυνο και τιμώμενο άπ' τίς ιδιαίτερες πράξεις όρισμένων ανθρώπων. Αυτό προϋποθέτει πώς θά μπορούσαμε νά δώσουμε μιάν αξία στόν άνθρωπο μέ βάση τίς υψηλότερες πράξεις μερικῶν ανθρώπων.

Ο ΚΛΑΣΙΚΟΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Αυτός ο ανθρωπισμός, όμως, είναι παράλογος, γιατί μόνον ο σκύλος ή το άλογο θά μπορούσαν νά εκφέρουν μιά κρίση πάνω στον άνθρωπο σάν σύνολο καί νά διακηρύξουν ότι ο άνθρωπος είναι καταπληκτικός, πράγμα πού δέν σκέφτηκαν νά κάνουν — άπ' όσο ξέρω τουλάχιστο. Δέν μπορούμε, πάντως, νά δεχτοῦμε πώς ένας άνθρωπος μπορεί νά εκφέρει μιά τέτοια γενική κρίση πάνω στον άνθρωπο. 'Ο υπαρξισμός τόν απαλλάσσει από κάθε κρίση αὐτοῦ τοῦ εἶδους· ὁ υπαρξιστής φιλόσοφος δέν θά πάρει ποτέ τόν άνθρωπο σάν σκοπό, γιατί ὁ άνθρωπος εἶναι πάντα «ἐν τῷ γίγνεσθαι». Καί δέν πρέπει νά πιστέψουμε ποτέ πώς ὑπάρχει μιά ἀνθρωπότητα πού μπορεί νά γίνει ἀντικείμενο λατρείας μας, ὅπως συνέβη μέ τόν Αὐγουστο Κόντ¹· Ἡ λατρεία τῆς ἀνθρωπότητας καταλήγει στον κλεισμένο στον ἑαυτό του ἀνθρωπισμό τοῦ Κόντ καί — πρέπει νά τό

Σημ. τ. Μετ. Auguste Conte: Γάλλος φιλόσοφος, ἰδρυτής τοῦ θετικισμοῦ, 1798 — 1857.

πούμε — στόν φασισμό. Είν' ένας άνθρωπισμός πού δέν τόν θελουμέ, δέν μᾶς ἀρέσει.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ἄλλ' ὑπάρχει καί μιά ἄλλη ἔννοια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, πού σημαίνει στό βάθος τό ἔξῃς: ὁ ἄνθρωπος εἶναι σταθερά «ἔξω ἀπ' τόν ἑαυτό του», ὑπάρχει μέ τό νά προβάλλεται καί νά χάνεται ἔξω ἀπ' τόν ἑαυτό του, κυνηγώντας ὑπερβατικούς σκοπούς· καί καθώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτό τό ξεπέραςμα, αὐτή ἡ ὑπέρβαση, καί δέν συλλαμβάνει τ' ἀντικείμενα παρά μόνο σέ σχέση μ' αὐτή τήν ὑπέρβαση, βρίσκεται στήν καρδιά, στό ἐπίκεντρο αὐτῆς τῆς ὑπέρβασης.

Η ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Δέν ὑπάρχει ἄλλος κόσμος ἀπ' τόν ἀνθρώπινο, τόν κόσμο τῆς ἀνθρώπινης ὑποκειμενικότητας. Αὐτός ὁ δεσμός τῆς ὑπερβατικότητας, σάν συνθετικοῦ στοιχείου τοῦ ἀνθρώπου — ὄχι μέ τήν ἔννοια πού ὁ Θεός εἶναι ὑπερβατικός, μεταφυσικός, ἀλλά μέ τήν ἔννοια τοῦ «ξεπεράσματος» — καί τῆς ὑποκειμενικότητας, μέ τήν ἔννοια ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι κλεισμένος

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

στόν ἑαυτό του, ἀλλ' εἶναι πα-
ρὼν πάντα σ' ἓναν ἀνθρώπινο
κόσμο. αὐτό εἶναι πού ἀποκα-
λοῦμε «ὑπαρξιστικό ἀνθρωπι-
σμό». Ἀνθρωπισμό, γιατί θυμί-
ζουμε στόν ἄνθρωπο πώς δέν
ὑπάρχει νομοθέτης ἄλλός ἀπ'
τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του καί πώς
ἐγκαταλειμμένος, μόνος, θ' ἀ-
ποφασίσει γιά τήν μοῖρα του·
καί γιατί δείχνουμε πώς ὄχι
στρεφόμενος πρός τά μέσα,
πρός ἑαυτόν, ἀλλά ψάχνοντας
πάντα ἔξω ἀπ' τόν ἑαυτό του
γιά ἓνα σκοπό πού νᾶναι ἀπε-
λευθέρωση, συγκεκριμένη πρα-
γματοποίηση, μόνον ἔτσι ὁ ἄν-
θρωπος θά πραγματοποιηθῇ, ἀκρι-
βῶς σάν ἀνθρώπινο ὄν.

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΘΕΪΑ

Βλέπει κανεῖς, ἀπ' τίς σκέψεις
πού ἐκθέσαμε, πώς τίποτα δέν
εἶναι πιό ἄδικο ἀπ' τίς ἀντιρρή-
σεις πού μᾶς προβάλλουν. Ὁ ὑ-
παρξισμός δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο
παρά μιά προσπάθεια νά τραβή-
ξουμε ὡς τά ἄκρα ὅλες τίς συ-
νέπειες μιᾶς ἀθεϊστικῆς στάσης
πού ἔχει συνοχή. Ἡ στάση αὕτη
δέν ἐπιδιώκει νά βουτήξῃ τόν
ἄνθρωπο στήν ἀπελπισία. Ἄν
ὅμως, ἀποκαλοῦμε, σάν τούς

χριστιανούς, ἀπελπισία κάθε στάση ἀπιστίας, τότε ἡ δική μας στάση ξεκινάει ἀπ' τὴν πρωταρχική τὴν προπαιτορική ἀπελπισία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁ ὑπαρξισμός δέν εἶναι τόσο μιὰ ἀθεϊστική θεωρία, μέ τὴν ἔννοια ὅτι δέν ἐξαντλεῖται στό ν' ἀποδείξει ὅτι ὁ Θεός δέν ὑπάρχει. Διακηρύσσει μᾶλλον: ἀκόμα κι' ἂν ὑπῆρχε ὁ Θεός, τίποτα δέν θ' ἄλλαζε. "Ὅχι πώς πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἀλλὰ θεωροῦμε ὅτι τό πρόβλημα δέν εἶναι ἐκεῖνο τῆς ὑπαρξίης του· πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά ξαναβρεῖ τόν ἑαυτό του καί νά πεισθεῖ ὅτι τίποτα δέν μπορεῖ νά τόν σώσει ἀπ' τόν ἑαυτό του, ἔστω καί μιὰ ἀξιόπιστη ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξίης τοῦ Θεοῦ.

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὁ ὑπαρξισμός εἶν' ἓνας ἀνθρωπισμός μιὰ θεωρία δράσης, καί μόνον ἀπὸ κακὴ πίστη, συγχέοντας τὴ δική τους ἀπελπισία μέ τὴ δική μας, οἱ Χριστιανοί μποροῦν νά μᾶς ἀποκαλέσουν «ἀπελπισμένους»

ΣΥΖΗΤΗΣΗ
ΠΑΝΩ ΣΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΖΑΝ - ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ

ΕΡΩΤΗΣΗ:

ΚΟΝΤΡΑ ΣΤΗΝ
ΕΚΛΑΪΚΕΥΣΗ
ΤΟΥ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΥ

Δέν ξέρω ἂν αὐτή ἡ θέλησή σας νά σᾶς καταλάβει ὁ κόσμος. Θά ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νά σᾶς καταλάβει πράγματι καλύτερα ἢ καί χειρότερα, ἀλλά νομίζω πώς, ἡ τοποθέτηση πού γίνεται στό περιοδικό Action θά κάνει τόν κόσμο νά σᾶς καταλάβει πολύ ἄσχημα. Οἱ λέξεις «ἀπελπισία», «ἐγκατάλειψη», ἔχουν μιὰ πολύ πιο δυνατή ἀντήχησι σ' ἓνα ὑπαρξιστικό κείμενο. Καί μοῦ φαίνεται πώς στό ἔργο σας οἱ ἔννοιες «ἀπελπισία» ἢ «ἄγχος» σημαίνουν κάτι τό πολύ πιο θεμελιώδες ἀπ' τήν ἀπλή ἀπόφαση τοῦ ἀνθρώπου πού αἰσθάνεται μόνος καί ὀφείλει ν' ἀποφασίσει. Εἶναι μιὰ συνειδητοποίηση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, πού δέν συμβαίνει ὅλη τήν ὥρα. Διαλέγεται κανεῖς ἀνά πᾶσα στιγμή, σύμφωνοι, ἀλλά τό ἄγχος κι' ἡ ἀπελπισία δέν δημιουργοῦνται σέ κάθε περίπτωση, δέν εἶναι τρέχουσες καταστάσεις.

Z. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Δέν θέλω φυσικά, νά πῶ πώς ὅταν ἐκλέγω ἀνάμεσα σ' ἓνα γλυκό «μιλφέϊγ» καί σ' ἓνα «ἐκλαίρ» μέ σοκολάτα, διαλέγω ὄντας σέ κατάσταση ἄγχους. Τό ἄγχος εἶναι μόνιμο μέ τήν ἐννοια πώς ἡ βασική, ἡ πρωταρχική μου ἐκλογή εἶναι κάτι τό σταθερό, διαρκείας. Στήν πραγματικότητα, κατὰ τή γνώμη μου, ἄγχος εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀπουσία δικαιολόγησης καί ταυτόχρονα ἡ εὐθύνη ἀπέναντι σέ ὅλους.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Μιλοῦσα ἀπ' τήν ἀποψη τῆς τοποθέτησης πού διάβασα στό περιοδικό Action καί μοῦ φαίνεται τώρα πώς οἱ «θέσεις» σας εἶχαν ὑποστεί ἐκεῖ ἓνα κάποιο ἀδυνάτισμα.

Z. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Εἰλικρινά, δέχομαι πώς στό περιοδικό Action οἱ «θέσεις» μου παρουσιάστηκαν ἐξασθενημένες. Συμβαίνει, πράγματι, συχνά ἄνθρωποι χωρίς εἰδική προπαίδεια νά ἔρχονται νά μοῦ ὑποβάλλουν ἐρωτήσεις. Βρίσκομαι τότε ἀπέναντι σέ δύο λύσεις: ν' ἀρνηθῶ ν' ἀπαντήσω ἢ νά δεχθῶ τή συζήτηση κατεβάζοντάς την σ' ἓνα ἐπίπεδο ἐκλαϊκευσης. Διά-

ΕΚΛΑΪΚΕΥΣΗ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Λέξα τη δεύτερη λύση γιατί, στο βάθος, όταν εκθέτει κανείς φιλοσοφικές θεωρίες, στοχασμό για να τόν καταστήσει κατανοητό καί σέ μαθητές του λυκείου, δέχεται ν' αδυνατήσῃ ἐνῶ αὐτό δέν τό θεωρῶ κακό. "Αν προσβεύει κανείς μιὰ θεωρία δέσμευσης, στράτευσης, πρέπει νά στρατεύεται ὡς τό τέρμα. "Αν ἡ ὑπαρξιστική φιλοσοφία εἶναι στάλήθεια μιὰ φιλοσοφία πού πάνω ἀπ' ὅλα λέει: ἡ ὑπαρξη προηγεῖται τῆς οὐσίας, πρέπει νά βιωθεῖ γιά νά εἶναι πραγματικά εἰλικρινής. Τό νά Ζεῖ κανείς σάν ἀληθινός ὑπαρξιστής ἔχει σάν συνέπεια ὅτι πρέπει καί νά δέχεται νά «πληρώσει» γι' αὐτή τή θεωρία κι' ὄχι ν' ἀρκεῖται νά τήν ἐπιβάλλει μέσα ἀπ' τά βιβλία. "Αν θέλετε ἡ φιλοσοφία αὐτή νά εἶναι στρατευμένη, πρέπει νά τήν ἐξηγήσετε στούς ἀνθρώπους πού θά τήν συζητήσουν στό πολιτικό ἢ στό ἠθικό πεδίο.

Μοῦ προσάπτετε τό γεγονός ὅτι χρησιμοποιοῦ τή λέξη «ἀνθρωπισμός» τήν χρησιμοποιοῦ γιατί τό πρόβλημα τίθεται ἔτσι:

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

“Η περιορίζετε τή θεωρία σας στο αύστηρά φιλοσοφικό πεδίο καί ἐλπίζετε στήν τύχη νά τήν δείτε νά ἐφαρμόζεται στήν πράξη, ἤ ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι ζητῶνε νά τήν καταλάβουν κι’ ἐσεῖς τήν θέλετε «θεωρία στρατευμένη», πρέπει νά δεχτεῖτε νά τήν ἐκλαϊκεύσετε — φτάνει, φυσικά, ἡ ἐκλαϊκευση νά μὴ τήν παραμορφώνει ἢ τήν διαστρεβλώνει.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Αὐτοί πού θέλουν νά σᾶς καταλάβουν, θά σᾶς καταλάβουν. Κι’ αὐτοί πού δέν θέλουν, δέν θά σᾶς καταλάβουν.

Z. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Φαίνεται πώς ἀντιλαμβάνεσθε τό ρόλο τῆς φιλοσοφίας μέσα στο “Αστυ, στόν δημόσιο βίο μ’ ἓναν τρόπο πού ἔχει ξεπεραστεῖ πιά ἀπ’ τά γεγονότα. “Αλλοτε οἱ φιλόσοφοι ὑφίσταντο τήν ἐπίθεση μόνον ἄλλων φιλοσόφων. Ὁ κοινός θνητός δέν ἐπαιρνε κᾶν εἰδηση τίς διαμάχες τους, κι’ οὐτε καθόλου νοιαζόταν γι’ αὐτές. Τώρα, κατεβάζουν τή φιλοσοφία στά πεζοδρόμια καί στίς πλατεῖες. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ δέν ἔπαψε στιγμή νά ἐκλαϊκεύει τή σκέψη του. Τό «Κουμμουνιστικό Μα-

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞ

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

νιφέστο» είναι ή έκλαϊκευση μιᾶς σκέψης.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Ἡ πρωταρχική ἐκλογή τοῦ Μάρξ, ὅμως, εἶναι ἐκλογή ἐπαναστατική.

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Θά πρέπει νά εἶναι ὑπερβολικά «ἐξυπνος», αὐτός πού θά μπορέσει νά πεί θετικά ἂν ὁ Μάρξ διαλέχτηκε πρῶτα ἐπαναστάτης κι' ὕστερα φιλόσοφος ἢ πρῶτα φιλόσοφος κι' ὕστερα ἐπαναστάτης. Εἶναι φιλόσοφος καί ἐπαναστάτης· εἶν' ἓνα σύνολο. Τί θά πεί ἄλλωστε, «διαλέχτηκε πρῶτα ἐπαναστάτης»;

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Τό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» δέν εἶναι, κατὰ τή γνώμη μου, ή έκλαϊκευση μιᾶς σκέψης ἀλλά ἓνα ὄπλο γιά ἀγῶνα. Δέν μπορῶ νά πιστέψω πώς δέν εἶναι μιᾶ πράξη στράτευσης.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὅταν ὁ φιλόσοφος Μάρξ κατέληξε στό συμπέρασμα πώς χρειαζόταν νά γίνει ή Ἐπανάσταση, ή πρώτη του πράξη ἦταν γό «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» τοῦ πού ἀποτελεῖ μιᾶ πράξη καθαρά πολιτική. Τό «Κομμουνιστικό Μα-

νιφέστο» είναι ο δεσμός, ο σύνδεσμος ανάμεσα στη φιλοσοφία του Μάρξ και τον κομμουνισμό. "Όποια κι' αν είναι η ήθικη που πρεσβεύετε, δεν βρίσκω πώς υπάρχει ένας λογικός σύνδεσμος τόσο στενός ανάμεσα στην ήθικη αυτή και τη φιλοσοφία σας, όσο ανάμεσα στο «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» και τη φιλοσοφία του Μάρξ.

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Πρόκειται για μιάν ήθικη της ελευθερίας. "Αν δεν υπάρχει αντίφαση ανάμεσα σ' αυτή την ήθικη και τη φιλοσοφία μας, δεν πρέπει νάχει κανείς καμμιάν άλλη απαίτηση. Οι τρόποι, οι τύποι στράτευσης διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με τις εποχές. Σέ μιάν εποχή όπου η στράτευση εσήμαινε επανάσταση, χρειαζόταν νά γραφτεί τό «Μανιφέστο». Σέ μιάν εποχή, όμως, σάν τή δική μας, όπου υπάρχουν διάφορα κόμματα, πού καθένα τους αυτοθεωρείται εκπρόσωπος και φορέας της επανάστασης, η στράτευση δεν σημαίνει προσχώρηση σ' ένα απ' τὰ κόμματα αυτά, αλλά τήν προσπάθεια αποσαφήνισης τών έννοιών, τόσο

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ
ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ
ΣΤΡΑΤΕΥΣΗΣ

γιά τό ξεκαθάρισμα τῆς ἐπαναστατικῆς «θέσης», ὅσο καί γιά τήν ἐξάσκηση ἐπίδρασης πάνω στά διάφορα ἐπαναστατικά κόμματα.

κ. NABIAL:

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Τό ἐρώτημα πού τίθεται, μέ βάση τίς ἀπόψεις πού μόλις ἐκθέσατε, εἶναι νά γνωρίζει κανεῖς ἂν ἡ φιλοσοφία σας δέν πρόκειται νά θεωρηθεῖ στό προσεχές μέλλον σάν ἡ ἀνάσταση τοῦ ριζοσπαστικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀπό πρώτη ἀποψη αὐτό, βέβαια, φαίνεται παράξενο· ἀλλά ὅπως ἔχουν σήμερα τά πράγματα, ἔτσι πρέπει νά τεθεῖ τό ζήτημα. "Ἀλλωστε, τοποθετήσατε τή φιλοσοφία σας πάνω σέ πολλές καί διάφορες ἀπόψεις. "Ἄν, τώρα, ἀναζητήσουμε ἓνα σημεῖο σύγκλισης αὐτῶν τῶν ἀπόψεων, αὐτῶν τῶν ὑπαρξιστικῶν ἰδεῶν, ἔχω τήν ἐντύπωση πώς τό σημεῖο αὐτό θά τό βροῦμε σ' ἓνα εἶδος ἀνάστασης τοῦ φιλελευθερισμοῦ (liberalisme)· ἡ φιλοσοφία σας πασχίζει ν' ἀναστήσει, κάτω ἀπό ἐντελῶς ἰδιαιτέρους συνθήκες, τίς σύγχρονες ἱστορικές συνθήκες, ἐκεῖνο πού ὑπῆρξε ἡ οὐσία τοῦ ριζοσπαστικοῦ

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΦΙΛΕ- ΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

σοσιαλισμού, του ανθρωπιστικού
φιλελευθερισμού.

Αυτό που της δίνει, βέβαια, τόν
ιδιάζοντα χαρακτήρα της, είναι
τό γεγονός ότι η παγκόσμια κοι-
νωνική κρίση δεν επιτρέπει πιά
τήν ύπαρξη του παλιού φιλελευ-
θερισμού· απαιτεί ένα βασανι-
σμένο, αγχώδη φιλελευθερισμό.
Πιστεύω πως μπορεί να βρει κα-
νείς σ' αυτή την εκτίμηση μι-
α σειρά από αρκετά βαθιές αιτί-
ες, ακόμα κι' αν περιορισθεί στη
χρησιμοποίηση των όρων που
σείς χρησιμοποίησατε.

ΔΥΟ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ

Τό συμπέρασμα που βγαίνει απ'
όσα μας εκθέσατε είναι ότι ο ύ-
παρξισμός παρουσιάζεται σήμε-
ρα με την μορφή ενός ανθρωπι-
σμού και μιας φιλοσοφίας της
έλευθερίας, που, στο βάθος, είν'
ένα είδος «προσπράτευσης», είν'
ένα σχέδιο που τελικά δεν προσ-
διορίζεται. Προβάλλετε, όπως
και πολλοί άλλοι, την ανθρώπινη
άξιопρέπεια, την προεξάρχουσα
άξια του ατόμου, θέματα που
δεν απέχουν και τόσο πολύ απ'
τά παλιά γνωστά συνθήματα
των φιλελευθέρων. Για να τα δι-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

καιολογήσετε, κάνετε τή διάκριση ανάμεσα στίς δυό έννοιες τής λέξης «άνθρωπισμός», ανάμεσα σέ δυό έννοιες τής «άνθρώπινης μοίρας», ανάμεσα σέ δυό έννοιες μιᾶς σειρᾶς ὄρων πού ἔχουν ἀρκετά φθαρεί, πού ἔχουν, ἄλλωστε, μιάν ἱστορία μέ σημασία, τής ὁποίας μάλιστα ὁ διαφορούμενος χαρακτήρας δέν εἶναι καρπός τής τύχης.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΗ

Γιά νά γλυτώσετε ἀπ' τή φθορά ὅλ' αὐτά, τούς ἐφευρίσκετε ἕνα νέο νόημα. Ἀφήνω κατά μέρος ὅλα τά εἰδικά θέματα, πού ἔχουν νά κάνουν μέ τή φιλοσοφική τεχνική, ἃν καί εἶναι καί ἐνδιαφέροντα καί σημαντικά, γιά νά περιοριστῶ στούς ὅρους πού ἄκουσα' σταματάω. Λοιπόν, σ' ἐνα βασικό σημεῖο πού δείχνει ὅτι, παρά τή διάκρισή πού κάνετε ανάμεσα στίς δυό έννοιες τής λέξης «άνθρωπισμός», ἐσεῖς, στό βάθος, περιορίζεσθε στήν παλιά έννοια.

Ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται σάν μιᾶ ἐκλογή «ἐν τῷ γίγνεσθαι». Πάει καλά. Εἶναι πρίν ἀπ' ὅλα ἡ ὑπαρξή του τήν παροῦσα στιγ-

μή και βρίσκεται έξω από κάθε τί τό φυσικά προκαθορισμένο· δέν προσδιορίζεται πρίν απ' τήν ύπαρξή του αλλά σέ συνάρτηση μέ τό άτομικό του παρόν. Σύμφωνοι, Δέν υπάρχει «άνθρώπινη φύση» άνώτερη απ' αυτόν, αλλά μία ειδική ύπαρξη πού τοῦ παρέχεται σέ μία δεδομένη στιγμή.

Ἀναρωτιέμαι, λοιπόν, μήπως ή ύπαρξη, έξεταζόμενη απ' αὐτή τήν άποψη, δέν εἶναι μία ἄλλη μορφή τῆς έννοιας «άνθρώπινη φύση», πού, γιά λόγους ιστορικούς καλύπτετε κάτω ἀπό μία καινούργια έκφραση· μήπως δέν μοιάζει παραπολύ, καί μάλιστα περισσότερο απ' όσο φαίνεται ἀπό πρώτη άποψη, μέ τήν ανθρώπινη φύση ὅπως τήν καθόριζαν τόν 18ο αἰώνα· παρ' ὅλο πού δηλώνετε πώς τήν ἀπορρίπτετε σάν έννοια· κατά τή γνώμη μου, ὅμως, τήν ξαναβρίσκουμε, σέ μεγάλο ποσοστό, πίσω απ' τήν έκφραση «άνθρώπινη μοῖρα» πού χρησιμοποιεῖ ὁ ὑπαρξισμός. Ἡ δική σας αντίληψη γιά τήν ανθρώπινη μοῖρα εἶν' ένα ὑποκατάστατο τῆς ανθρώπινης φύσης, μία καί ὑποκαθιστᾶ-

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΙΡΑ
ΑΝΤΙΚΑΘΙΣΤΑ ΤΗΝ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΗ

τε τήν βιωμένη ἐμπειρία στήν καθημερινή ἢ στήν ἐπιστημονική ἐμπειρία .

"Αν θεωρήσουμε πώς οἱ ἀνθρώπινες μοῖρες, προσδιορίζονται ἀπό ἕναν παράγοντα «Χ», πού εἶναι τό «Χ» τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλ' ὄχι ἀπ' τόν φυσικό τους περίγυρο, ἀπό ἕνα θετικό τους προσδιορισμό, ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιάν ἄλλη μορφή ἀνθρώπινης φύσης· εἶναι μιὰ φύση - μοῖρα, ἂν θέλετε, πού δηλαδή δέν προσδιορίζεται ἀπλᾶ σάν ἀφηρημένος τύπος φύσης, ἀλλά πού ἀποκαλύπτεται ἀπό κάτι πολύ δύσκολο νά διατυπωθεῖ γιά λόγους πού κατὰ τή γνώμη μου, εἶναι ἱστορικοί.

ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΤΗΤΑΣ

Σήμερα, ἡ ἀνθρώπινη φύση προσδιορίζεται μέσα σέ κοινωνικά πλαίσια πού χαρακτηρίζονται ἀπό μιὰ γενική κρίση ἀποσύνθεσης τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων, τῶν τάξεων, τῶν συγκρούσεων μεταξύ τους, ἀπό ἕνα ἀνακάτεμα φυλῶν καί ἐθνῶν, μέ ἀποτέλεσμα κι' αὐτή ἡ ἰδέα ἀκόμη μιᾶς ὁμοιόμορφης, σχηματικῆς ἀνθρώπινης φύσης νά μὴ

μπορεί νά προβληθεῖ πιά μέ τόν ἴδιο χαρακτήρα γενικότητας, νά μή μπορεῖ νά περιβληθεῖ πιά τόν ἴδιο τύπο παγκοσμιότητας, ὅπως στόν 18ον αἰώνα ἐποχή ὅπου φαινόταν νά ἐκφράζεται μέ βάση τήν ἡροοπτική τῆς συνεχοῦς προόδου.

Σήμερα, ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιάν ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης φύσης, πού, οἱ ἄνθρωποι πού στοχάζονται ἤ μιλάνε ἀφελῶς γι' αὐτό τό θέμα, ἀποκαλοῦν «ἀνθρώπινη μοῖρα», ἀνθρώπινη «κατάσταση»· κι' αὐτό, τό ἐκφράζουν μέ τρόπο χαωτικό, ἀόριστο καί, τίς περισσότερες φορές κάτω ἀπό ἓνα δραματικό φῶς, ἂν θέλετε, πού ἐπιβάλλουν οἱ περιστάσεις. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι, ἀπ' τή στιγμή πού δέν ἀποφασίζουν νά περάσουν ἀπ' τή γενική ἔκφραση αὐτῆς τῆς «μοίρας» σ' ἓνα θετικό προσδιορισμό τῶν συνθηκῶν πού διαμορφώνουν τόν περίγυρο, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί παραμένουν στόν τύπο, στό σχῆμα μιᾶς ἀφηρημένης ἔκφρασης, ἀνάλογης μ' ἐκείνη τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

ΜΙΑ ΑΘΛΙΑ ΦΥΣΗ

"Ετσι, ο υπαρξισμός αρπάζεται απ' την ιδέα μιᾶς ἀνθρώπινης φύσης, πού ὅμως αὐτὴ τῇ φορὰ δὲν εἶναι περήφανη γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ ἐμφανίζεται σάν ψοφοδεής, ἀβέβαια καὶ ἐγκαταλειμμένη ἀνθρώπινη μοῖρα. Πραγματικά, ὅταν ὁ υπαρξισμός μιλάει γιὰ ἀνθρώπινη μοῖρα μιλάει γιὰ μιὰ μοῖρα πού δὲν ἔχει ἀκόμη ἐνταχθεῖ σ' αὐτὰ πού ὁ υπαρξισμός ἀποκαλεῖ «σχέδια» καὶ πού κατὰ συνέπεια, εἶναι μιὰ «προ - μοῖρα». Πρόκειται δηλαδή, γιὰ μιὰ «προ - στράτευση» κι ὄχι γιὰ τελειωτικὴ στράτευση κι' οὔτε γιὰ ὀριστικὴ κατάσταση. "Ετσι δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι κύριο χαρακτηριστικό αὐτῆς τῆς «μοῖρας» εἶναι ὁ γενικός «ἀνθρωπισμός» της.

Η ΠΡΟ - ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

"Αλλωστε, ὅταν μιλοῦσαν σὲ παρελθόν γιὰ ἀνθρώπινη φύση, εἶχαν σάν στόχο κάτι τὸ πιὸ καθορισμένο παρὰ ὅταν μιλοῦσαν γιὰ ἀνθρώπινη μοῖρα γενικά, γιατί ἡ φύση εἶναι ἤδη κάτι ἀλλοιώτικο, κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ξεχωριστὴ μοῖρα, κατὰ κάποιον τρόπο. Ἡ ἀνθρώπινη φύ-

ση δέν είναι μία «διαδικασία» μέ τήν έννοια πού ή ανθρώπινη μοίρα είναι μία διαδικασία. Γι' αυτό, κατά τή γνώμη μου, είναι προτιμώτερο νά μιλάτε γιά «νατουραλισμό», γιά φυσιοκρατία παρά γιά άνθρωπισμό.

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ

Στόν όρο «φυσιοκρατία» ένυπάρχουν πολύ γενικώτερες πραγματικότητες άπ' ό-τι στόν άνθρωπισμό, τουλάχιστο μέ τήν έννοια πού σεΐς χρησιμοποιείτε τόν όρο «άνθρωπισμός». Όπως καί νάχει τό πράγμα, θά πρέπει νά επεκτείνουμε τή σχετική μέ τήν ανθρώπινη φύση συζήτηση. Γιατί πρέπει νά παρεμβάλουμε καί τήν ιστορική άποψη.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΑΡΝΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ή πρωταρχική πραγματικότητα, είναι ή φυσική πραγματικότητα, τής όποίας ή ανθρώπινη πραγματικότητα δέν είναι παρά μία άπ' τίς έκφάνσεις. Πρέπει γι' αυτό νά δεχτοῦμε τήν αλήθεια τής ιστορίας, καί ό ύπαρξισμός, κατά γενικό κανόνα, δέν δέχεται τήν αλήθεια τής ιστορίας — κι' όχι μόνο τής ανθρώπινης ιστορίας, αλλά καί τής φυσικής ιστορίας γενικά. Όστόσο, ή i-

στορία διαμορφώνει τὰ ἄτομα· εἶναι ἡ ἱστορία τους, ἀπ' τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ πού συλλαμβάνονται ὀργανικά· τὰ ἄτομα, πράγματι, δέν γεννιοῦνται καὶ δέν ἐμφανίζονται σ' ἓνα κόσμο πού τούς διαφυλάσσει μίαν ἀφηρημένη μοῖρα ἀλλὰ ἐρχονται σ' ἓνα κόσμο τοῦ ὁποίου ἀνέκαθεν ἀποτελοῦσαν τμήματα, «μέλη», ἀπ' τὸν ὁποῖο προσδιορίζονται, διαμορφώνουν μέ τὴν — μικρότερη ἢ μεγαλύτερη — συμβολή τους, κατὰ τὸν τρόπο πού ἡ μητέρα ἐπηρεάζει τὸ παιδί της· ἀλλὰ καὶ ἐπηρεάζεται ἡ ἴδια ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του, ἀπ' τὴ στιγμὴ ἣδη πού ἀρχίζει ἡ κυοφορία.

Μόνον ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, λοιπόν, μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἀνθρώπινη μοῖρα σάν μιὰ πρωταρχικὴ πραγματικότητα. Καὶ θὰ ἦταν προτιμώτερο νὰ λέγαμε πὼς ἡ πρωταρχικὴ πραγματικότητα εἶναι μᾶλλον μιὰ φυσικὴ κατάσταση παρὰ μιὰ «ἀνθρώπινη μοῖρα». Φυσικά, αὐτὰ πού λέω δέν εἶναι παρὰ ἐπαναλήψεις γνωστῶν καὶ κοινότοπων ἰδεῶν, ἀλλὰ πού δέν φαίνεται νὰ ἀντικρούσθηκαν ἀπ' τὴν ἐκθεση τῶν

ἀρχῶν τοῦ ὑπαρξιαμοῦ πού ἀκούσαμε.

**ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ
«ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ
ΜΟΙΡΑ» ΓΕΝΙΚΑ**

Κοντολογίᾳ: ἂν εἶν' ἀλήθεια πῶς δέν ὑπάρχει μιὰ ἀφηρημένη ἀνθρώπινη φύση, μιὰ ἀνεξάρτητη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, πού νά προηγείται τῆς ὑπαρξῆς του, εἶναι τό ἴδιο βέβαιο πῶς δέν ὑπάρχει καί «ἀνθρώπινη μοῖρα» γενικά, ἀκόμα κι' ἂν μέ τόν ὅρο αὐτό ἐννοεῖτε ἓνα σύνολο συγκεκριμένων περιστάσεων ἢ καταστάσεων, γιατί, ὅπως τίς βλέπετε ἐσεῖς, δέν εἶναι διαρθρωμένες, συνδεδεμένες; Πάντως ὁ μαρξισμός ἔχει διαφορετική ἰδέα τοῦ θέματος: βλέπει τή φύση στόν ἄνθρωπο καί τόν ἄνθρωπο στή φύση, ὁ ὁποῖος καί δέν προσδιορίζεται ἀναγκαστικά ἀπό αὐστηρά ἀτομική σκοπιὰ.

**Ο ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΣ**

Αὐτό σημαίνει πῶς ὑπάρχουν ὀρισμένοι νόμοι πού ἔχουν ἐφαρμογή στόν ἄνθρωπο, ὅπως καί σέ κάθε ἄλλο ἀντικείμενο τοῦ ἐπιστητοῦ, πού ἀποτελοῦν τή φύση του, μιὰ φύση, βέβαια, πού ποικίλλει, καί πού μοιάζει πολύ λίγο σέ μιὰ φαινομενολογία, δηλαδή σέ μιὰ δοκιμασμένη, ἐμ-

πειρική βιωμένη κατάσταση, όπως τή βλέπει ή κοινή λογική ή μάλλον ή δηθεν κοινή λογική των φιλοσόφων. Απ' αυτή τήν άποψη, ή ιδέα τής ανθρώπινης φύσης πού είχαν οι άνθρωποι του 18ου αιώνα ήταν αναντίρρητα πολύ πιο κοντινή προς εκείνη του Μάρξ απ' ό,τι τό υπαρξιστικό υποκατάστατό της, ή ανθρώπινη μοίρα, καθαρή φαινομενολογία κατάστασης.

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Δυστυχώς, ό όρος «άνθρωπισμός» χρησιμοποιείται σήμερα για τόν καθορισμό των φιλοσοφικών ρευμάτων όχι μόνο μέ δυό αλλά μέ τρείς, τέσσερις, πέντε, έξη έννοιες. Τή σήμεραν ήμέρα όλος ό κόσμος είναι «άνθρωπιστής», ακόμα κι' όρισμένοι μαρξιστές, πού ανακαλύπτουν πώς είναι κλασικοί λογικοκράτες, κι' αυτοί είναι άνθρωπιστές, κάπως ξεθωριασμένοι βέβαια, κατάλοιπα των φιλελευθέρων ιδεών του περασμένου αιώνα, αυτού του φιλελευθερισμού, πού ήρθε νά διαφεύσει παταγωδώς όλη ή τρέχουσα γενική κρίση.

"Αν οι μαρξιστές ισχυρίζονται

πώς είναι ανθρωπιστές, κι' οι διάφορες θρησκείες επίσης, ο Χριστιανισμός, ο Ινδουϊσμός, και πολλές άλλες, ισχυρίζονται πως είναι πάνω απ' όλα ανθρωπιστικές, και ο υπαρξισμός με τη σειρά του, και γενικά όλες οι φιλοσοφίες. Σήμερα, ακόμη και πολλά πολιτικά ρεύματα αναφέρουν σαν βάση τους έναν κάποιον ανθρωπισμό. "Όλ' αυτά συγκλίνουν προς ένα είδος απόπειρας αποκατάστασης μιᾶς φιλοσοφίας πού, παρ' όλους τούς ισχυρισμούς της, αρνιέται στο βάθος νά στρατευθεῖ, κι' αυτό ὄχι μόνο ἀπό πολιτική καί κοινωνική ἄποψη, ἀλλ' ἐπίσης καί μέ τή βαθύτερη φιλοσοφική ἐννοια.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

"Όταν ὁ Χριστιανισμός ισχυρίζεται πως είναι πρῶτ' απ' όλα ανθρωπιστικός, αὐτό τό κάνει γιατί ἀρνιέται νά στρατευθεῖ, γιατί δέν μπορεῖ νά στρατευθεῖ, δηλαδή νά συμμετάσχει στήν πάλη τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων, γιατί ἐξακολουθεῖ νά βασίζεται σέ ἀντιδραστικές θέσεις ἀπέναντι σ' αὐτή τήν πάλη, ἀπέναντι στήν ἐπανάσταση. "Όταν οἱ ψευδο - μαρξιστές ἤ οἱ φιλε-

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

θεροι διακηρύσσουν πώς γι' αὐτούς τό ἄτομο, βρίσκεται πάνω ἀπ' ὅλα, τό κάνουν γιατί ὀπισθοχωροῦν μπροστά στίς ἀπαιτήσεις τῆς παρούσας κατάστασης τοῦ κόσμου.

Τό ἴδιο κι' ὁ ὑπαρξιστής: σάν ἄλλος φιλελεύθερος, διεκδικεῖ τόν ἄνθρωπο σάν γενικότητα· γιατί δέν καταφέρνει νά διαμορφώσει μιά στάση τέτοια πού ἐπιβάλλουν τά γεγονότα. Τό συμπέρασμα εἶναι πώς ἡ μόνη γνωστή προοδευτική «θέση» εἶναι ἐκείνη τοῦ μαρξισμοῦ. Μόνον ὁ μαρξισμός θέτει ἐπί τάπητος τά ἀληθινά προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Δέν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μιάν ἐλευθερίᾱ ἐκλογῆς, μέ τήν ἐννοία ὅτι μέ τήν ἐκλογή αὐτή προσδίδει στή δραστηριότητά του ἓνα νόημα, πού χωρίς αὐτήν δέν θά τό εἶχε. Δέν ἄρκει νά λέει κανεῖς πώς οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νά παλαίψουν γιά τήν ἐλευθερίᾱ χωρίς νά ξέρουν πώς παλεύουν γιά τήν ἐλευθερίᾱ ἢ τότε, ἂν δώσουμε πληρεῖς νόημά σ' αὐτή

τήν αναγνώριση, αυτό σημαίνει πώς οι άνθρωποι μπορούν να στρατευθούν και να παλέψουν για μιάν ιδέα, για ένα σκοπό πού τούς δεσπόζει, δηλαδή να δράσουν μέσα σ' ένα πλαίσιο πού τούς ξεπερνάει κι' όχι μόνο μέ άφετηρία και βάση τόν έαυτό τους. Γιατί, επί τέλους, αν ένας άνθρωπος αγωνίζεται για την έλευθερία χωρίς να ξέρει, χωρίς να έχει διατυπώσει ξεκάθαρα μέσα του πώς και για ποιόν σκοπό αγωνίζεται, αυτό σημαίνει πώς οι πράξεις του θα έχουν σαν επακόλουθο μιá σειρά από συνέπειες, πού ύποννοούνται, πού υπεισέρχονται σέ μιá γραμμή, τής οποίας δέν αντιλαμβάνεται τίς αιτίες και τ' αποτελέσματα, μά πού, ώστόσο, περιβάλλουν την δραστηριότητά του και τής δίνουν ένα νόημα σέ συνάρτηση μέ την δραστηριότητα τών άλλων, κι' όχι μόνο τών άλλων ανθρώπων, άλλ' ακόμη και του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στό όποιο αυτοί οι άνθρωποι δρούν.

Η ΣΚΕΥΟΚΡΑΤΙΑ

Κατά την άποψή σας, όμως ή έκλογή είναι μιá προ - έκλογή

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

(ἐπανέρχομαι πάντα σ' αὐτή τήν πρόθεση, γιατί θεωρῶ πώς πάντα μεσολαβεῖ μιὰ ἐπιφύλαξη ἀπό μέρους σας) καί μέσα σ' αὐτή τήν προ - ἐκλογή ἔχει κανεῖς νά κάνει μέ μιάν ἐλευθερία τῆς προ - ἀδιαφορίας. Ἡ ἀντίληψη ὅμως, πού ἐκφράζετε γιά τήν ἀνθρώπινη ὑπόσταση καί τήν ἐλευθερία συνδέεται μ' ἕναν ἰδιαίτερο ὀρισμό τῶν ἀντικειμένων γιά τόν ὁποῖο πρέπει νά ποῦμε δύο λόγια. Γιατί, μάλιστα, ἀπ' αὐτή τήν ἰδέα τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων, ἀπ' αὐτή τήν «σκευοκρατία» συμπεραίνετε τά ὑπόλοιπα.

Ὅπως ἀσυνεχεῖς εἶναι οἱ ὑπαρξεις τῶν ὄντων τό ἴδιο ἀσυνεχής εἶναι καί ὁ πίνακας τοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων πού διαγράφετε, ἀπ' ὅπου ἀπουσιάζει κάθε αἰτιοκρατία, ἐκτός ἀπ' αὐτή τήν παράξενη ποικιλία αἰτιοκρατίας πού ἀποτελεῖ ἡ παθητική, ἀκατανόητη καί περικφρονητέα «σκευοκρατία» σας. Ὁ ὑπαρξιστής, πράγματι, σκοντάφτει συνεχῶς σ' ἕνα κόσμο σκευῶν, βρώμικων, ἀλληλοσυνδεόμενων ἐμποδίων, πού ἀκου-

μπῶνε τό ἓνα πάνω στ' ἄλλο ἀπό μία παράδοξη φροντίδα νά χρησιμοποιήσουν τό ἓνα τ' ἄλλο, ἀλλά πού ὅλα φέρουν τό τραμακτικό γιά τοὺς ἰδεαλιστές στίγμα τῆς λεγόμενης καθαρῆς ἐξωτερικότητας.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕ- ΝΙΚΟΤΗΤΑ

Ὡστόσο, αὐτός ὁ τρόπος «σκευοκρατικοῦ προσδιορισμοῦ» εἶναι ξεκρέμαστος. Πού ἀρχίζει, πράγματι, καί πού τελειώνει αὐτός ὁ τρόπος, τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ὁ ὅρισμός εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετος καί καθόλου δέν συμπίπτει μέ τά δεδομένα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης; Κατά τή γνώμη μας, δέν ἀρχίζει καί δέν τελειώνει πουθενά, γιατί ὁ διαχωρισμός πού θέλει νά τοῦ ἐπιβάλει ὁ ὑπαρξιστής, σέ σχέση μέ τή φύση ἢ μᾶλλον μέ τήν ἀνθρώπινη μοῖρα, δέν βασίζεται στά πράγματα.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΣ

Ὑπάρχει ἓνας κόσμος, ἓνας καί μόνο κόσμος, γιά μᾶς τοὺς μαρξιστές, καί τό σύνολο αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀνθρώποι καί ἀντικείμενα — ἂν ἐπιμένετε στήν διάκριση — μπορεῖ νά προσδιοριστεῖ, κάτω ἀπό ὁρισμένες συν-

θῆκες πού ποικίλλουν, μέ τή σφραγιδα τῆς ἀντικειμενικότη-
τας. Πῶς μπορεῖ, πράγματι, κα-
νεῖς νά χαρακτηρίσει «σκεύη» τ'
ἀσπέρια, τήν ὀργή, ἓνα λουλού-
δι; Δέν πρόκειται νά ἐπεκταθῶ
σ' αὐτή τήν ὑπόθεση. Ὑποστηρί-
ζω, ὡστόσο, ὅτι ἡ ἐλευθερία
σας, ὁ ἰδεαλισμός σας προέρ-
χονται ἀπό τήν αὐθαίρετη περι-
φρόνηση τῶν πραγμάτων.

Κι' ὡστόσο, τά πράγματα εἶναι
πολύ διαφορετικά ἀπ' τήν περι-
γραφή πού τούς κάνετε. Δεχό-
σαστε τήν ὑπαρξή τους καθ' ἐ-
αυτήν, κι' αὐτό εἶναι κιόλας μιὰ
ἐπιτυχία. Πρόκειται, ὅμως, γιά
μιάν ὑπαρξή καθαρά στερητική,
γιά μιὰ συνεχή ἐχθρότητα. Ὁ
φυσικός καί βιολογικός κόσμος
δέν εἶναι ποτέ, γιά σᾶς, μιὰ προ-
ϋπόθεση, μιὰ πηγὴ διαμόρφω-
σης τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν ὑ-
παρξιστὴ, πράγματι, ὁ ἀντικει-
μενικός κόσμος δέν εἶναι παρά
φορέας ταλαιπωριῶν, δέν προ-
σφέρει καμμιά λαβὴ ἀπ' ὅπου
νά πιαστεῖ κανεῖς, εἶναι κατὰ
βάθος ἀδιάφορος, μιὰ συνεχὴς
πιθανότητα, δηλαδή τό ἐντε-
λῶς ἀντίθετο ἀπ' ὅ,τι εἶναι γιά
τόν μαρξιστικόν ὕλισμό.

Η ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΥΘΑΙΡΕΤΗ

Γιά όλους αυτούς τους λόγους
καί για μερικούς άλλους ακόμη:
δέν αντιλαμβάνεσθε τήν στρά-
τευση τής φιλοσοφίας παρά μό-
νο σάν μιάν αυθαίρετη απόφαση
πού επιπλέον χαρακτηρίζετε «έ-
λεύθερη». Παραμορφώνετε αυ-
τή τήν ίδια τήν ιστορία του
Μάρξ όταν λέτε ότι καθόρισε
μιά φιλοσοφία ακριβώς έπειδή
τήν έστράτευσε. "Όχι, ή στρά-
τευση, ή μάλλον ή κοινωνική
καί πολιτική δραστηριότητα ύ-
πηρξε, αντίθετα, ένας προσδιο-
ριστικός παράγοντας τής γενι-
κώτερης σκέψης του. Οί θεωρί-
ες του προσδιορίστηκαν έπακρι-
βώς μέσα από παλλαπλές έμπει-
ρίες. Μοῦ φαίνεται προφανές
ότι ή ανάπτυξη τής φιλοσοφι-
κής σκέψης στόν Μάρξ γίνεται
σέ συνειδητή συνάρτηση μέ τήν
πολιτική ή κοινωνική ανάπτυξη.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Αυτό, άλλωστε, ισχύει λίγο - πο-
λύ καί για όλους τους προγενέ-
στερους φιλόσοφους. "Αν ό
Κάντ' είν' ένας συστηματικός
φιλόσοφος, πού είναι γνωστό

1. Σημ. τ. Μετ.: Immanuel Kant,
Γερμανός φιλόσοφος (1724 - 1804).

πώς κρατήθηκε πάντα μακριά από κάθε πολιτική δραστηριότητα· αυτό δέν σημαίνει πως ή φιλοσοφία του δέν έπαιξε ένα κάποιο πολιτικό ρόλο: «Κάντ, αυτός ό Γερμανός Ροβεσπιέρος», όπως έλεγε κι' ό Χάινε² κι' αν πάλι δεχτούμε, γιά παράδειγμα, πως τήν εποχή του Καρτέσιου ή ανάπτυξη τής φιλοσοφίας δέν έπαιζε άμεσο πολιτικό ρόλο — πράγμα πού είναι, άλλωστε, έσφαλμένο — κάτι τέτοιο έγινε αδύνατο απ' τόν περασμένον αιώνα. Σήμερα, τό νά παίρνει κανείς μιά θέση προγενέστερη απ' τόν μαρξισμό, ίσοδυναμεί, κατά τή γνώμη μου, μέ έπιστροφή σπόν λεγόμενο ριζοσπαστικό σοσιαλισμό.

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ό υπαρξισμός, κατά τό μέτρο πού μπορεί νά δώσει γέννηση σ' επαναστατικές βουλήσεις, πρέπει προηγούμενα νά έπιδοθεί σέ μιάν έπιχείρηση αυτοκριτικής. Δέν νομίζω πως τό κάνει μ' ευχαρίστηση, αλλά μάλλον θά έ-

2. Σημ. τ. Μετ.: Heinrich Heine, Γερμανός ποιητής καί κριτικός (1797-1856).

πρεπε. Θά έπρεπε νά υποστεί
μιά κριτική στό πρόσωπο αὐτῶν
πού τόν υπερασπίζονται, μιά δια-
λεκτική κριτική, πού νά διατη-
ρεῖ, κατά κάποιαν ἔννοια, ὀρι-
σμένες «θέσεις» πού δέν στε-
ροϋνται ἀξίας στά ἔργα ὀρισμέ-
νων ὁπαδῶν του. Κι' αὐτό μοῦ
φαίνεται πολύ περισσότερο ἀνα-
γκαῖο, γιατί παρατήρησα τά ἐν-
τελῶς ἀνησυχητικά καί καθαρά
ἀναχρονιστικά κοινωνικά συμπε-
ράσματα, πού ὀρισμένοι ἀπ' αὐ-
τούς βγάζουν ἀπ' τόν ὑπαρξι-
σμό.

**Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ.
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.
ΠΟΙΑΣ ΤΑΞΗΣ;**

Κάποιος ἀπ' αὐτούς τούς κυρί-
ους ἔγραφε, σάν συμπέρασμα
μιᾶς ἀνάλυσης, πῶς ἡ φαινομε-
νολογία μπορεῖ νά χρησιμέψει
σήμερα κατά τρόπον ἀκριβέστε-
ρο στό κοινωνικό καί ἐπαναστα-
τικό πεδίο, ἐφοδιάζοντας τήν
μικροαστική τάξη μέ μιά φιλοσο-
φία, πού νά τῆς ἐπιτρέπει νά εἶ-
ναι καί νά γίνει ἡ πρωτοπορία
τοῦ διεθνοῦς ἐπαναστατικοῦ κι-
νήματος. Μέ τό «κόλπο» τῶν
συνειδησιακῶν προθέσεων, θά
μποροῦσε κανεῖς νά δώσει στή
μικροαστική τάξη μιά φιλοσοφία
πού ν' ἀνταποκρίνεται στήν ἴδια

της τήν ὑπαρξὴ καὶ ποὺ νά τῆς ἐπιτρέπει νά γίνει ἡ πρωτοπορία τοῦ παγκόσμιου ἐπαναστατικοῦ κινήματος....

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σὰς ἀναφέρω αὐτό τό παράδειγμα· καὶ θά μπορούσα νά σᾶς θυμίσω κι' ἄλλα αὐτοῦ τοῦ τύπου, ποὺ δείχνουν πῶς ὁρισμένα ἄτομα, στρατευμένα καίρια κατὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ προσκολλημένα στίς θεωρίες τοῦ ὑπαρξισμού, φτάνουν στό σημεῖο ν' ἀναπτύξουν πολιτικές θεωρίες πού, στό βάθος — καί ἐπανέρχομαι σ' αὐτό πού εἶχα πει στήν ἀρχή — εἶναι θεωρίες μ' ἐντονη χροιά νεο - φιλελευθερισμοῦ ἢ νεο - ριζοσπαστικοῦ σοσιαλισμοῦ. Πρόκειται γιά ἀσφαλῶς ἐπικίνδυνη ὑπόθεση. Αὐτό πού μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο δέν εἶναι ν' ἀναζητήσουμε μιὰ διαλεκτική συνέπεια ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς τομεῖς πού ἀγγίζει ὁ ὑπαρξισμός, ἀλλὰ νά δοῦμε τόν προσανατολισμό τῶν θεμάτων του, ποὺ καταλήγουν σιγά - σιγά, καὶ χωρὶς ἀμφιβολία ἄθελά του, σέ κάτι πού, φυσικά, δέν εἶναι ἐφησύχαση — γιατί κάτι τέτοιο στήν ἐποχὴ μας εἶναι ἀ-

δύνατο — αλλά πού μοιάζει με καιροσκοπία.

Η ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙΡΟΣΚΟΠΙΑ

Αυτό δέν βρίσκεται ίσως σέ αντίφαση μέ όρισμένες άτομικές πρωτοβουλίες στράτευσης μά βρίσκεται σίγουρα σέ αντίφαση μέ μιά στράτευση πού νά παίρνει μαζική άξία και προπαντός μιάν άξία «προδιαγραφής». Γιατί, δηλαδή, ό ύπαρξισμός νά μή δίνει κατευθυντήριες γραμμές; Στόνομα της έλευθερίας; Μά άν είναι φιλοσοφία μέ τήν έννοια πού της έδωσε ό Σάρτρ, πρέπει νά δίνει κατευθύνσεις, πρέπει στήν εποχή μας, νά λέει άν όφείλει κανείς νά προσχωρήσει στά κόμματα του κέντρου ή στό σοσιαλιστικό κόμμα ή στό κομμουνιστικό κόμμα ή άλλου, πρέπει νά καθορίζει άν είναι υπέρ της παράταξης των έργατων ή της παράταξης των μικροαστών.

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Είναι άρκετά δύσκολο νά σās άπαντήσω σ' όλα γιατί είπατε πολλά. Θά προσπαθήσω, όμως, ν' άπαντήσω σέ όρισμένα σημεία γιά τά όποια πρόφτασα νά κρατήσω σημειώσεις. Πρώτ' άπ'

ὅλα, βρίσκω πώς πήρατε μιά δογματική στάση. Εἶπατε πώς ἐμεῖς παίρνουμε μιά στάση προγενέστερη ἀπ' τόν μαρξισμό, πώς γυρίζουμε πρὸς τὰ πίσω. Πιστεύω πώς θᾶπρπε νά ἀποδείξετε ὅτι δέν ἐπιζητοῦμε νά πάρουμε μιά στάση μεταγενέστερη.

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΓΜΑΤΙΣΜΟΣ

Δέν θέλω νά ἐπεκταθῶ πάνω στό θέμα, ἀλλά θά ἐπιθυμοῦσα νά σᾶς ρωτήσω ἀπό ποῦ κα ὡς ποῦ μπορεῖτε νά ἔχετε μιά τέτοιαν ἀντίληψη τῆς ἀλήθειας. Νομίζετε πώς ὑπάρχουν πράγματα ἀπόλυτα ἀληθινά, γιὰτί προβαίνετε σέ μιά κριτική τους μέ τή βάση καί στ' ἄνομα μιᾶς βεβαιότητας. Ἄλλ' ἂν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι καθὼς λέτε ἀντικείμενα, ἀπό ποῦ προέρχεται αὐτή σας ἡ βεβαιότητα; Εἶπατε πώς στ' ὄνομα τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, ὁ ἄνθρωπος ἀρνιέται νά φερθεῖ στόν ἄλλον ἄνθρωπο σάν νά ἦταν ἀντικείμενο. Λάθος. Γιά λόγους φιλοσοφικῆς καί λογικῆς τάξης: ἂν δεχθοῦμε ἕναν κόσμον ἀντικειμένων ἡ ἀλήθεια ἐξαφανίζεται. Ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων εἶν' ἕνας κό-

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ
ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

αμος πιθανοτήτων καί τίποτε πα-
ροπάνω.

Πρέπει νά παραδεχθείτε πώς
κάθε θεωρία, επιστημονική ή φι-
λοσοφική, είναι πιθανή. Απόδει-
ξη ότι οι επιστημονικές ή ιστο-
ρικές «θέσεις» ποικίλλουν καί
σχηματίζονται μέ τήν μορφή ύ-
ποθέσεων. "Αν δεχθοῦμε πώς ὁ
κόσμος τῶν ἀντικειμένων, ὁ κό-
σμος τοῦ πιθανοῦ εἶναι μοναδι-
κός, δέν θά ἔχουμε πιά παρά ἑ-
να κόσμο πιθανοτήτων κι' ἔτσι,
καθώς πρέπει ἡ πιθανότητα νά
ἐξαρτᾶται ἀπό ἕναν ὁρισμένο ἀ-
ριθμό δεδομένων ἀληθειῶν ἡ
βεβαιότητα ἐξαφανίζεται.

Ὁ δικός μας ὑποκειμενισμός ἐ-
πιτρέπει τήν ὕπαρξη ὁρισμένων
βεβαιότητων, ἀπ' τίς ὁποῖες ἐε-
κινώντας μπορούμε νά σᾶς συ-
ναντήσουμε στό ἐπίπεδο τοῦ πι-
θανοῦ καί νά δικαιολογήσουμε
τόν δογματισμό πού διέκρινε
τήν ἐκθεσή σας καί πού εἶναι ἀ-
κατανόητος ἀπ' τή «θέση» πού
παίρνετε. "Αν, πράγματι, δέν
προσδιορίσετε τήν ἀλήθεια, πώς
νά συλλάβει κανείς τή θεωρία
τοῦ Μάρξ ἄλλοιῶς, παρά σάν ἑ-

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

να δόγμα πού εμφανίζεται, εξαφανίζεται, τροποποιείται, και δέν έχει παρά τήν αξία μιᾶς θεωρίας; Πῶς, λοιπόν, νά προχωρήσουμε σέ μιᾶ διαλεκτική τῆς ιστορίας ἂν δέν ἀρχίσουμε ἀπ' τήν τοποθέτηση ὀρισμένων κανόνων; Τούς βρίσκουμε στό καρτεσιανό *cogito*· δέν μπορούμε νά τούς βροῦμε παρά μόνο βασιζόμενοι στό πεδίο ὑποκειμενικότητας. Δέν θέσαμε ποτέ ὑπό συζήτηση τό γεγονός ὅτι, σταθερά, ὁ ἄνθρωπος εἶναι γιά τόν ἄλλον ἄνθρωπο ἕνα ἀντικείμενο, ἀλλά, κατ' ἀντιστοιχία καί ἀμοιβαιότητα, χρειάζεται, γιά νά γίνει ἀντιληπτό τό ἀντικείμενο σάν ἀντικείμενο, ἕνα ὑποκείμενο πού νά συνειδητοποιεῖ τόν ὑποκειμενικό του ἀκριβῶς χαρακτήρα.

Ὑστερα, μιλήσατε γιά μιάν ἀνθρώπινη ὑπόσταση πού ἀποκαλέσατε προ - ὑπόσταση καί μιλήσατε ἀκόμα γιά προ - προκαθορισμό. Ἐδῶ σᾶς διέφυγε τό γεγονός ὅτι προσυπογράφουμε ἀρκετές ἀρχές πού θέτει ὁ μαρξισμός. Δέν μπορείτε νά μέ κρίνετε ὅπως κρίνετε τούς ἀνθρώ-

πους του 18ου αιώνα, πού άγνοούσαν τά πάντα πάνω στό θέμα. Αυτό πού είπατε σχετικά μέ τόν προκαθορισμό όρισμένων συνθηκών πού βρίσκει ό άνθρωπος, τό γνωρίζουμε άπό πολύ καιρό. Για μᾶς, τό πραγματικό πρόβλημα είναι νά καθορίσουμε κάτω άπό ποιές συνθήκες μπορούμε νά μιλήσουμε γιά παγκοσμιότητα, καθολικότητα. Άφου δέν υπάρχει ανθρώπινη φύση, πώς νά διαφυλάξουμε σέ μιάν ιστορία πού αλλάζει συνεχώς, αρκετές παγκόσμιας αξίας αρχές γιά νά μπορέσουμε νά έρμηνεύσουμε, γιά παράδειγμα, τό φαινόμενο του Σπάρτακου, πού προϋποθέτει μιάν ελάχιστη γνώση καί κατανόηση τής έποχῃς; Σ' αυτό τό σημείο, είμαστε σύμφωνοι: δέν υπάρχει ανθρώπινη φύση, μ' άλλα λόγια, κάθε έποχή αναπτύσσεται καί εξελίσσεται σύμφωνα μέ διαλεκτικούς νόμους, καί οί άνθρωποι εξαρτώνται άπ' τήν έποχή κι' όχι άπό τήν όποια «άνθρώπινη φύση».

κ. ΝΑΒΙΛΛ:

"Όταν θέλετε νά έρμηνεύσετε κάτι, λέτε: τό βλέπουμε άπ' τή σκοπιά μᾶς όρισμένης «κατά-

Η ΑΙΤΙΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

στασης». Ἐμεῖς, μέ τή σειρά μας, τό βλέπουμε μέ βάση τίς ἀναλογίες ἤ τίς διαφορές τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς πού μᾶς ἀπασχολεῖ σέ σύγκριση μέ τή δική μας. "Αν, ἀντίθετα, προσπαθήσουμε ν' ἀναλύσουμε αὐτές τίς ἀναλογίες βασιζόμενοι σ' ἕναν ἀφηρημένο τύπο, δέν θά καταφέρουμε ποτέ τίποτε. "Ἔτσι, ἂν ὑποθέσουμε πῶς μετά ἀπό δύο χιλιάδες χρόνια, οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς δέν διαθέτουν γιά νά ἀναλύσουν τήν τωρινή μας κατάσταση, παρά μόνο γενικές «θέσεις» περί ἀνθρώπινης μοίρας κλπ., πῶς θά καταφέρουν νά φτάσουν σέ μιάν ἀναδρομική ἀνάλυση καί νά κατανοήσουν τήν ἐποχή μας; Δέν θά τό καταφέρουν ποτέ.

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Δέν μᾶς πέρασε ποτέ ἀπ' τό μυαλό πῶς δέν χρειάζεται ἀνάλυση τῶν ἀνθρωπίνων συνθηκῶν ἤ τῶν ἀτομικῶν προθέσεων. Αὐτό πού ὀνομάζουμε «κατάσταση» εἶναι ἀκριβῶς τό σύνολο τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν, κι' ἀκόμη τῶν ψυχαναλυτικῶν, πού καθορίζουν ἀκριβῶς ενα σύνολο σέ μιά δεδομένη ἐποχή.

Δέν πιστεύω πώς αυτός ό όρι-
σμός σας συμφωνεί μέ τά κείμε-
νά σας. Τό συμπέρασμα, ωστό-
σο, είναι ότι ή αντίληψή σας γιά
τήν «κατάσταση» δέν ταυτίζεται
ούτε από πολύ μακρυσά μέ τήν
μαρξιστικήν αντίληψη, γιατί άρ-
νιέται τήν αίτιοκρατία. Ό όρι-
σμός σας δέν είναι άκριβής· γλι-
στράει έπιδέξια άπ' τή μιá «θέ-
ση» στήν άλλη, χωρίς νά τίς
προσδιορίζει κατά τρόπον αύ-
στηρά φιλοσοφικό. Γιά μās, μιá
κατάσταση είν' ένα δομημένο
σύνολο, πού άποκαλύπτεται μέ
μιάν όλόκληρη σειρά από αίτίες
καί συνέπειες περιλαμβανομέ-
νης καί τής αίτιοκρατίας τών
στατιστικών στοιχείων.

Z. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Μοῦ μιλάτε γιά αίτιοκρατία στα-
τιστικής μορφής. Αυτό δέν ση-
μαίνει άπολύτως τίποτε. Θέλετε
νά μοῦ καθορίσετε μέ άκρίβεια
καί κατά τρόπο ξεκάθαρο τί έν-
νοεΐτε μέ τόν όρο «αίτιοκρατί-
α»; Τή μέρα πού ένας μαρξί-
στής θά μοῦ τόν έξηγήσει θά πι-
στέψω άμέσως στή μαρξιστική
αίτιοκρατία. Όταν σās μιλάνε
γιά έλευθερία, χάνετε τόν και-
ρό σας λέγοντας: συγγνώμην

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

υπάρχει καί ἡ αἰτιοκρατία. αὐτό τό «μυστικό ὄπλο» πού δέν ἔχει νόημα παρά στόν Χέγκελ. καί πού δέν μπορείτε νά τό συμπεριλάβετε στή δική σας ἀνάπτυξη ἰδεῶν. Ἔχετε ἓνα ὄνειρο μαρξιστικῆς αἰτιοκρατίας.

Κ. ΝΑΒΙΛΛ:

Παραδέχεσθε πώς ὑπάρχει μιά ἐπιστημονική ἀλήθεια; Μπορεῖ νά ὑπάρχουν, βέβαια, καί περιοχές πού δέν ἐπιδέχονται κανένα εἶδος ἀλήθειας. Ἀλλά ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων — αὐτό τουλάχιστο, ἐλπίζω νά τό παραδέχεσθε — εἶν' ἓνας κόσμος μέ τόν ὁποῖο ἀπασχολοῦνται οἱ ἐπιστῆμες. Γιά σᾶς, ὅμως, σ' αὐτό τόν κόσμο δέν ὑπάρχουν παρά πιθανότητες, κι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀνέφικτη. Ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων, λοιπόν, πού εἶν' ἐκεῖνος τῆς ἐπιστήμης, δέν δέχεται τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια. Καταφέρνει, ὅμως, νά φτάσει σέ μιά σχετική ἀλήθεια. Πώς μπορεῖ νά μή δεχόσαστε ὅτι οἱ ἐπιστῆμες χρησιμοποιοῦν γι' αὐτό τή σχέση αἰτίας καί ἀποτελέσματος;

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΑΛΗΘΕΙΑ

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Δέν τό δέχομαι μέ κανένα τρόπο. Οἱ ἐπιστῆμες εἶναι ἀφηρημέ-

νες, μελετοῦν τίς παραλλαγές καί ποικιλίες ἐπίσης ἀφηρημένων παραγόντων καί ὄχι τίς πραγματικές αἰτίες. Πρόκειται γιά καθολικούς, παγκόσμιους συντελεστές σ' ἓνα ἐπίπεδο ὅπου οἱ συνδυασμοί τους, μποροῦν πάντα νά μελετηθοῦν. Γιά τόν μαρξισμό, ὅμως, τό θέμα εἶναι ἡ μελέτη ἑνός μοναδικοῦ συνόλου, μέσα στό ὁποῖο ἀναζητᾶτε μιάν αἰτιοκρατική ἐξήγηση. Δέν εἶναι τό ἴδιο πρᾶγμα μέ τήν ἐπιστημονική αἰτιοκρατία.

κ. NABILL:

Ἀναπτύξατε μέ λεπτομέρειες τό παράδειγμα τοῦ νεαροῦ πού ἦρθε νά σᾶς συμβουλευθεῖ.

Z. - Π. ΣΑΡΤΡ:

Αὐτό τοποθετεῖται στό ἐπίπεδο τῆς ἐλευθερίας.

κ. NABILL:

"Ἐπρεπε νά τοῦ ἀπαντήσετε. Στή θέση σας, θά εἶχα προσπαθήσει νά καταλάβω γιά τί πρᾶγμα θά ἦταν ἱκανός, τήν ἡλικία του, τίς οἰκονομικές του δυνατότητες, θά ἐξέταζα τίς σχέσεις του μέ τή μητέρα του. Μπορεῖ νά ἐξέφερα μιά πιθανή γνώμη, ἀλλά θά προσπαθοῦσα ἀσφαλῶς νά καθορίσω μιά συγκεκριμένη.

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝ' ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

ἀκριβῇ ἄποψη, πού ἴσως νά δια-
ψεύδονταν στήν πράξη, ἀλλά
θά τόν εἶχα σπρώξει νά κάνει
κάτι.

Ζ. - Π. ΣΑΡΤΡ:

“Όταν κάποιος ἔρχεται νά σᾶς
Ζητήσει συμβουλή, θά πει πώς
ἔχει ἤδη διαλέξει τήν ἀπάντηση.
Πρακτικά, θά μπορούσα κάλλι-
στα νά τοῦ δώσω μιᾶ συμβουλή·
ἀλλ' ἀφοῦ ἐπιζητοῦσε τήν ἐλευ-
θερία, θέλησα νά τόν ἀφήσω ν'
ἀποφασίσει. “Ήξερα, ἄλλωστε,
τί θά ἔκανε — καί αὐτό ἀκρι-
βῶς ἔκανε.

ΖΑΝ - ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ

(ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ)

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- 21 'Ιουνίου 1905: γέννηση του Ζάν - Πώλ Σάρτρ στο Παρίσι.
- 1907 : θάνατος του πατέρα του 'Ιωάννη - Βαπτιστή Σάρτρ. — Πρώτες σπουδές στο λύκειο «'Ερρίκος ο 4ος», από Παρίσι.
- 1916 : ξαναπαντρεύεται η μητέρα του Άννα - Μαρία.
- 1917-19 : σπουδές στο λύκειο της παραλιακής πόλης Λά Ρασέλ, πάνω στον Άτλαντικό.
- 'Ιούνιος 1921: έξετάσεις για το πρώτο baccalauréat (άπολυτήριο γυμνασίου).
- 'Ιούνιος 1922: έξετάσεις για το δεύτερο baccalauréat.
- 'Ιούνιος 1924: έπιτυχία στις εισαγωγικές έξετάσεις της Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας (Ecole Normale).
- 1924-28 : σπουδές στην Παιδαγωγική 'Ακαδημία από Παρίσι.
- 1929 : έξετάσεις «έπί ύφηγεσία» Πτυχίο καθηγητή φιλολογίας.
- 'Οκτώβρης 1929 - Γενάρης 1931: στρατιωτική θητεία, στη μετεωρολογική υπηρεσία, στην περιοχή της πόλης Tours.
- Φλεβάρης 1931: διορίζεται καθηγητής φιλολογίας στη Χάρδη.
- 1931-32-33: διδάσκει σε λύκειο της Χάρδης.
- 1933-34: μέ υποτροφία, κάνει ανεξάρτητες σπουδές σαν «φιλοξενούμενος» του «Γαλλικού 'Ινστιτούτου» στο Βερολίνο. Παρακολουθεί επί τόπου την κατάλυση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και την κατάληψη της έξουσας από τον Χίτλερ.

- 1934-35-36: διδάσκει στή Χάβρη.
- 1936-37 : διδάσκει στή μικρή πόλη Λαόν.
- 1937-38-39: διδάσκει στό Λύκειο «Παστέρ» τοῦ Παρισιοῦ.
- 1939 : μέ τήν ἔκρηξη τοῦ πολέμου, ἐπιστρατεύεται. Ἀποσπᾶται στήν 70ή Μεραρχία τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, στό Νανσύ. Ὑπηρετεῖ στό Μηρούματ καί στό Μόρσμπρουν, κοντά στά σύνορα.
- 27 Ἰουνίου 1940: συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος ἀπό τοὺς Γερμανοὺς στό Παντοῦ τῆς Λορραίνης.
- Ἰούνιος 1940-Μάρτιος 1941: Κρατεῖται πρῶτα στή Γαλλία, στοὺς στρατῶνες τῆς Κινητῆς Ἐθνοφρουρᾶς τοῦ Νανσύ, κι' ὕστερα στή Γερμανία, στό στρατόπεδο STALAG XII D, στό Τρῆρ.
- 1η τ' Ἀπρίλη 1941: ἀφήνεται «ἐλεύθερος», καταφέροντας νά πείσει τοὺς Γερμανοὺς ὅτι ἦταν πολίτης κι' ὄχι σπαρατιώτης ὅταν πιάστηκε αἰχμάλωτος!
- 1941 : διδάσκει καί πάλι στό Λύκειο «Παστέρ» τοῦ Παρισιοῦ.
- 1942-43-44: διδάσκει στό Λύκειο «Κοντορσέ» τοῦ Παρισιοῦ.
- 1945 : μέ τήν Ἀπελευθέρωση, ζητάει καί παίρνει «ἀδεια ἐπ' ἀόριστο»· δέν θά ξαναδιδάξει πιά. Πρῶτο ταξίδι, στίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, σάν ἀπεσταλμένος ἐφημερίδων.
- 1946 - 1964: μένει μόνιμα στό Παρίσι. Διευθύνει τό περιοδικό «Les Temps Moderns». Ἐκδίδει βιβλία. Γράφει θεατρικά ἔργα καί σενάρια. Ἀνακατεύεται ἐννεργά στήν πολιτική. Κατεβαίνει στοὺς δρόμους καί συμμετέχει σέ συγκεντρώσεις κατὰ τῶν ἀποικιακῶν πολέμων στό Βιετνάμ, στήν Ἀλγερία. Ἐκστρατεύει ἐναντίον τοῦ Ντέ Γκώλ. Ταξιδεύει συχνότατα. Ἔχει ἐπισκεφθεῖ ἐπανει-

λημμένα: τήν Βόρειοι Κεντρική καί Νότιο Ἀμερική, τήν Ἀφρική, τήν Ἰσλανδία, τίς Σκανδιναβικές χώρες, τήν Κίνα, τή Ρωσία, ὅλες τίς Σοσιαλιστικές χώρες, τήν Ἑλλάδα κλπ. Προσκεκλημένος τοῦ Φιντέλ Κάστρο στήν Κούβα. Συνήθως δημοσιεύει τίς ἐντυπώσεις του σέ σειρά ἄρθρων σέ διάφορα παγκοσμίου ἀκτινοβολίας περιοδικά.

1964 : ἡ Σουηδική Ἀκαδημία τοῦ ἀπονέμει τό Βραβεῖο Νόμπελ Λογοτεχνίας γιά τό τελευταῖο αὐτοβιογραφικό βιβλίο του: «Οἱ Λέξεις» καί γιά τό σύνολο τοῦ ἔργου του. Ἀρνιέται νά δεχθεῖ τό Βραβεῖο καί τό σεβαστό χρηματικό ἐπαθλο πού τό συνοδεύει. Δέν παρίσταται στήν τελετή ἀπονομῆς πού ἐγίνε στίς 10 Δεκεμβρίου 1964 στή Στοκχόλμη.

Ἰδιωτική Ζωή: συζεῖ ἐδῶ καί 40 χρόνια μέ τή Γαλλίδα φιλόσοφο καί μυθιστοριογράφο Σιμόνη ντέ Μπωβουάρ. Δέν παντρεύονται γιά «λόγους ἀρχῆς»: γιατί θεωροῦν τόν «ἀστικό γάμο» καθαρή σύμβαση. Πρόσφατα, μέ τήν ἐγκριση καί τῆς Σιμόνης ντέ Μπωβουάρ, ὁ Ζάν - Πῶλ Σάρτρ υιοθέτησε ἐπίσημα τήν νεαρή Ἀλγερινή Ἀρλέτ ἔλ Χακίμ, 29 ἐτῶν, κριτικό κινηματογράφου.

15 τ' Ἀπρίλη 1980: Ὁ Ζάν - Πῶλ Σάρτρ πεθαίνει σέ ἡλικία 75 χρονῶν, στό Παρίσι. Μαζί του σθίνει καί ἡ ἐκτυφλωτικά φωτεινή τροχιά τοῦ μεγαλύτερου ἴσως στοχαστῆ τοῦ αἰῶνα μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΥ ΖΑΝ-ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ

- 1936 : «Ἡ Φαντασία» (L'Imagination), ἔκδοση Presses Universitaires de Francé. Φιλοσοφικὸ δοκίμιο.
- 1937 : «Ὁ Τοῦχος» (Le Mur), δημοσίευση στὸ περιοδικὸ «Nouvelle Revue Francaise» (τεῦχος Ἰουλίου). Νουβέλλα.
- 1938 : «Ἡ Ναυτία» (La Nausée), ἔκδ. Gallimard. Πολλὲς ἀνατυπώσεις, ἐκδόσεις πολυτελείας καὶ εἰκονογραφημένες. Μυθιστόρημα.
- 1939 : «Ὁ Τοῦχος» — σὲ ξεχωριστὸ τόμο, μαζὶ μὲ τὰ διηγήματα «Τὸ Δωμάτιο» (La Chambre), «Ἐρώστρατος» (Erostrate), «Οἰκειότητα» (Intimité), «Ἡ Παιδικὴ Ἡλικία ἐνὸς Ἀρχηγοῦ» (L'Enfance d'un Chef). Ἐκδ. Gallimard. Πολλὲς ἀνατυπώσεις, ἐκδόσεις πολυτελείας καὶ εἰκονογραφημένες.
- «Διάγραμμα μιᾶς Θεωρίας τῶν Συγκινήσεων» (Esquisse d'une Théorie des Emotions), στὴ συλλογὴ «Actualités Scientifiques et Industrielles» — Β' ἔκδοση 1948. Φιλοσοφικὴ διατριβή.
- 1940 : «Τὸ Φανταστικὸν» — Φαινομενολογικὴ Ψυχολογία τῆς Φαντασίας (L'Imaginaire — Psychologie Phénoménologique de l'Imagination), ἔκδ. Gallimard. Φιλοσοφικὸ δοκίμιο.
- 1943 : «Οἱ Μύγες» (Les Mouches), δράμα σὲ τρεῖς πράξεις, ἔκδ. Gallimard.

«Τὸ ὄν καὶ τὸ μηδέν»—Δοκίμιο Φαινομενολογικῆς Ὀντολογίας (L'être et le Néant — Essai d'Ontologie Phénoménologique), ἔκδ. Gallimard.

1945

- : «Ἡ Ἠλικία τῆς Λογικῆς» (L'Age de Raison), 1ος τόμος τῆς ἀτελείωτης μυθιστορηματικῆς τετραλογίας «Οἱ Δρόμοι τῆς Ἐλευθερίας» (Les Chemins de la Liberté), ἔκδ. Gallimard.
- «Ἡ Ἀναστολή» (Le Sursis), 2ος τόμος τῆς σειρᾶς «Les Chemins de la Liberté», ἔκδ. Gallimard.
- «Κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» (Huis - Clos), θεατρικὸ ἔργο σὲ μιά πράξη. Ἐκδ. Gallimard.

1946

- : «Ὁ Ὑπαρξισμὸς εἶν' ἓνας Ἀνθρωπισμὸς» (L'Existentialisme est un Humanisme). Ἐκλαϊκευτικὴ φιλοσοφικὴ διάλεξη - δοκίμιο, ἀκολουθοῦμενη ἀπὸ συζήτησιν. Συλλογὴ «Pensées». ἔκδ. Nagel.
- «Νεκροὶ χωρὶς Τάφοι» (Morts sans Sépulture). Θεατρικὸ ἔργο σὲ τρεῖς πράξεις. Ἐκδ. Marguerat, Λωζάνη.
- «Ἡ πόρνη ποὺ σέβεται» (La Putain respectueuse). Θεατρικὸ ἔργο σὲ δύο πίνακες. Ἐκδ. Nagel.
- «Στοχασμοὶ πάνω στὸ Ἑβραϊκὸ πρόβλημα» (Réflexions sur la Question Juive). Πολιτικὸ δοκίμιο. Ἐκδ. Gallimard.

1947

- : «Μπωντλαίρ» (Baudelaire). Αἰσθητικὸ δοκίμιο, μὲ προλογικὸ σημεῖωμα τοῦ Michel Leiris. Συλλογὴ «Les Essais», ἔκδ. Gallimard.
- «Τὸ παιχνίδι ἔχει γίνει» (Les jeux sont faits). Σενάριο τῆς ὁμώνυμης ταινίας. Ἐκδ. Nagel.
- «Καταστάσεις Ι» (Situations I). Συλλογὴ ἀπὸ φιλολογικὰς μονογραφίας καὶ αἰσθητικὰς μελέτας. Ἐκδ. Gallimard.
- «Θέατρο» (Théâtre). Τέσσερα θεατρικὰ ἔργα συγκεντρωμένα: Les Mouches, Huis - Clos, Morts sans sépulture, La Putain respectueuse. Ἐκδ. Gallimard.

- 1948 : «Τὰ Γρανάζια» (L' Engrenage). Σενάριο για ταινία που δὲν γυρίστηκε. Ἐκδ. Nagel — ἀριθμημένη.
 «Τὰ Βρώμικα Χέρια» (Les Mains sales). Θεατρικὸ ἔργο σὲ ἑπτὰ πίνακες. Ἐκδόσεις: Gallimard, Hachette καὶ «Livre de Poche».
 «Καταστάσεις II» (Situations II). Συλλογὴ ἀπὸ φιλολογικὲς μονογραφίες καὶ αἰσθητικὲς μελέτες. Ἐκδ. Gallimard.
- 1949 : «Συνομιλίες πάνω στὴν Πολιτικὴ» (Entretiens sur la Politique). Πολιτικὰ δοκίμια, σὲ συνεργασία μὲ τοὺς David Rousset καὶ Gérard Rosenthal. Ἐκδ. Gallimard.
 «Μὲ τὸ Θάνατο στὴν Ψυχὴ» (La Mort dans l'Ame). 3ος τόμος τῆς μυθιστορηματικῆς σειρᾶς «Les Chemins de la Liberté». Ἐκδ. Gallimard.
 «Καταστάσεις III» (Situations III). Συλλογὴ ἀπὸ φιλολογικὲς μονογραφίες καὶ αἰσθητικὲς μελέτες. Ἐκδ. Gallimard.
- 1951 : «Ὁ Διάβολος καὶ ὁ Θεοῦλης» (Le Diable et le bon Dieu). Θεατρικὸ ἔργο σὲ τρεῖς πράξεις καὶ ἔνδεκα πίνακες. Ἐκδόσεις: Gallimard καὶ «Livre de Poche».
- 1952 : «Ἅγιος Ζενέ, Θεατρίνος καὶ Μάρτυρας» (Saint Genet, Comédien et Martyre). Τεράστια εἰσαγωγή στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Jean Genet, ποὺ καλύπτει ὁλόκληρο τὸν 1ο τόμο τῶν «Ἀπάντων» τοῦ ποιητῆ. Ἐκδ. Gallimard.
- 1953 : «Ἡ Ὑπόθεση Ἁνρί Μάρτεν» (L'Affaire Henri Martin). Σχολιασμὸς ἀπ' τὸν Σάρτρ κειμένων διαφόρων συγγραφέων. Ἐκδ. Gallimard.
- 1954 : «Ὁ Ἡθοποιὸς Κῆν» (Kean). Διασκευὴ τοῦ γνωστοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ. Ἐκδ. Gallimard.

- 1956 : «Νεκρασώφ» (Nekrassof). Θεατρικό έπίκαιρο χρο-
νικό. Έκδ. Gallimard.
- 1958 : «Νέοι Δρόμοι 'Αριθ. 3» (Voies Nouvelles No 3).
Σε συνεργασία με τους J. — J. Mayoux, P. Les-
caut και M. Gauthier. Έκδ. «La Nef de Paris».
- 1959 : «Οί Έγκλειστοί τής 'Αλτόνα» (Les Séquestrés
d'Altona). Θεατρικό έργο σε πέντε πράξεις. Έκδ.
Gallimard.
- 1962 : «Κριτική του Διαλεκτικού Λόγου», 1ος τόμος «'Η
Θεωρία τών πρακτικῶν συνόλων». Σαν πρόλογος:
«Ζητήματα Μεθόδου» (Critique de la Raison
Dialectique — précédé de «Question de Métho-
de» — Tome I — Théorie des ensembles pra-
tiques). Φιλοσοφική μελέτη. Συλλογή «Bibliothé-
que des Idées». Έκδ. Gallimard.
- 1963 : «Οί Λέξεις» (Les Mots). Αυτόβιογράφηση και
αυτοανάλυση — 'Η παιδική του ηλικία. Έκδ. Gal-
limard.
- 1964 : «Καταστάσεις IV» (Situations IV). Συλλογή από
μελέτες. Έκδ. Gallimard.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σάν Πρόλογος	σελ.	9
«Ο Ύπαρξισμός είν' ένας Άνθρωπισμός»	»	11
Συζήτηση πάνω στις θέσεις του Ζάν - Πώλ Σάρτρ	»	89
Βιογραφικά στοιχεία	»	129
Βιβλιογραφία	»	135

Τύποις: Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ
Νοταῖ 20 - Τηλ. 82.31.174 - Ἀθῆναι

ΣΕΙΡΑ:
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΣΑΡΤΡ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΝΟΜΠΕΛ

Ο ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΟΣ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ

«Ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος γιατί δεν διάλεξε ο ίδιος την ύπαρξή του, αλλά έφ' όσον βρίσκεται στον κόσμο, είναι υπεύθυνος για όλες τις πράξεις του».

«Η ελευθερία θά πρέπει να θεωρηθεί σκοπός του ατόμου. Μόνο όμως αν συνοδεύεται από την αναγνώριση της ελευθερίας των άλλων».

Αυτή είναι η ουσία του Ύπαρξισμού, και τό κεντρικό σημείο ενός μεγάλου μέρους του έργου του μεγάλου φιλοσόφου και διανοητή.

Κανένας άνθρωπος πού θέλει να ζή **ΣΗΜΕΡΑ** δεν μπορεί να αγνοήσει τόν Σάρτρ.

εξωφυλλο:
καλαγάνης